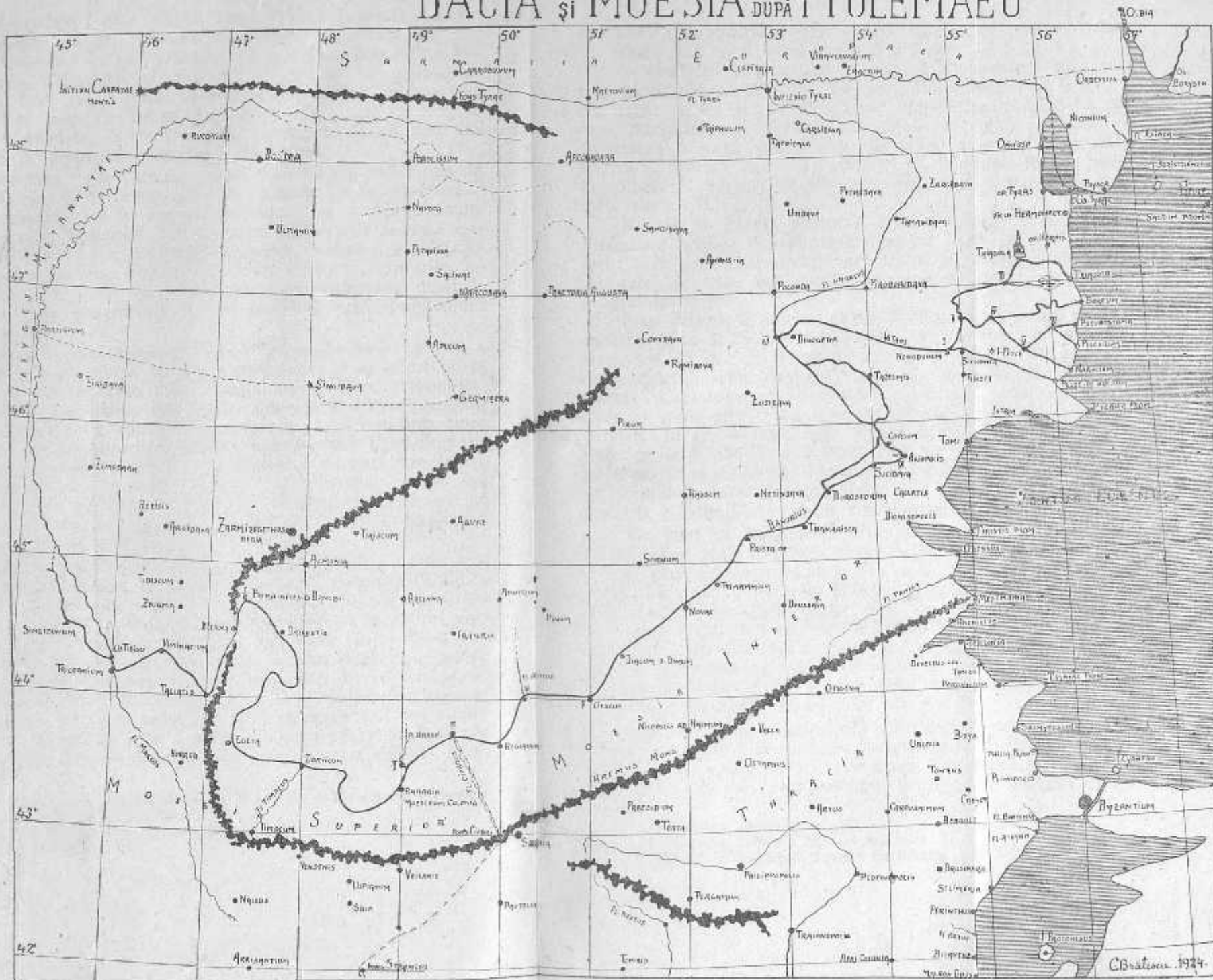

DACIA și MOESIA DUPĂ PTOLEMAEU

Analele Dobrogei

Revista Societății Culturale Dobrogene

Director: **C. BRĂTESCU**

SUMARUL:

Redacția: Către cititori.

Eug. Ciuch: Cântec; Amurg.

Dr. I. Lepși: Vârsta deltei dunărene.

V. Lăințeanu: Atunci; Cântec de toamnă; Vlăstari de trandafiri; Pe-acelaș drum.

M. Pricopie: Peștii (I. von Eichendorff); Asra (H. Heine); Rămăi (I. von Eichendorff); Speranța (Em. Geibel).

Gr. Sălceanu: Trăești, vorbești (V. Hugo); Până când; Elefanții (Leconte de Lisle).

D. Stoicescu: Noua pătimire a Sf. Nepomuc; Șalul Negru și A. Pușchin; Însemnări juridice: I. Gereme; II învătătură și pedeapsă; Genealogie și protimisii... more judaico; Hașden și obiceiurile juridice; Mărul răzeșilor.

V. Părvan: Buzăul.

C. Brătescu: Dacia și Moesia după Ptolemaeus.

Per. Papahagi: Vlahut.

V. Morjei: Monografia comunei Topalu; Din graiul dobrogean.

P. P. Stănescu: Pe țărmul mării (Th. Storm).

C. Karadja: Scrisorile lui Kelemen Mikes (1738—1740); Pe Dunăre și prin Dobrogea (1865).

Dr. Ing. Frangopol: Ce mănâncă și beau Dobrogeanii.

V. I. Sassu: Monografia satului Caranasuf (urmare).

Iou Georgescu: Legenda Mârleanului; Urătură dobrogeană.

D. Stoicescu: T. Balan: Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina pe timpul războiului mondial, 1914—1918.

Erata

— CONȘTANȚA —
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE
AL ZIARULUI „DOBROGEA JUNĂ”
— Str. Scarlat Vărnăv No. 23 —

1924

Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile emise de autorii articolelor publicate.

PUBLICAȚIUNI PRIMITE LA REDACȚIE:

- Iosiț Popovici*: Ortoepia și fonetica. Cluj 1923.
Leca Morariu: Frăținii Eminescu. Cernăuți 1923.
Alex. Marcu: Un pittore romento all' Academia di S. Luca: G. Tătărescu. Roma 1923.
Maria Regina di Romania: Lo Czar Nicola. Ricordi. Trad. de Al. Marcu și G. F. Cecchini.
Teoții Reus și Simion Rusceac: Lecțiuni practice de l. română. Partea I. Cernăuți 1923.
Maier M. C. Pântea: Planul și ghidul oraș. București. Buc. 1923.
I. Ursu: Petru Rareș. N.o 1 din Bibl. istorică. București 1923.
Em. Bucuță: Românii dintre Vidin și Timoc.
Buletinul municipal al orașului Constanța.
N. Bănescu: Chàngements politiques dans les Balkans après la conquête de l'empire Bulgare de Samuel (1018). Nouveaux duchés Byzantins: Bulgarie, et Paristrion (In Bullet. dela Sect. hist. Tom. X. Acad. Rom.) Buc, 1923,
N. Bănescu: La Roma nuova alle foci del Danubio. Roma 1923. Din publ. Instit. „per l'Europa orientale”.
Al. I. Alexandrescu: Originile civilizației și evoluția societății. Vol. I. Buc. 1924.
C. I. Karadja: Quelques considerations sur le service consulaire roumain. Buc. 1923.
C. I. Karadja: O călătorie pe apele române și prin Basarabia. 1835. București 1923.
Buletinul Soc. Regale Române de geografie.
Paul Nicorescu: La Roumanie nouvelle. Buc. 1924.
Leca Morariu: Războiul Troadei după codicele C. Popovici 1796. Cernăuți 1924.
Dr. M. Roska: Un vechiu cimitir românesc în fostul sat Vărașea din jud. Bistrița Năsăud. (Din publ. Comis. mon. istor. Secț. Transilv.) Cluj 1924.
Silviu Dragomir: Fragmente din cronică sârbească a lui George Brancovici, București 1924.
Silviu Dragomir: Vlahii și Morlaci. Cluj 1924.
Cultura: (Revistă) An. I No. 1, 2. 1923. Cluj.

CĂTRE CITITORI

Cu numărul de față *Analele Dobrogei* își încheie al patrulea an de existență și activitate. Încă de la naștere, revista și-a jalonat un drum limpede spre viitor, precizându-și scopul și problemele sale, de la care nu s'a abatut o clipă. Nici ambițiile personale, nici ambițiile regionale, nici pretențiile vreunei grupări efemere dornice de faimă și nici gândul, tot atât de condamnat, al câștigului n'au prezidat ziua înălțătoare a nașterii sau viața ei—de mai târziu, ci o adânc simțită nevoie sufletească de a sluji patriei întregi, făcând cunoscut acest neprețuit colț de țară românească, Dobrogea.

După mâhnirile și durerile vii ale războiului,—când provincia noastră de la Mare căzuse pradă pustiirii unei seminții însuflețite de duhul distrugerii și amenința să aibă cea mai tragică dintre sortii—era de datoria noastră să ne ridicăm, purificați prin suferință, până la cea mai înaltă înțelegere a datoriei și să dăruim tot aurul nostru sufletesc pe altarul iubirii de țară. Erau atâtea răni de vindecat! Dintr-o grădină fericită a patriei, Dobrogea ajunsese aproape o paragină. Am văzut sate întregi rase de pe fața pământului; ogoare nesfârșite și drumuri înțelenite de bălările stepei; mii și mii de orfani fără ajutor; gospodari cuprinși, siliți a reîncepe viața de la trailul trogloditilor; orașe ruinate; flacăra culturii stinsă; binefacerile păcii spulberate; jale și lacrimi pretutindeni. Ca ieri au fost toate acestea, de și mulți aproape le vor fi uitat!

Cu inima omului care se întoarce la căminul ruinat, dar și cu sufletele încordate de energie și speranță, așa am început

activitatea noastră pe tărâmul culturii. A fost entuziasm la început și, cel puțin la conducători, el s'a încununat cu marea virtute a persistenței. Numai cei adânc cufundați în viața lor vegetativă și în egoismul unor simțiri lipsite de noblețe nu ne-au secundat. Din multe părți însă am avut toată recunoșterea valorii muncii noastre și tot sprijinul moral și material cât se putea aștepta. Ne-a încurajat aprecierea Universităților și-a altor instituții de cultură înaltă; ne-au încurajat intelectuali de seamă ai țării; ne-a încurajat însăși Casa Regală; ne-a încurajat și oficialitatea dobrogeană. În special primăriei și prefecturii de Constanța, precum și primăriei de Turtucaia și prefecturii de Durostor îi aducem în deosebi mulțumirile noastre cele mai vii. Ne-au încurajat, în sfârșit, persoane generoase, care au dat dovadă de o deosebită înțelegere pentru manifestările culturale și ale căror nume s'au publicat la timp în paginile revistei noastre.

Este, prin urmare, timpul să arătăm dacă, din ceea ce am lucrat merităm deosebită atenție ce ni s'a arătat.

Analele Dobrogei, fiind o revistă regională, și-a propus să studieze pământul și poporul acestei provincii din toate punctele de vedere: arheologic, istoric, etnografic, geografic, geologic, economic etc.,—iar mulțimea studiilor publicate în paginile revistei în aceste ramuri, stau mărturie dacă ne-am ținut de cuvânt. Am anticipat și proiecte pentru viitor și, spre adâncă noastră satisfacție, ele au avut răsunet la centru și au fost traduse în fapte culturale de cea mai înaltă valoare pentru neamul nostru în Dobrogea. Așa, ca să pomenesc câteva, problema schimbării toponimiei streine a provinciei, ridicată de noi în *Analele Dobrogei* și aprobată de toată suflarea românească, a fost îmbrățișată cu grabă de organele administrative ale celor două județe de nord și nu mai rămâne de cât un vot al Parlamentului spre a deveni un fapt împlinit. Problema colonizărilor, atât de necesară spre hotare, și nu numai în Dobrogea, cu elemente românești, este de asemenea în curs de înfăptuire. În altă direcție de preocupări, problema unui canal între lacurile Mamaia și Taz-aul, în scopul de a însufleși un colț de provincie dobrogeană cu toate binefacerile pe care le

poate aduce înviorarea prin ape dulci, este de asemenea un fapt câștigat și în curând vom avea bucuria a vedea și această operă economică înfăptuită; iar marea problemă a unui canal navigabil Cernavoda-Constanța este în curs de studiu, în urma atenției deosebite pe care i-a acordat-o guvernul. Dacă ar fi numai atât și tot am fi răsplătiți din belșug pentru munca noastră din cursul celor patru ani trecuți. Dar, în afară de aceste țeluri, aproape realizate, numeroasele studii științifice, destinate a limpezi trecutul și prezentul provinciei au urmărit un scop și mai înalt: anume acela de a crea o mai lumiată conștiință națională în Românul dobrogean și a trezi o mai vie iubire pentru locul în care fiecare e activ. Desăvârșindu-te pe tine, dăruiești Patriei un cetățean valoros, de care ea poate fi mândru: ridicând satul sau orașul tău, ai creat un colț de țară mai luminos; ridicându-ți provincia ta, ai dăruit țării întregi mai multă frumusețe și țarie. Departe de noi utopiile acelora cari-și risipeșc în vânt sufletul și viața pentru omenirea planetei întregi: din potrivă, am socotit că înălțând colțul nostru spre o viață superioară, am lucrat mai real și mai efectiv pentru omenirea întreagă.

Dacă această luminață conștiință națională este și ea în curs de înfăptuire, rămâne să ne-o arate viitorul. O cultură mai ridicată în toată masa poporului, o concepție etică a vieții, o voință mai dărză spre fapta bună, iată ceea ce ne-am străduit a propaga nu numai cu scrisul ci și cu fapta.

Cu aceste gânduri încheiem ultimul număr din anul al patrulea al Analelor Dobrogei.

Greutățile materiale de tot soiul ne împiedică însă a mai scoate revista în patru volume anual. Ea va deveni un anuar. Va pierde, evident, cantitativ, dar va câștiga în calitate. Dorim ca cititorii credincioși ai ei s'o aștepte cu aceeași dragoste cu care se așteaptă un sol al bucuriei.

REDACȚIA

CÂNTEC¹⁾

Călătoare cete
De cocori, sub stele.
Trec, - neogoiete
Doruri trec cu ele.

Se tot duc pribege,
Zărilor de schimbă.
Pân' vor înțelege
Că 'n zădar se plimbă !

Iar atunci - în stoluri
Vor veni zorite,
Dând cu drag ocoluri
Vetrei lor iubite.

Cătinel vor bate
La ferestre 'nchise.
Unde zac uitate
Părăsite vise !

AMURG

În zori sau în amurg-de-apururi
Acelaș vânt pustiu te bate.
Când zarea vieții e umbrită
De clipele-i întunecate.

Zămbirea înviorătoare
A unei alte primăveri -
Zădarnic cearcă să te 'mbie:
Tu nici în visuri n'o mai ceri !

EUG. CIUCHI

(1 Din volumul ce va apărea. SUB SPECIE AETERNI (Din taina vieții, II).

Vârsta deltei dunărene

de Dr. I. LEPSI

Dintre toate regiunile românești, cred că delta Dunărei este mai puțin accesibilă unui studiu exact, mai ales în timp. Cauza este mulțimea factorilor geologici cari au pregătit și clădit această unitate, continuându-și activitatea și azi. Acel „nexus causalis”, care ar trebui despletit, este atât de complicat, încât nu poate fi urmărit cu precizie; este o funcție cu un număr nesfârșit de variabile, însă cu nici o singură constantă.

Dintre aceste variabile, pentru aceeași unitate de timp sau spațiu, unele variază mai mult, altele mai puțin. Cele din urmă, din cauza variațiunilor lor lente, sunt cele mai potrivite ca bază de plecare a unui studiu; căci, punându-le unitățile coordonatelor de timp și spațiu mici, ele pot fi considerate constante. Mărind, după aflarea constantei relative, coordonatele de timp și spațiu, rezultatele totuș se vor apropia bine de adevăr, dacă ulterior, după puțină, vom lua în considerare și celelalte variabile.

Dintre diferitele variabile, ca punct de plecare mai potrivit, mi s'a părut aceea a cantității sedimentelor anuale transportate de Dunăre. Intrebuințând acest criteriu în felul generalizat mai înainte, am ajuns la rezultatele ce le vom vedea mai la urmă.

Intrebuințarea timpului absolut în geologie nu se prea obișnuiește; având însă în delta Dunărei o formațiune de tot tânăra, care se desvoltă și azi sub ochii noștri, arătându-ne fiziologia ei, am crezut admisibilă această încercare.

I.

GENEZA BASINULUI DUNĂREI DE JOS

Înainte de a ne ocupa cu vârsta deltei dunărene, să aruncăm o privire asupra genezei regiunilor Dunărei de jos și a Carpaților. Aceasta este necesar pentru a ne putea da seama asupra unor chestiuni importante precum sunt următoarele:

Când s'a format Dunărea?

Cum s'a dezvoltat actualul curs al ei?

Ce mișcări epirogenetice s'au întâmplat?

Ce întinderi au avut transgresiunile marine?

Ce clime au domnit?

Când începe clădirea deltei actuale?

Ce proporții a avut sedimentarea mai 'nainte? etc.

În cretacicul superior, cea mai mare parte a României stă sub apă. Regiunile carpatice se scufundă tare și formează sinclinalul flișului. În marea senoniană numai o mică parte a mușilor Getici rămâne deasupra apelor, dar nici aceasta nu se știe cu siguranță. Basinelul Dunărei de jos precum și cea mai mare parte a Dobrogei sunt acoperite de mare. Nici o transgresiune a neozoicului n'a fost atât de complectă ca cea senoniană.

În cretacicul superior începe și scufundarea *Depresiunii getice* (Oltenia) care durează până azi. Se ivesc fracturile transversale ale Carpaților, dintre care cea mai însemnată, linia Galați-Tulcea, se întinde dela delta Dunărei de azi prin curbătura Carpaților și—unindu-se cu linia Peceneaga—se continuă în interiorul arcului până în Tatra, dând naștere la *Depresiunea moldo-basareabeană*. Deja din cretacicul superior, mai mult însă de la miocenul mijlociu, marginea Câmpiei Române dealungul liniei dunărene—care merge paralel și aproape de marginea apuseană a bălții Brailei—începe a se scufunda și a subîmpinge Carpații Meridionali.

În timpul când regiunea carpatică este fracturată transversal în mai multe locuri, Dobrogea prebalcanică stă acoperită de mare. Partea sudică a platformei prebalcanice se rupe de depresiunea getică, adică Oltenia întreagă și Muntenia dintre Olt și Dâmbovița, tot dealungul liniei dunărene și rămâne ca *horst*; și Depresiunea getică, fiind mai puțin scufundată decât Câmpia Română, se desparte de ea prin factura Dâmboviței. În cretacicul superior „*cutele varisce*” ale Dobrogei sunt din nou încrețite formând „*catenele cimeriene*” și se rup de Dobrogea prebalcanică prin fractura Peceneaga-Başpunar-Camena. Aceste mișcări merg paralel cu cele ale „*catenelor dace*” din regiunea Carpaților și cauzează, cum am zis mai înainte, scufundarea regiunii *moldo-basareabeană*. Deja din cretacicul superior, mai mult însă tendința de încălecăre peste marginea horstului dobrogean nordic, dealungul liniei Peceneaga. Scufundările dealungul liniilor Galați-Tulcea și Peceneaga provoacă erupțiunile porfirului cretacic în nordul horstului dobrogean.

La finele cretacicului superior, marea se retrage și în „*danian*”, în regiunea Carpaților, care a devenit uscat, domnește

o climă de stepă caldă. După sfârșitul cretacicului, Câmpia Română rămâne uscat până la sarmatic sau Iertonian, ale cărei depozite acolo se găsesc direct pe cele cretacee.

În eocen, flișul din regiunea Carpaților începe a se cuta, arătându-se astfel după dărămarea munților Oetici primele simptome de ridicare orogenetică în regiunile munților noștri. Eocenul petrograficește fiind format din diferite faciesuri neritice și litorale, probabil că s'a prezentat în forma unui număr mare de basinuri sau golfuri mici și puțin adânci. Că aceste basinuri aparțineau la două sisteme mari, se vede din distribuirea lui *Nummulites distans* și *N. irregularis*, cari se găsesc numai în regiunea carpatică-dobrogeană, iar *N. complanatus* și *N. perforatus* numai în regiunea a doua, cea transilvano-panonică. Speciile unei regiuni lipsesc în cealaltă și invers. Această distribuire mărginită ne arată că deja în eocen exista un început al cumpenei apelor carpatice, prin urmare și o mișcare orogenetică pozitivă între Transilvania și Câmpia Română. Din momentul când regiunea Carpaților iese deasupra nivelului mării, începe activitatea apelor carpatice, aceasta probabil deja la sfârșitul eocenului. În Transilvania se găsesc de fapt între faciesurile neritice și litorale altele alternante de apă dulce sau salmastră, lagunare cu *Ca SO₄* și chiar argile roșii de stepă caldă. Toate acestea ne arată mișcări epirogenetice dese și variate, transgresiuni și regresii marine, prezența râurilor, basinuri de apă marină expusă evaporării, analoage cu cele din câmpia Munteniei, despre care vom vorbi mai târziu; în fine, chiar clima caldă și uscată a stepelor, care se întindeau prin valea Oltului cel puțin până în depresiunea Getică și Română.

În lutețian, apele cuprind încă sinclinalul flișului carpatic: rămân însă despărțite de ale Transilvaniei printr'un șir de insule, printre care treceau brațe de mare puțin adânci. Tot în lutețian, Dobrogea este acoperită de o mare ce vine de la S E către Silistra. După retragerea acestei mări, Dobrogea rămâne uscat până în terțiarul mijlociu (mediteranul inferior) când marginea ei de S este acoperită din nou.

Oligocenul nu diferă mult de eocen. Numuliții dispar la începutul lui; se găsesc intercalate formațiuni de apă dulce și salmastră, în unele locuri și cărbuni, dovezi pentru existența regiunilor continentale mai mari. Prezența gipsului în Subcarpați arată regresii marine, aceasta mai ales la finele oligocenului, în aquitanian, când regiunile Carpaților stau deasupra apelor, ridicându-se în bloc, pe când atât regiunile externe cât și cele interne suferă o nouă scufundare.

În miocen, Carpații formează deja o regiune continentală

relativ mare și înaltă, iar în burdigalian (mediteranian I) sunt înconjurați de un braț marin până la Bahna lângă Vârciorova (regiunea Porților de Fier). În Transilvania găsim în acest timp bazine mari, care se poate să fi stat în legătură cu brațul marin din partea exterioară a Carpaților, în acele locuri unde cumpăna apelor era coborâtă până la nivelul mării. În Subcarpați găsim conglomerate litorale din burdigalian, care provin de la distrugerea creștelor carpatice, dovadă pentru o înălțime oarecare și prezența apelor curgătoare.

La sfârșitul primului mediteranian Carpații se ridică din nou, încât brațele marine extra-și intracarpătice ale helvețianului sunt izolate de mare; apa lor începe a se evapora și a depune gips, probabil și sare. În helvețian găsim o climă caldă și uscată ceea ce cauzează intercalațiuni de gips. La finele acestei perioade, fișul se cutează puternic, ceea ce formează al doilea episod important în trecutul Carpaților, prin care rămășițele vechilor Catene Dace sunt sporite cu această rocă.

În tortonian, lagunele izolate ale helvețianului își reiau legăturile cu mările celui de al doilea mediteranean și fauna lor marină, ce dispăruse în helvețian, se dezvoltă din nou. În tortonian sau helvețian se scufundă din nou Câmpia Română, ceea ce se vede după sarmaticul sau tortonianul care, în Bărăgan, se află direct pe cretacic.

În sarmatic, marea se întinde peste Subcarpați, dela Vârciorova până în Galiția, peste Câmpia Română, Moldova, Basarabia, M. Neagră și Dobrogea, iar peste munți în Transilvania. Pentru Dobrogea, transgresiunea sarmatică a fost ultima care a lăsat neacoperite numai șisturile verzi dela nord. De acum, Câmpia Română se scufundă mereu ca și basinel Transilvaniei în regiunea Brașovului, retrăgându-se și apele în acest colț. După sarmatic, apele românești întrerup legătura cu Mediterana.

Basinurile sarmaticului le găsim și în întreg pliocenul, fiind umplute succesiv cu sedimente. La început, se poate ca lacurile Transilvaniei să fi stat în legătură cu cele din Câmpia Română, care, stând la înălțimi mai mici, au primit, poate, afluenți de la cele dintâi. Unul dintre acești afluenți ai Câmpiei Române și-a căutat drumul prin Porțile de Fier, pregătind astfel poarta pentru o Dunăre viitoare. În pliocen, uscatul Carpaților se mărește, sau din cauza unei mișcări orogenetice pozitive, sau a unor mișcări epirogenetice negative în Câmpia Română și în regiunea M. Negre, în a cărei direcție se retrage marea sarmaticului. Așa dar în pliocen, Câmpia Română, cea getică și moldo-basarabeiană până la Trotuș formează un golf al mării ponto-caspice. Carpații în piocen făceau dese mișcări orogenetice, când pozitive când

negative, global însă mai mult positive, încât marea, după mai multe oscilațiuni, este împinsă înapoi către regiunea M. Negre. Dobrogea, care după sarmatic a devenit uscat, stă cu marginea ei dinspre Câmpia Română în parte încă sub apă. Lipsind faciesul pliocen la răsărit, se vede că horstul era aplecat către apus. Râurile încep a-și forma văile lor, dintre care cea mai însemnată este Cara-su.

În primul subetaj al pliocenului, în meoțian, legătura directă dintre apele Transilvaniei și cele din Câmpia Română încă n'a existat. În schimb, marea meoțianului se întindea prin Câmpia română, depresiunea getică, sudul Moldovei și al Basarabiei către răsărit până în regiunea caspică. Într'un timp al meoțianului, marea înaintează peste marginea flišului, se retrage însă iarăș în ponțian și formează ape salmastre, care dispar aproape total, încât rămân aproape numai lacuri dulci, mai ales în Depresiunea getică și română, dincolo în Transilvania. Aceste ape se găsesc și în dacian, transgăsind chiar peste ponțian, fiind prezente și în Bugeacul Basarabiei. În subetajul levantinului, apele se retrag din Subcarpați către câmpie și se îndulcesc.

La începutul quaternarului, depresiunea getică, Câmpia română, precum și Bugeacul erau încă acoperite de un lac mare. Dunărea încă nu exista, căci Câmpia română stătea și ea sub apă. Resturile de *Elephas meridionalis* arată că clima caldă a pliocenului încă exista. Carpații încep a se ridica și râurile, care curg către S și S E., câștigă astfel mai multă putere de distrugere și transportare; sedimentarea lacului din depresiunea getică și Câmpia română ia un avânt nou. La umplerea acestor depresiuni au contribuit și râurile din Prebalcani și Dobrogea, precum se vede din depozitele fluviale balcanice aflate la stânga actualului curs al Dunărei, în terasa superioară a Munteniei. Dacă aceste sedimente, în proveniența lor ca balcanice au fost bine recunoscute, este probabil, deși nu sigur, că Dunărea atunci încă nu exista. În schimb se poate să fi existat un râu mai mic, care va fi coborât din munți prin actualele „Porți de Fier”, însă în altă direcție.

Tot la începutul quaternarului Dobrogea se ridică și ajunge la o înălțime care, în regiunea Cernavodei, întrece pe cea actuală cu vre-o 25 m. Partea răsăriteană a podișului era mai ridicată decât cea apuseană precum se vede din cursul apelor care se îndreptau către apus. Astăzi suprafața podișului la Palas, în apropierea Constanței are o înălțime absolută de 58 m. Către W, podișul se ridică cu încetul și ajunge lângă Dunăre peste 100 m. este deci înclinat dela W. la E. Gura văii Cara-su este scufundată cu baza la o adâncime de 25 m. sub Dunăre. De

aici rezulta că în timpul formării acestei văi, marginea horstului dobrogean trebuie să fi fost la o înălțime de vreo 125 cel puțin, iar răsăritul horstului trebuie să fi avut o înălțime mai mare de 125 m., căci dealtfel apele nu s'ar fi scurs către Câmpia română, ci mai curând către mare. Precum se vede, răsăritul Dobrogei arată în regiunea de la Constanța o scufundare de cel puțin 125—58 egal 67 m., rezultă deci că Dobrogea a suferit o răsturnare a profilului W. E. Aceasta a dovedit-o d-l Brătescu mai ales prin studierea profilului transversal al afluenților văii Cara-su. Dânsul zice:

„La văile afluate, în loc ca pantele de apus să fie mai răpoase, fiindcă într'acolo trebuia să se lase firul apei din cauza aplecării podișului, iar la afluenții de N. și din cauza rotației pământului,—tocmai dimpotrivă, coastele de răsărit sunt mai rezezi, iar cele de apus prelungi și domoale. Aceasta înseamnă că răsturnarea pantei podișului se îndeplinește pe ne-simtite chiar în timpul când văile curgeau, adică în perioada pluvială”.

Cu timpul, lacul din Oltenia și Muntenia se umple cu sedimentele aduse de apele carpatice care, din momentul când se lovesc de marele stâvilor dobrogean, se adună succesiv și formează antecesorul Dunărei. Timpul când Dunărea întâia oară și-a căutat drumul prin Porțile de Fier, nu se poate stabili, cu precizie; se poate însă că deja de atunci, când lacul Câmpiei române încă nu era umplut. Prezența sedimentelor balcanice în stânga cursului actual nu o pot considera ca dovadă pentru ne-existența fluviului pe timpul depunerii lor. Este posibil că Dunărea—dacă a existat deja—să fi avut o albie mai la N. de cursul ei actual, de pildă în regiunea vreunuia dintre afluenții actuali ai Jiului, deși aceasta, după configurația de azi a regiunii, pare aproape inadmisibil. Să nu uităm însă că terasa superioară a Dunărei se află la înălțimea considerabilă de 75 m.! Inchizându-se acum albia Dunărei prin puternicele aluvionări ale apelor carpatice și aplecându-se totodată depresiunea getică către fractura Dunărei, fluviul,—poate și prin captare,—și-a căutat drumul spre sud, către Calafat. Aceasta, deși e numai o ipoteză, arată totuș că timpul trecerii fluviului prin Porțile de Fier poate să fie mai vechiu decât se crede în genere.

Există dară două posibilități:

1. Dunărea la începutul quaternarului a curs deja prin Porțile de Fier, vărsându-se sau în lacul Câmpiei române—dacă peste tot există încă—sau, curgând dealungul podișului dobrogean, ajungea direct la mare.

2. Dunărea nu trecea prin Porțile de Fier; apele carpatice se varsă într'un lac mare sau, mai târziu, se adună succesiv lângă podișul Dobrogei și formează antecesorul fluviului.

Ori cum ar fi, într'un timp mai înaintat găsim Oltenia și Muntenia umplută cu depozitele quaternare, iar dealungul horstului dobrogian un fluviu—fie Dunărea, fie antecesorul ei—care primește toți afluenții sudici ai Carpaților meridionali. Aceasta cade, probabil, deja înaintea marilor mișcări epirogenetice pozitive, deci înaintea glacialului.

La ieșirea de sub apă a Câmpiei române și a celor vecine a contribuit și mișcarea epirogenetică, încât gonirea mării sau a lacului din Câmpia Română nu este numai un produs al sedimentării râurilor carpatice ci și a mișcării epirogenetice pozitive; deci s'a putut înfăptui într'un timp relativ scurt.

După ce Dunărea—înțeleg sub acest cuvânt și fluviul ce curgea în preglacial și glacial dealungul Dobrogei și dacă cumva n'a trecut încă p.in Porțile de Fier—și-a nivelat albia, intervine prima ridicare orogenetică quaternară a Carpaților, care era atât de însemnată, încât munții noștri au început să poarte ghețari la culmile lor mai înalte. Paralel cu aceste mișcări orogenetice s'a ridicat și Câmpia română. Dunărea, pentru a-și păstra echilibrul de nivel față de mare, a croit în lunca veche preglacială, una nouă mai îngustă, formând astfel prima terasă fluviatilă. Care dintre terasele actuale ar fi de această vârstă, este greu de spus. D. Brătescu scrie că în regiunea Rusciuc-Giurgiu și Oltenița-Turtucaia, terasa superioară se găsește la circa 75 m.; între lacurile Mostiștea la W. și Gălatui la E., cea mai înaltă terasă la vreo 35 m.; la răsărit de Calărași un rest de terasă la 26 m.; Siliștea Trâmșanii este la 27 m.; terasa pe care e așezat satul Roseți-Volnași are 26 m.; etc. Aceste sunt cele mai înalte terase păstrate până azi. Se poate că numai terasa de 75 m. din regiunea Giurgiu-Oltenița să fie contemporană cu prima glaciațiune, iar în celelalte părți ale Dunărei de jos să fi dispărut prin eroziune. În tot cazul, determinarea teraselor contemporane este greu de făcut din cauza că deocamdată nu se poate stabili exact întinderea și adâncimea scufundării postglaciale a Câmpiei române. Ele fiind însă pe ambele înaluri la același nivel, se vede că cel puțin regiunea Dobrogei învecinată cu Dunărea s'a scufundat în aceeași măsură.

După prima glaciațiune, ghețarii s'au retras; în Carpați poate chiar că au dispărut; mișcarea epirogenetică stagnează; Dunărea, mărginită de prima terasă, își nivelează cursul și o luncă nouă.

Aceste mișcări epirogenetice pozitive s'au mai repetat încă

de vreo 2—3 ori, până când Dunărea își formează cele 3—4 terase, fiecare corespunzând unei ridicări, întreruptă de cea următoare prin o perioadă de liniște. Carpații, în decursul acestor mișcări, au fost ridicați total cu vreo 1000 m.; culmile lor mai înalte purtau și ghețari, cari, deși mai mici, erau totuși niște izvoare nesecate pentru alimentarea râurilor carpatice. Mai ales în acest timp cade aglomerarea sedimentelor quaternare în Câmpia română, al cărei nivel față de înălțimea Carpaților era cu mult mai jos decât azi: munții noștri se ridicaseră cu mult mai tare decât câmpia.

La sfârșitul glaciațiunii, Câmpia română a ajuns un maximum de ridicare. Toate terasele stau deasupra bălții; fluviul trece pe lângă marginea de nord a horstului dobrogean și se varsă în mare prin un singur braț, având direcția brațului Sf. Gheorghe de azi. Regiunea de la gura Dunărei fiind atunci mai ridicată decât azi cu vreo 10—20, sau chiar mai mulți metri, fluviul se varsă cu mult mai la răsărit decât în prezent. Pentru aceasta avem mai ales două dovezi: una este faptul că s'au găsit la distanță apreciabilă dela țărmul actual pe fundul mării corderne litorale cu scoici; a doua: prezența loessului în mijlocul deltei la 7 m. adâncime sub nivelul mării. Este de remarcat și faptul că curba batimetrică de 50 m. se apropie de țărm chiar în fața celui mai vechiu braț dunărean—Sf. Gheorghe—până la o distanță de vreo 15—20 km. Și într'adevăr: o ridicare a regiunii cu mai puțin de 30 m. ar fi suficientă pentru restabilirea acestei văi diluviale ipotetice, prin care a curs Dunărea, după părerea mea, cam pe la sfârșitul perioadei glaciare.

Precum se vede, fluviul atunci încă n'avea delta; regiunea din nordul lui stătea deasupra apei și era locuită de mamuți și de *Rhinoceros tichorhinus* (antiquitatis), ale căror fosile s'au găsit la o adâncime de vreo 7 m. sub mijlocul brațului Sulina. Prezența acestor animale, care sunt adaptate la viața din regiunile polare, face probabil că loessul în care s'au găsit fosilele s'a depus imediat după retragerea ghețurilor.

În timpul glacial domnea deasupra calotei de gheață din nordul Europei un maximum de presiune barometrică, care cauză vânturi puternice dela N. la S. Aceste vânturi, venind din regiuni mai reci în altele mai calde, nu numai că n'au adus ploi, dar au uscat chiar regiunile peste care băteau, încălzindu-se treptat. Câmpiile României ca și cele din Rusia meridională, uscate astfel, au stat timpuri îndelungate sub influența eroziunii colice. Suprafața pământului și mai ales morenele au fost roase de vânt, iar produsul eroziunii, un praf fin de culoare galbenă,

a fost cărat mai ales către sud și așternut peste câmpii, formând loessul. Se înțelege că sedimentarea loessului nu poate să coincidă cu timpul pluvial, căruia i-aș da relativ numai puțină importanță pentru regiunile românești. Timpul acesta din urmă coincide, poate, cu perioadele de retragere a ghețarilor, iar sedimentarea loessului cu timpul postglacial, eventual glacial, având în vedere mai ales fosilele găsite în loess (animale de climă rece).

După retragerea definitivă a ghețarilor urmează mai întâi o climă de stepă caldă, care cu încetul trece în cea actuală.

În basinul Dunărei de jos, după ce s'a format și terasa inferioară—care coincide probabil cu finele glaciațiunii—urmează iarăși o mișcare epirogenetică negativă, care se continuă și azi, și în urma căreia terasa inferioară este îngropată din nou sub sedimente; cea mijlocie se apropie de nivelul fluviului. În tot cazul, scufundarea actuală a început abia după depunerea loessului căci acesta acopere toate terasele dunărene, deci și cea inferioară, azi îngropată.

II.

REGIUNEA DUNĂREI DE JOS ÎN PREZENT

După ce am urmărit, în trăsături generale, evoluția basinului Dunărei de jos, trebuie să ne orientăm încă asupra stărilor actuale.

Regiunea aceasta se împarte, la prima vedere, în două părți bine distincte și pentru ochii unui profan. Astfel, despărțite prin Dunăre sunt:

1. Horstul Dobrogei.
2. Depresiunile Dunărei.

1. Horstul Dobrogei ni se prezintă ca un adevărat podiș, înconjurat de trei părți de depresiuni, și se continuă la S. cu Prebalcani. La N, horstul se termină cu fractura Galați-Tulcea, prin care se desparte de depresiunea moldo-basarabeană, peste a cărei buză meridională are tendința de încălecare. La W, fractura Dunărei îl desparte de Câmpia română. Dealungul acestei fâșii se scufundă atât Câmpia română cât și Dobrogea, de apus, amândouă la fel. Dobrogea însăși, prin fractura Pece-neaga-Başpunar-Camena, încă se împarte în două: la nord rămășițele Catenelor Cimeriene, la sud Dobrogea prebalcanică, care a suferit o răsturnare a profilului transversal, încât apusul podișului ajunge la o înălțime mai mare decât răsăritul; totuși, râurile (Cara-su) curg într'un sens contrar înclinației solului.

Pentru explicarea eroziunii adânci a văilor dobrogene, pre-

supunerea unui timp pluvial îmi pare indispensabilă; lungi nea timpului în care podișul a stat neacoperit de mare a fost suficientă pentru rezultatele actuale. Peste tot, îmi pare greu admisiv un regim ploios într-o măsură ca cel mediteranean, din cauza apropierii regiunilor românești de calota glacială.

2 Depresiunile Dunărei de jos se împart prin liniile Galați-Tulcea și Pecineaga în două părți principale: pe de o parte depresiunea moldo-basarabeană ca parte a platoului podolico-rus, pe de altă Câmpia română dimpreună cu Depresiunea getică. Sub depresiunea moldo-basarabeană, marginea de S.W. a platformei podolico-ruse este scufundată sub horstul dobrogean. Cea mai mare adâncime dintre toate depresiunile din basinul Dunărei de jos o atinge Câmpia română, prin scufundarea adâncă, în sudvestul liniei Peceneaga, mai ales în terțiarul mijlociu, superior, chiar și azi încă. Efectul acestor scufundări îl vedem, în Câmpia română, în scufundarea quaternarului până sub nivelul mării. La Cernavoda, această scufundare ajunge la 23 m. Aceste fracturi, urmate de scufundări, au influențat și direcția râurilor, care, în Bărăgan, tind din ce în ce mai spre N. Depresiunea română s'a scufundat mai ales în tortonian și sarmatic și este acoperită de sedimente miocene, pliocene și quaternare. Depresiunea Getică s'a rupt și ea de Prebalcani dealungul fracturii dunărene și, fiind mai puțin scufundată decât Câmpia română, s'a despărțit de ea pe linia Dâmboviței. Depresiunea getică încă a început a se scufunda de la cretacicul superior: continuă și azi, însă într'un grad mai mic decât Câmpia română.

Dintre toate regiunile amintite, pentru noi Câmpia română cere o atențiune deosebită, fiind, așa zicând, poarta deltei dunărene cu care avem de gând să ne ocupăm. Trecutul Câmpiei române are cea mai mare influență asupra vârstei deltei. O mișcare negativă a câmpiei ar provoca imediat o stagnare în sedimentarea deltei. Fluviul acolo n'ar mai sedimenta decât după nivelarea scufundăturii noi. Dacă, dimpotrivă, câmpia s'ar ridica, apele Dunărei, câștigând putere de transportare, ar sedimenta în deltă mai intensiv.

D-l Brătescu împarte Câmpia română dintre Borcea și Râmnic în următoarele patru subdiviziuni:

1. Câmpul dintre Dunăre, Borcea și râul Ialomița sau Bărăganul propriu zis;
2. Câmpul dintre Calmățui și Ialomița;
3. Câmpul dintre Buzău și Calmățui; și
4. Câmpul dintre Râmnic și Buzău.

În Bărăganul propriu zis, terțiarul se găsește numai la

adâncimi mari; la Mărculești abia la 72 m. sub câmpie și 40 m. sub nivelul mării; loessul ajunge o grosime de 30—40 m.

În câmpul dintre Ialomița și Călmățui, terțiarul se află la adâncimi mai mici, de aceea regiunea este mai umedă decât Bărăganul și plină de lacuri dulci și sărate.

Câmpul dintre Buzău și Călmățui precum și cel dintre Râmnic și Buzău are o mulțime de lacuri sărate însă și apă destulă de bătut. Argila pare a fi aproape de suprafață.

Despre proveniența sărurilor acestor regiuni s'au emis diferite păreri. Dacă sărurile n'ar fi autohtone, ci de proveniență dela masivele salifere ale Carpaților, cum afirmă unii, ar fi greu de explicat aflarea de ape sărate și dulci la depărtări mici de oaltă. Dealtfel, cu cât sunt mai departe de la locul lor originar, cu atât mai mult ar trebui să aibă aceeași salinitate. Cum ar putea trece sarea la distanțe mari fără de a influența toate apele uniforme ci unele mai mult, altele mai puțin sau chiar de loc? Apele dulci din regiunile bogate în ape sărate s'ar explica prin aceea că, având ocaziune de a se scurge, s'au îndulcit după disolvarea și înlăturarea sărurilor solide din locul lor; iar apele sărate, sau că n'au scurgere, sau—dacă se pot scurge—sunt alimentate cu apă sărată din vecini.

Dacă prin basinurile sărate ale Munteniei, după izolarea lor de mare și concentrarea sărurilor, ar fi trecut vre-o apă curgătoare cu siguranță ar fi fost disolvate sărurile și duse de râuri. Din faptul că sărurile au rămas, se poate deduce că primele sedimente așternute deasupra au fost eolice (loess și nisip eolic); sunt cunoscute locuri în Muntenia unde argila terțiară este acoperită numai de loess.

Regiunea dintre Siret și Ialomița, în care se găsesc o mulțime de ape sărate, în timpul izolării ei trebuie să fi fost mai joasă decât cele din jur, căci altfel nu s'ar fi putut concentra acolo sărurile. Dar dacă basinurile de concentrare au avut întinderi mari, unde s'au scurs atunci râurile carpatice din față? Natural că în aceste basinuri, care se aflau în locurile cele mai adânci; și cum au putut să-și păstreze salinitatea? Există mai multe posibilități, mai ales următoarele:

1. Basinurile au fost ridicate epirogenetic atât de mult încât au fost înconjurate de apele curgătoare și expuse evaporării.

2. Basinurile au fost mai întâi acoperite de sedimente eolice.

3. Au fost o mulțime de basinuri mici, dintre care, cele ce n'au ajuns în calea apelor curgătoare, s'au păstrat.

Punctul 1 pare a fi sprijinit prin faptul că terțiarul dintre Ialomița și Râmnic se află la o adâncime mai mică decât în zona Mărculești-București. Totuși, regiunea dintre Ialomița și

Râmnic este cea mai bogată în ape sărate. O explicație ar fi, poate, admiterea unei mișcări epirogenetice pozitive a regiunii salifere; sau invers, una negativă a regiunii relativ sărate în ape sărate. Una sau cealaltă presupunere trebuiește admisă, căci, — suprafața terțiarului, aflându-se în Bărăganul propriu zis la un nivel mai jos decât în regiunea dintre râurile Ialomița și Râmnic — ar însemna că antecesorul Dunărei ar fi curs în sensul contrar fluviului de azi, ceea ce nu poate fi acceptat.

La Ianca, între Călmățui și Buzău, deja la o adâncime de numai 16 m. sub suprafața locului, găsim depozite terțiare acoperite direct de loess, lipsind de tot sedimentele fluviatile quaternare; se găsesc însă și ape sărate. Aceasta sprijinește punctul al 2-lea de mai înainte. La Buzău însă depozitele salifere se află la o adâncime de 40 m. și sunt acoperite de quaternar.

Rămâne mai ales un punct însemnat de cercetat: se poate ca în sudul Ialomiței, unde în Bărăgan terțiarul se găsește la adâncimi mari, sarea — dacă este prezentă — să nu se ivească din cauza grosimii și permeabilității quaternarului suprapus.

Din toate acestea mai *probabil îmi pare că bazinele de concentrare au fost mici și foarte numeroase.*

III.

DELTA ACTUALĂ

Delta Dunărei are azi o suprafață de vreo 2700 km. 2, la cari, adăugând cei 800 km. 2 ai insulei Dranov, obținem un total de vreo 3500 km. 2. Inclinația deltei este mică: prima bifurcație a Dunărei — Cetal Ismail — are 3,66 m. deasupra mării; la Sulina 0,46 m. Distanța acestor două puncte fiind de vreo 70 km., inclinația este de 1:21875. Dunărea are un debit total de 6380 m. 3 apă pe secundă și 64.662.000 tone aluviuni pe an. Luând pentru aceste aluviuni o greutate specifică de 2,5, obținem un volum de 25.864.800 m. 3 anual. Dintre cele 3 brațe ale Dunărei, brațul Chilia duce 17/27 din apă totală; brațul Sulina, cel mai sărac în apă, duce 2/27; iar brațul Sf. Gheorghe dela sud 8/27 din debitul total. Cantitatea sedimentelor transportate de fiecare braț va fi aproximativ proporțională cu debitul de apă:

Chilia	16.285.243,9	m ³ sedimente pe an
Sulina	1.915.911,1	
Sf. Gheorghe	7.663.644,4	

Dintre toate sedimentele aduse de brațul Sulina, între

1871—86, numai 3.57 % — 10.65 % au fost sedimentate în apropierea gurii, restul au fost risipite în larg și spre sud. Să nu uităm însă că aceste procente sunt artificiale, deoarece deja în 1857 gura Sulinei a fost îndiguită, ceea ce a favorizat risipirea sedimentelor spre larg, cauzată prin adâncimea mare față de lățimea brațului. Putem să zicem cu siguranță că procentul de sedimentare la gurile naturale va fi totdeauna cu mult mai mare decât media celor 3,57—10,65 (= 7,11) procente. Aceasta pare a fi în contradicție cu faptul că uscatul la gura Sulinei până la construirea digurilor a înaintat cu 4 m. anual, iar după construirea lor cu 20,5 m. pe an. Motivul este că, înaintea construirii digurilor, uscatul înainta numai cu 4 m. pe an, însă pe tot frontul; azi, după îndiguire, cu 20,5 m., dar numai pe o zonă de vreo milă în sudul gurii, dincolo de mila 1; iar în nordul gurii, din potrivă, înaintează marea spre uscat. În felul acesta, clădirea de nou uscat se va compensa.

Mecanismul sedimentării și a creșterii deltei este complicat; amănunte însă, la rândurile prezente nu ne sunt necesare. Pentru studiul lor, vezi importanta lucrare a d-lui Dr. C. Brătescu în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, Tomul XLI.

Amintesc încă existența unui curent marin N—S, care, la 2 km. dela țărm, are o iușeală de 3—30 metri pe minută. Acest curent este cauzat de vânturile dominante dinspre N E, care prevalează cu 32 %

IV.

POZIȚIA LOESSULUI DIN DELTA.

După ce ne-am orientat în genere asupra genezei Dunărei de jos, precum și asupra deltei actuale, procedăm la calcularea vârstei etc.

Sub brațul Sulinei, la o depărtare de vreo 30 km. de la actualul țărm și la vreo 40 km. de la prima bifurcație a Dunărei—asa numitul Cetal Ismail—s'a găsit *loess* la o adâncime de vreo 7 m. sub nivelul mării. Prezența acestui sediment eolic este o dovadă sigură că locul în care s'a găsit, în timpul depunerii loessului, era mai ridicat față de nivelul mării cu cel puțin 7 m. decât azi.

Presupunând că loessul este depus în toată delta și anume de la desfacerea brațelor la Cetal Ismail până la țărmul mării, înclinat dela apus—înălțimea absolută 0 m.—spre răsărit, adâncimea x , la care s'ar afla sub gura Sulinei ar fi:

$$\begin{aligned} 40 \text{ km.} : 7 \text{ m.} &= 70 \text{ km.} : x, \text{ sau} \\ 40.000 : 7 &= 70.000 : x \text{ metri, deci} \\ 40.000 x &= 70.000 \cdot 7, \text{ și} \\ x &= \frac{490.000}{40.000} = 12,25 \text{ m.} \end{aligned}$$

Stratul de loess, continuându-și inclinația dreptliniară ipotetică, ar trebui să apară pe fundul mării la o adâncime de z metri și la o depărtare de y km. de la țărm. Avem deci proporția:

$$\begin{aligned} 70 \text{ km.} : 12,25 \text{ m.} &= (70 \text{ km.} + y) : z, \text{ sau} \\ 70.000 : 12,25 &= (70.000 + y) : z, \text{ deci} \\ 12,25 y &= 70.000 z - 70.000 \cdot 12,25, \text{ și} \\ y &= \frac{70.000 z - 857.500}{12,25} = 5714,28 z - 70.000 \quad (I) \end{aligned}$$

În răsăritul Sulinei, cea mai mare inclinație a fundului mării la 2 km. distanță dela țărm este de vreo 10 m. Avem deci:

$$\begin{aligned} 2 \text{ km.} : 10 \text{ m.} &= y_1 : z_1, \text{ sau} \\ 2000 : 10 &= y_1 : z_1; \\ 10 y_1 &= 2000 z_1 \text{ și} \\ y_1 &= 200 z_1. \quad (II) \end{aligned}$$

Tot în regiunea din răsăritul Sulinei, cea mai mică inclinație mijlocie a fundului mării este de 100 m. la 100 km. distanța de la țărm. Deci analog cu ecuația II:

$$\begin{aligned} 100 \text{ km.} : 100 \text{ m.} &= y_2 : z_2, \text{ sau} \\ 100.000 : 100 &= y_2 : z_2, \\ 100 y_2 &= 100.000 z_2, \text{ deci} \\ y_2 &= 1000 z_2, \quad (III) \end{aligned}$$

Substituind ecuația II în I, punând $z = z_1$ și $y = y_1$, urmează:

$$\begin{aligned} 5714,28 z_1 - 70.000 &= 200 z_1 \\ 5514,28 z_1 - 70.000 &= 0; \text{ iar} \\ z_1 &= \frac{70.000}{5514,28} = 12,694 \text{ m.} \end{aligned}$$

Substituind ecuația III în I, punând $z = z_2$ și $y = y_2$, urmează:

$$\begin{aligned} 5714,28 z_2 - 70.000 &= 1000 z_2 \\ 4114,28 z_2 &= 70.000, \text{ iar} \\ z_2 &= \frac{70.000}{4114,28} = 14,849 \text{ m.} \end{aligned}$$

Presupunând că stratul de loess, găsit sub mijlocul brațului

Sulina, s'ar continua și sub mare, având o înclinăție dreptliniară, ar trebui să apară la suprafața fundului—unde înclinăția acestuia este de 1:1000—la o adâncime $z_2 = 14,849$ m. 7 iar unde înclinăția solului marin este de 1:200, la $z_1 = 12,694$ m.

Calculată de la țarm către răsărit, distanța y_2 în care s'ar termina, sau—la un strat gros—s'ar ivi loessul, ar fi deci:
la înclinăția fundului 1:1000:

$$70 \text{ km.} : 12,25 \text{ m.} = (70 \text{ km.} + Y_2) : 14,85 \text{ m., sau}$$

$$70.000 : 12,25 = (70.000 + Y_2) : 14,85,$$

$$12,25 (70.000 + Y_2) = 70.000 \cdot 14,85,$$

$$70.000 + Y_2 = \frac{70.000 \cdot 14,85}{12,25}, \text{ deci}$$

$$Y_2 = \frac{70.000 \cdot 14,85}{12,25} - 70.000 = 14.857 \text{ metri;}$$

la înclinăția fundului 1:200:

$$70 \text{ km.} : 12,25 \text{ m.} = (70 \text{ km.} + y_1) : 12,69 \text{ m., sau}$$

$$70.000 : 12,25 = (70.000 + y_1) : 12,69,$$

$$12,25 (70.000 + y_1) = 70.000 \cdot 12,69,$$

$$70.000 + y_1 = \frac{70.000 \cdot 12,69}{12,25} = 72.514,3$$

$$y_1 = 2.514,3 \text{ metri, adică:}$$

la înclinăția solului marin de la 1:200 până la 1:1000, loessul—la îndeplinirea condițiilor ipotetice de mai sus—va apare pe fundul mării de sub aluviunile Dunării la o depărtare de 2,5143—14,857 km. de la țarmul actual între adâncimile de 12,694—14,849 metri. Înclinăția loessului sub deltă ar fi de 1:5714,2.

V.

VOLUMUL SEDIMENTELOR DIN DELTA.

Să încercăm a găsi volumul sedimentelor din delta Dunării, care zac deasupra loessului.

Delta are o suprafață de vreo 3500 km.² și aproximativ forma un triunghi isoscel cu înălțimea 70 km. Baza b a acestui triunghi, adică lungimea țarmului deltaic către mare ar fi:

$$b = \frac{2.3500}{70} = 100 \text{ km.}$$

Sedimentele dintre stratul de loess și nivelul mării ocupă spațiul unei piramide cu o bază patrunchiulară de 100 km. 12,25 m. și cu înălțimea 70 km. Volumul V_1 al sedimentelor care se află sub nivelul mării ar fi deci:

$$V_1 = \frac{100 \text{ km. } 12,25 \text{ m. } 70 \text{ km.}}{3} = \frac{100.000. 12,25. 70.000}{3} = 28.583.333.333 \text{ m}^3$$

La acest volum se mai adaugă aluviunile ce se află deasupra nivelului mării:

$$V_2 = 3500 \text{ km.}^2 \cdot 0,46 \text{ m.} + \frac{3500 \text{ km.}^2 (3,66 \text{ m.} - 0,46 \text{ m.})}{3} = 1.610.000.000 \text{ m}^3 + 3.733.333.333 \text{ m}^3 = 5.343.333.333 \text{ m}^3$$

deci total $V_1 + V_2 = 33.926.666.666 \text{ m}^3$ sedimente asternute peste stratul de loess în așezarea lui ipotetică.

Dunărea sedimentează anual 64.662.000 t. aluviuni. Luând pentru aceste sedimente o greutate specifică de 2,5, ele corespund unui volum anual de:

$$\frac{64.662.000}{2,5} = 25.864.800 \text{ m}^3$$

Pentru sedimentarea celor 33.926.666.666 m.3 aluviuni, Dunărei i-ar fi trebuit deci un timp de

$$\frac{33.926.666.666}{25.864.800} = 1307 \text{ ani.} \quad (A)$$

O altă posibilitate ar fi ca loessul să zacă sub toată delta la aceeași adâncime x, care este:

$$\begin{aligned} (3,66 \text{ m.} - 0,46 \text{ m.}) : 70 \text{ km.} &= (x - 0,46 \text{ m.} - 7 \text{ m.}) : 30 \text{ km.}, \\ 3,20 : 70.000 &= (x - 7,46) : 30.000, \\ 70.000 (x - 7,46) &= 30.000 \cdot 3,20, \\ 70.000x - 522.200 &= 97.800, \\ x &= 8,857 \text{ m.} \end{aligned}$$

În acest caz, volumul aluviunilor deltei ar fi:

$$3500 \text{ km.}^2 \cdot 8,857 \text{ m.} = 30.999.500.000 \text{ m}^3,$$

iar timpul necesar pentru depunerea lor:

$$\frac{30.999.500.000}{25.864.800} = 1198 \text{ ani.} \quad (B)$$

Precum se vede, volumul aluviunilor variază relativ puțin, oricum ar fi poziția loessului.

VI.

CREȘTEREA ȘI VÂRSTA DELTEI DACĂ SEDIMENTELE SUNT AȘTERNUTE PÂNĂ LA ISOBATA 20 m.

Adâncimea M. Negre este în fața deltei relativ mică. După D. Brătescu, adâncimile din fața gurilor Sulina și Sf. Gheorghe sunt următoarele:

	1829 m.	2743 m.	3658 m.	4572 m.	5486 m.	distanța dela țarm
Sulina	5,48	8,53	12,80	14,63	18,29	) adân- cime în metri
Sf. Gheorghe	6,10	12,80	18,29	23,77	30,48	

La gurile Chiliei, înclinația fundului mării este mai mică. La brațul Stambulul Vechiu, isobata de 9 m. are o depărtare de vreo 4 km. de la țarm. Curbele batimetrice, precum se vede, se depărtează de la țarm aproximativ proporțional cu înaintarea lor de la S la N. Este de remărcat că isobata de 50 m. se apropie de țarm până la vreo 15—20 km. chiar în fața guri Sf. Gheorghe. În schimb, insula Șerpilor, situată la vreo 45 km. distanță în fața guri Sulina se ridică dintr'o adâncime abia de 15—25 m., precum ne comunică G. Popa-Lisseanu *). Isobata de 50 m. însă se retrage la depărtări mari de la celelalte guri ale Dunării.

Distanțele mijlocii de la țarm ale curbei batimetrice de 20 m. sunt aproximativ următoarele: Chilia 8 km., Sulina 5,5 km., Sf. Gheorghe 4 km.; media lor este de vreo 5,8 km. Presupunând că cele 25.864.800 m³ de aluviuni, aduse anual de Dunăre, ar fi așternute uniform numai până la curba batimetrică de 20 m., adică până la o distanță mijlocie de 5,8 km. de la țarm și pe un front de vreo 120 km.—calculat de la Vâlcov până la gura Porțiței lacului Razim,—s'ar forma pe acest patrunghiu de 120.5,8 km² suprafață, într'un an, un strat de

$$\frac{25.864.800 \text{ m}^3}{120 \cdot 5,8 \text{ km.}} = \frac{25.864.800}{696.000.000} = 0,0372 \text{ m. grosime.}$$

Spațiul dintre țarm și isobata 20 m., ocupat de apa mării are forma unei prisme triunghiulare al cărei volum este de

$$\frac{5,8 \text{ km.} \cdot 20 \text{ m.}}{2} \cdot 120 \text{ km.} = 6.960.000.000 \text{ m}^3 \text{ Prisma aceasta este}$$

atât de îngustă, încât ipotenuza bazei h (=distanța isobatei 20 m. dela țarm, măsurată pe fundul mării) diferă foarte puțin de cateta trasă pe suprafața mării:

$$h = \sqrt{5800^2 + 20^2} = \sqrt{33.640.400} = 5800,0344 \text{ m.,}$$

sebie de 34,4 m/m.

keci o deosebire abia de 34,4 m/m.

Insemnând lățimea fâșiei de uscat nou format, în timp de un an, cu x,—pentru simplificare, proiecțiunea verticală a suprafeței stratului de 0,0372 m. pe fundul mării egală cu gro-

1) „Insula Șerpilor“. Analele Dobrogei. Anul IV, p. 270.

simea lui, având astfel o diferență de tot neînsemnată,—obținem proporția următoare:

$$\begin{aligned}x &: 0,0372 = 5800 : 20, \\20 \ x &= 5800 \cdot 0,0372, \text{ deci} \\x &= 290 \cdot 0,0372 = 10788 \text{ m.}\end{aligned}$$

prin urmare, delta ar avea o creștere anuală de

$$120 \text{ km. } 10,788 \text{ m.} = 1,29456 \text{ km}^2.$$

La o asemenea creștere, delta actuală ar avea o vârstă de

$$\frac{3500}{1,29456} = 2703,6 \text{ ani.} \quad (C)$$

În calculul din urmă am presupus că aluviunile aduse de Dunăre ar fi așternute numai pe o zonă litorală de 5,8 km. lățime și numai până la Portița lacului Razim; de fapt însă ele sunt risipite pe o întindere cu mult mai mare, deci și vârsta de 2703,6 ani este prea mică.

VII.

CREȘTEREA ȘI VÂRSTA DELTEI DACĂ SEDIMENTELE SUNT AȘTERNUTE PÂNĂ LA ISOBATA 100 m.

Nordvestul M. Negre este puțin adânc și ocupat de un șelf, care se întinde către S E, aproximativ până la linia Sevastopol-Caliacra. La S E de linia aceasta, care în genere coincide cu curba batimetrică 100 m., dăm—destul de brusc—de adâncimi mai mari. Pe când la o depărtare de vreo 100 km. de la țărmul deltei, adâncimea nu ajunge încă să treacă de 100 m., la depărtări mai mari fundul începe să coboare subit, încât la 140 km. adâncimile trec deja de 1000 m. Prin urmare, *poavârnișul acesta repede ne arată că numai dincolo începe adevăratul basin al M. Negre*; până acolo se întinde soclul continental.

Mai avem un semn că platoul submarin din fața deltei aparține continentului: insula Șerpilor. Această insulă, zidită din gresii silicioase, conglomerate și cuarțite permice, formează probabil legătura geotectonică dintre munții din nordul Dobrogei și Iaila din Crimea și se ridică—cum am spus deja mai înainte—dintr-o mare puțin adâncă, deși stă la 45 km. depărtare de la țărm.

Mai înainte am zis că sedimentele Dunărei nu sunt așternute numai pe o zonă litorală de 5,8 km., cum am calculat ca minimum, ci pe suprafețe cu mult mai mari.

Să luăm ca maximum de risipire platoul submarin până

la linia Sevastopol-Caliacra și curba batimetrică de 100 m.; la nord însă numai până în răsăritul brațelor Chilia, de oarece, din cauza curentului marin de la N.E., este imposibilă trecerea aluviunilor dunărene mai spre nord.

Admițând cele $\frac{270.100}{2} = 13.500 \text{ km}^2$ ale șelfului ca zonă

de sedimentare, nici nu cred că vreo cantitate considerabilă de aluviuni trece dincolo de isobata 100 m, nici că ar rămâne prea departe de ea. Presupun dar că sedimentele sunt risipite uniform pe toată renea submarină de 13.500 km^2 suprafață.

Precum am văzut, Dunărea aduce anual $25.864.800 \text{ m}^3$ de măr și nisip. Această cantitate, așternută uniform pe întreg platoul submarin, ar forma, anual, un strat de

$\frac{25\ 864\ 800}{13\ 500\ 000\ 000} = 0,0019159 \text{ m. grosime}$; în 1000 ani, unul de 1,9159 m.

Insemnând lățimea fâșiei de uscat nou format în timp de 1000 ani cu y ; pentru simplificarea calculului, proiecțiunea verticală a suprafeței stratului de 1,9159 m. pe fundul mării egală cu grosimea lui—având astfel o diferență care însă se apropie de zero. Fînd ipotenuza aproape egală cu cateta lungă—obținem proporți următoare:

$$y : 1,9159 = 100\ 000 : 100,$$

$$y = \frac{1,9159 \cdot 100\ 000}{100} = 1915,9 \text{ m.}; \text{ deci, anual, } 1,9159 \text{ m.}$$

Redus pe un front de aluvionare de 270 km. (Chilia-Caliacra), delta ar avea o creștere anuală de

$$1,9159 \cdot 270\ 000 = 517\ 293 \text{ m.}^2 = 0,517293 \text{ km.}^2$$

La o asemenea creștere, vârsta deltei actuale ar fi de

$$\frac{3500}{0,517293} = 6766 \text{ ani.} \quad (D)$$

Se înțelege că facem deocamdată abstracțiune de orice transgresiune marină, sau—ceea ce în cazul acesta ar duce la același rezultat—de vreo mișcare epirogenetică negativă sau pozitivă a regiunii Dunărei de jos.

În ultimul calcul am presupus că sedimentele ar fi așternute uniform pe toată renea de 13.500 km^2 . De fapt însă particulele sedimentelor, cu cât sunt mai mari, cu atât se așează mai repede la fund și în apropierea gurilor. Aceasta se întâmplă mai ales cu nisipul care se sedimentează chiar lângă guri, formând bancuri însemnate. Numai nămolul fin poate să se țină timp mai îndelungat în suspensiune și, în felul acesta, este transportat de curentul marin la depărtări considerabile. Volumul

particulelor grele, care se așează pe fund când înălțimea curentului scade sub un anumit minimum, este cu mult mai considerabil decât acela al aluviunilor fine și ușor transportabile. Preponderanța sedimentelor grele, pentru a căror transportare înălțimea curentului marin este insuficientă, are ca rezultat aglomerarea lor pe fundul mării îndată ce ies din zona cursului repede fluviatil. Din cauza aceasta, majoritatea sedimentelor aduse de fluviu sunt așternute chiar numai până la vreo 3—5 km. depărtare de la guri; numai aluviunile fine sunt transportate la distanțe de zeci de km. Așa dar, sedimentarea este mai ales proximală; curbele batimetrice sunt în apropierea țărmului mai apropiate unele de altele; delta crește poate și mai repede decât am calculat la D (6766 ani), cu mult mai repede decât rezultatele ce urmează sub E (11250 ani) și F (7600 ani).

VIII.

CREȘTEREA și VÂRSTA DELTEI PE BAZA PROCENTULUI DE SEDIMENTARE PROXIMALĂ.

Din calculul nostru asupra cantității aluviunilor ce se află deasupra loessului, reiese că volumul lor variază relativ puțin, oricum ar fi situația sedimentului eolic. Pentru cele două așezări ipotetice ale loessului, care sunt cele mai probabile și de la care adevărul nu se va abate mult, am găsit pentru sedimentele deltei un volum ce variază în număr rotunjit cam de la 31—34 miliarde metri cubici.

Delta se împarte în două părți: una apuseană care e zidită numai din grinduri de origine fluviatilă ce se întind către E până la Răduc, Ceamurlia și Caraorman; cealaltă parte a deltei, cea răsăriteană, se întinde de la cele amintite până la țărm și este clădită mai ales din grinduri marine. Suprafețele acestor părți sunt de vreo 1500 și 2000 km^2 deci ca 3:4.

În prima parte, cum am zis mai înainte, delta e zidită numai de fluviu. Înainte de a ajunge la primul cordon marin, sedimentele Dunărei nu erau risipite de curentul marin care rămânea la răsărit de linia Periprava-Dunăvăț. Pe baza vârstei calculate sub A, pentru zidirea părții apusene a deltei, Dunărei i-ar fi trebuit numai un timp de vreo 550 ani.

Pentru partea răsăriteană de 2000 km^2 la care zidirea de uscat a fost îngreunată prin curentul marin, luăm pe 7 ca procent de sedimentare, cum a fost media la gura Sulinei între 1871—86. Având în vedere îndiguirea gurii Sulina, ceea ce pricinuește o scădere a procentului de sedimentare fluviatilă, pro-

centul de 7 trebuie considerat ca fiind sub minim. La 100 % sedimentare fluvială, pentru delta răsăriteană am obține o vârstă de $1300-550 = 750$ ani; pentru 7% sedimentare, o vârstă de 10.700 ani; deci, pentru toată delta,

$$10700 + 550 = 11.250 \text{ de ani.} \quad (E)$$

Vârsta aceasta prezintă un peste—maximum, căreia, pentru prezent, i-ar corespunde o creștere anuală de $\frac{2000}{10700} = 0,187 \text{ km}^2$

Luând 10,65 o/o de sedimentare, precum a fost între 1871—1876 la gura Sulinei—deși deja indiguită,—rezultă pentru delta întreaga o vârstă de

$$750 \cdot \frac{100}{10,65} + 550 = 7600 \text{ ani.} \quad (F)$$

și o creștere anuală de vreo $\frac{3500}{7600} = 0,46 \text{ km}^2$

Acest rezultat, calculat pe baza unui minimum de risipire artificială de sedimente, se va apropia bine de adevăr și poate fi considerat ca un maximum de risipire naturală, precum este de pildă la gura Sf. Gheorghe, nu însă la gurile Chilie, căci acolo—precum vom vedea mai jos—risipirea sedimentelor în largul mării este cu mult mai mică.

IX

INFLUENȚA MIȘCĂRII EPIROGENETICE NEGATIVE ASUPRA CREȘTEREI ȘI VÂRSTEI.

În timpul scufundării uscatului Letea—Sf. Gheorghe, au influențat trei factori principali: 1. fluviul, 2. marea, 3. mișcarea epirogenetică negativă.

1. Fluviul începe să sedimenteze în regiunea Letea—Sf. Gheorghe, când ea ajunge la nivelul apelor Dunărei. Aceasta s'a putut întâmpla sub următoarele împrejurări:

a) Dunărea rămâne la aceeași înălțime deasupra mării; Letea—Sf. Gheorghe se scufundă, cu cât mai la nord, cu atât mai profund: lângă Dunăre de loc, la mijlocul brațului actual

Sulina cu cel puțin 7 m., la Vâlcov cu $\frac{7.45000}{15000} = 21 \text{ m}$

minimal. O mișcare epirogenetică negativă atât de locală, în cazul acesta, îmi pare greu acceptabilă. Aceasta ar duce la dispariția brațului Sf. Gheorghe și la presupunerea unei fracturi în partea de mijăznoapte a deltei, chiar pe marginea sudică a continentului basarabean, ceea ce, după cât se știe, nu există, ci numai fractura Galați-Tulcea în dreptul brațului Sf. Gheorghe.

b) Uscatul rămâne la același nivel; Dunărea își ridică albia prin sedimentare până când fluviul ajunge la nivelul uscatului. Având în vedere scufundarea uscatului, dovedită prin prezența loessului sub actualul nivel al mării, acest punct cade.

c) Se scufundă în aceeași măsură atât albia Dunărei cât și uscatul, adică regiunea întreagă. Această presupunere pare cea mai acceptabilă, când ne gândim că loessul aflat sub brațul Sulinei, pe o întindere de vreo 10 km. era tot cam la același nivel. Admitem oară existența unei scufundări uniforme pe întreaga regiune deltaică.

Această mișcare epirogenetică s'a întâmplat desigur în strânsă legătură cu mișcările analoage ale Câmpiei române, dealungul liniei Galați-Tulcea, care au pricinuit îngroparea sub aluviuni a terasei inferioare fluviatile.

2. Marea în regiunile litorale nivelează și tinde a forma un țărm dreptliniar. În timpul scufundării deltei, marea n'avea decât puțină influență, mai ales când, în transgresiunea ei, a trecut la apus de linia Periprava-Dunăvăț, unde a trebuit să dispară și acțiunea curentului marin, adică a celui mai puternic factor. Putem zice că marea a înaintat în liniște până când fluviul începe a o scoate din deltă, pe atunci golf. Adâncimea până la care a înaintat transgresiunea peste uscat, depinde de combinarea celor doi factori: unul este iuteala de scufundare, altul cantitatea aluviunilor aduse de fluviu.

3. Influența scufundării asupra vârstei deltei.

Pe timpul depunerii loessului, care azi se află în deltă la o adâncime de vreo 7 m. sub zero, delta trebuie să fi fost cel puțin cu 7 m. mai ridicată decât azi.

De la sfârșitul glaciațiunii au trecut vreo 10.000—20.000 ani. Loessul, ca sediment eolic, este cu preponderanță postglacial, deci și acela din deltă Dunării de o vârstă mai mică decât 10.000—20.000 ani. Cauza pentru care îl consideră d-l Dr. C. Brătescu interglacial nu-mi este cunoscută, dară nici nu cred că există vreun motiv important. Dacă cantitatea loessului, sedimentat interglacial, ar fi considerabilă, s'ar găsi mai des strate alternante de loess și sedimente fluviatile glaciale; de aceea consider tot loessul, cu mici excepții, postglacial; deci și cel scufundat în deltă. De aici rezultă că de la începutul ultimei scufundări a deltei au trecut mai puțin de 10.000 până la 20.000 ani.

Pentru partea apuseană a deltei, care are o suprafață de 1500 km. 2, am găsit la 100 o/o sedimentare o vârstă de 550 ani (E). Aluviunile deasupra loessului au o grosime de vreo 9 m. De aici rezultă că „pragul de echilibru” între transgresiunea

mării și sedimentarea fluviului este de $\frac{900}{550} = 1,63$ cm., adică: dacă delta s'a scufundat anual cu 1,63 cm., n'a înaintat nici uscatul nici marea, a fost echilibru; dacă s'a scufundat mai repede, a înaintat marea; dacă s'a scufundat mai încet, a înaintat uscatul. Susținerea aceasta o am numai pentru apusul deltei. Dară nici aici procentul de sedimentare n'a ajuns o sută, deci și cifra de 1,63 trebuie considerată prea mare. Până unde a înaintat marea, nu putem spune cu precizie; în tot cazul, dacă a pătruns până în această regiune, într'un timp relativ scurt iar a fost gonită înapoi.

Partea răsăriteană a deltei cu o suprafață de 2000 km² are la 10,65 o/o sedimentare o vârstă de 7600 ani (F). Luând grosimea aluviunilor ce zac deasupra loessului adică 9 m., „pragul de echilibru” este de $\frac{900}{7600} = 0,12$ cm., deci: dacă delta răsăriteană s'a scufundat anual cu 0,12 cm., n'a înaintat nici uscatul nici marea; dacă s'a scufundat mai repede, a înaintat marea; dacă s'a scufundat mai încet, a înaintat uscatul. Acum, deoarece delta crește în prezent, putem zice că se scufundă anual cu cel mult 1,2 m/m, dacă peste tot mai are o mișcare epirogenetică negativă.

Se înțelege că aceste dimensiuni de mișcare verticală se referă numai la cele două părți ale deltei, fiecare ca unitate întreagă scufundată sau ridicată în mod egal pe toată întinderea. Presupunând că sedimentarea fluviului în milenii trecute n'a fost cu mult deosebită de cea actuală și că loessul s'ar afla sub toată delta cam la aceeași adâncime, datele de 1,63 și 0,12 cm. pot varia în jos până la vreo 50 o/o, în sus până la 200 o/o.

X

INFLUENȚA GLACIAȚIUNII ASUPRA CREȘTERII DELTEI.

Cum am spus în cap. I, în epoca glacială, din cauza temperaturii scăzute, s'a format deasupra calotei de gheață un maximum de presiune barometrică, care dădea naștere la vânturi centrifugale: deci, în România, dela N. la S. Aceste vânturi, desigur foarte puternice și cele mai prevalente în direcția lor nord-sudică, au cauzat un curent marin tot dela N. spre S., cam ca cel actual din răsăritul țărmului românesc, însă mai puternic.

În perioada aceea, ghețarii uriași din Rusia, fiind mereu alimentați de la centrul Scandinaviei, au fost împiași către S.

și—ajungând în latitudini mai călduroase,—s'au topit succesiv, dând astfel naștere la niște râuri mari, printre care se afla și antecesorul Niprului actual. Cauza ghejurilor scanđinavice a fost probabil o mișcare epirogenetică pozitivă a Europei de N., ceea ce a făcut ca profilul longitudinal al râurilor Ucrainei de azi să devină mai inclinat, câștigând astfel apele mai multă putere de transportare a sedimentelor. La cantitatea aluvionării a mai contribuit și faptul că morenele—formate în mare parte de substanțe moi, fine, ușor erozibile și transportabile—se întindeau chiar pe la izvoarele râurilor, care—după ce a început retragerea ghețurilor,—urmându-i, au curs peste ținuturi relativ puțin deluroase; acoperite însă pretutindeni cu sedimentele glaciaie.

Din cele spuse reiese că râurile Ucrainei, în frunte cu antecesorul Niprului, pe timpul glacial și mai târziu încă, au cărat cantități enorme de aluviuni de la N. la S., vârsându-le în nordul și nordvestul M. Negre, de unde, în parte, au fost transportate mai departe de curentul marin către sud. Până unde au fost așternute aceste sedimente glaciaie-fluviatile-marine către miazăzi, nu se știe; cred însă că până dincolo de delta Dunărei, contribuind astfel indirect, la clădirea deltei, și râurile Ucrainei.

Aceasta trebuie reținut, deoarece are influență asupra calculului nostru despre vârsta deltei; căci, clădind încă alte ape la umplerea adâncimilor marine din fața gurilor dunărene, delta poate să înainteze mai repede, și astfel vârsta ei scade.

În perioada glacială purtau și Carpații noștri pe culmile lor mai înalte ghețuri, a căror activitate erozivă și topire indirectă încă a contribuit la creșterea deltei, căci Dunărea a fost îmbogățită prin afluenții ei carpatici atât cu mai multă apă decât azi, cât și cu mai multe sedimente.

XI

ETAPELE DE DESVOLTARE ALE DELTEI.

1. La sfârșitul glacialului, Dunărea trece pe lângă marginea nordică a Dobrogei și se varsă în mare prin un singur braț la răsărit de peninsula Dunăvățului. Gura ei se afla cam la 15—20 km. distanță în răsăritul țărmului actual unde în prezent isobata de 50 m. se apropie mai mult de uscat. Regiunea viitoarelor insule, Letea și Sf. Gheorghe, este, până la răsărit de linia Periprava-Dunăvăț uscat, pe care se depune loessul. Mișcarea epirogenetică ce stăpânise încetează. Față de nivelul mării, regiunea se află cu peste 7 m. mai sus decât azi.

2. Dunărea nu-și schimbă cursul. Toată regiunea începe a

se scufundă cu mai mult de 1 m/m pe an; marea înaintează în uscat.

3. Dunărea își ridică lunca prin sedimentare și acoperire terasa inferioară dimpreună cu loessul. Marea tot transgresează. Acest stadiu depinde de iuțea mișcării verticale negative a uscatului și de cantitatea afluvionilor dunărene. Scufundarea regiunii a fost atât de repede (peste 1, resp. 16 m/m anual) încât marea a câștigat mai multă suprafață decât a clădit Dunărea. S'a format un golf care s'a întins până la apus de linia Periprava-Dunăvăt. Axa acestui golf a fost mai aproape de actuale braț Chilia decât de brațul Sf. Gheorghe. Micșorându-se mișcarea de scufundare la cel mult 1, resp. 16 m/m anual, s'a stabilit echilibrul dintre transgresiunea mării și înaintarea uscatului, poate pe linia grindurilor Răduc, Ceamurlia și Caraorman.

4. După încetarea mișcării verticale Dunărea clădește anual până la linia Periprava-Dunăvăt vreo 1—2 km² la răsărit de această linie aproximativ 0,3 km² pe an, până ajunge la starea actuală.

Deoarece la distanțe apreciabile de la țărmul actual s'au găsit pe fundul mării cordoane litorale iar în mijlocul deltei loess, stadiul 1 este dovedit întru câtva. Nu este însă exclus ca aceste cordoane să aparțină unui ciclu mai vechiu de sedimentare. Aceasta se va putea stabili prin urmărirea poziției loessului din deltă. De însemnătate ar fi și stabilirea vârstei ce o are argila de sub loess (terțiar? glacial?).

Stadiile 2 și 3 sunt dovedite prin prezența cordoanelor litorale marine în mijlocul deltei (grindurile Răduc și Ceamurlia), stadiul 4 prin creșterea actuală a deltei.

Începutul deltei actuale este prin urmare mai tânăr decât sfârșitul ultimei scufundări, pentru că deja mai înainte sedimentarea a întrecut transgresiunea mării oprind-o, când pentru aceeaș unitate de timp clădirea de uscat nou prin Dunăre a ajuns egală cu înaintarea mării din cauza scufundării.

XII

CREȘTEREA ȘI VÂRSTA CEA MAI PROBABILĂ A DELTEI.

Rotunjind numerii, am obținut pân'acum următoarele rezultate:

Cap. V, vârsta	1300 (A) și 1200 ani. (B).
Cap. VI, creșterea anuală	1,3 km ² , vârsta 2700 ani. (C).
Cap. VII	" " " " 0,5 " " 6800 " (D).
Cap. VIII	" " " " 0,2 " " 11000 " (E).
id.,	" " " " 0,5 " " 7600 " (F).

Dintre acestea, A și B nu se vor lua în considerare fiind rectificate prin E și F. Rămân dară 4 vârste și creșteri, care trebuiesc cercetate întru cât pot corespunde realității; media lor este de 7000 ani și $0,6 \text{ km}^2$ creștere anuală.

C. Vârsta de 2700 (2703,6) ani am obținut-o prin presupunere că sedimentarea n'ar avea loc decât până la isobata 20 m., adică până la o distanță mijlocie de 5,8 km. de la țărâm, presupunând ca și la celelalte vârste că nu există nici o mișcare verticală în regiunea Dunărei de jos.

Dacă delta n'ar avea decât o vârstă de 2700 ani, înseamnă că 800 ani înainte de Hristos fluviul abia a început să-și desfacă brațele la Cetalul Ismail. Cum s'a făcut dar că 300 ani mai târziu (în sec. V a. Chr.) fluviul sa aibă deja 5 guri cum scrie Herodot? În chestiuni științifice, deși isvoarelor istorice nu le-aș atribui decât puțină încredere, mai ales dacă sunt de o vârstă de vreo 2400 ani de când a scris Herodot, totuș afirmațiunea de 5 guri, după părerea mea, corespunde realității, adică unei vărsări ramificate.

Dară nu numai isvoarele istorice arată că vârsta deltei trebuie să fie mai mare decât de 2700 ani, ci și faptul că sedimentele aduse de fluviu sunt risipite la depărtări mai mari de 5,8 km., cum am presupus mai înainte în calcul (cap. VI); deci delta, rămânându-i mai puțin material de construcție din cauza risipirii sedimentelor în larg, a crescut mai încet; vârsta este mai mare.

D. Vârsta de 6800 (6766) ani am obținut-o prin presupunerea că aluviunile ar fi așternute uniform până la isobata 100 m. Pentru calculul acesta, frontul de aluvionare nu se poate stabili cu precizie; însă și dacă l-am lua mai mic de 270 km., creșterea vârstei s'ar compensa prin procentul de sedimentare proximală: majoritatea aluviunilor rămân în apropierea deltei; aceasta poate să crească mai repede: vârsta scade.

E. Vârsta de 11.000 (11.250) ani am obținut-o prin presupunerea că în partea răsăriteană a deltei, proximal n'ar rămânea pentru clădirea deltei decât 7 la sută din toate sedimentele transportate. Procentul 7 însă este cu mult prea mic, produs prin risipire artificială, cum este la gura Sulinei din cauza digurilor. Vârsta aceasta fiind deci exagerată, trebuie înlocuită prin F.

F. Și vârsta de 7600 ani este ca și cea de 11.000 aflată pe baza procentului de risipire artificială. Această vârstă se va apropia bine de adevăr, fiind calculată cu procentul maximal de sedimentare proximală și, deși artificială ca E, poate să co-

respundă unui minimum de sedimentare naturală. Prin urmare, vârsta trebuie considerată ceva mai mică de 7600 ani.

Din cele 3 vârste ce rămân sunt deci:

prea mare: 7600	} media 5700
cu mult prea mică: 2700	
aproximativ corespunzătoare: . . . 6800	

Având două vârste de aproximativ 7000 ani, media celor 3 rămase fiind 5700 ani, putem zice:

Vârsta cea mai probabilă a deltei este de vreo 5000-7000 ani.

Să ne întrebăm: întrucât avem drept a presupune că sedimentarea a fost aceeași și în trecut?

Cantitatea sedimentelor poate fi influențată mai ales de mișcări verticale, în regiunea fluviului, apoi de climă, de cantitatea apei, etc. Dintre cei 5000—7000 ani găsiți ca vârstă, cam o jumătate aparțin timpului istoric, în care, precum arată isvoarele istorice, nu s'a schimbat clima, deci nici cantitatea apelor fluviului, iar cei 2000—3000 ani ce mai rămân, constituiesc—geologiceste vorbind—un timp cu mult prea scurt încât să se poată presupune o schimbare mai însemnată a climei, deci și a cantității apelor și sedimentelor fluviului.

Cel mai însemnat factor, care a putut influența asupra sedimentării dunărene, sunt mișcările epirogenetice, a căror existență este dovedită, între altele, atât prin prezența loessului, care în deltă se găsește sub nivelul mării, cât și prin scufundarea teraselor dunărene, la Cernavoda, cu peste 23 m. Precum se vede, lunca Dunărei s'a scufundat pe tot întinsul cât aparține pământului românesc. Când însă înclinația unui râu devine mai mică, acesta începe să sedimenteze; așa a făcut și Dunărea, îngropându-și terasa inferioară sub aluviuni. Chiar această sedimentare a fost favorabilă pentru clădirea deltei, încât nu cred să avem nevoie a vedea în scufundările amintite motive pentru o întârziere a creșterii.

XIII

COMPARAȚII CU REZULTATELE ALTOR AUTORI:

După expunerea punctelor de vedere și concluziunilor la care am ajuns, trebuie să aruncăm o privire asupra rezultatelor aflate de alți autori.

1. După *Reclus* 1), delta Dunărei a crescut din timpurile lui Strabon (+ 24 d. Hr.) cu 2000 km² adică anual cu vreo 1 km² vârsta deltei ar fi, deci, de vreo 3300 ani.

1) *Geographie*, Vol. I. Paris 1876, p. 215.

2. În harta din descrierea Moldovei de *D. Cantemir*, gurile Chiliei* arată o creștere anuală de vreo 125 m. La o asemenea înaintare a uscatului, acesta s'ar mări în fiecare an cu vreo 2 km²; vârsta deltei ar fi de vreo 1800 ani

3. *D-l Vidrașcu* 1) a stabilit că în dreptul gurii Chilia, uscatul a înaintat anual 80 m., la Sulina 20 m., la Sf. Gheorghe 45 m. Luând ca zonă de aluvionare o linie de 80 km.—de la gurile Chiliei spre S, până dincolo de Sf. Gheorghe la vreo 20 km.,—s'ar forma, după acele date, anual, un uscat nou de

$$\text{vre-o } \frac{80+20+43}{3} \cdot 80.000 = 3,8 \text{ km}^2; \text{ delta n'ar avea decât o vârstă}$$

de vreo 1000 ani, în tot cazul cu mult prea mică. Trebuie deci să presupunem că înaintarea brațelor, comunicată de d-l Vidrașcu, se referă chiar numai la guri, iar nu și la secțiunile dintre ele.

4. După *Semenof* 2) delta crește anual cu 0,5—1,4 km²; vârsta ar fi între 2500—7000 ani.

5. D-nii *Murgoci* și *Popa-Burcă* 3), dau deltei o creștere anuală de 0,3—0,4 km², deci o vârstă de 8700—11.600 ani.

6. *D-l Dr. Brătescu*, autorul cel mai însemnat din chestiune, publică în *Bul. Soc. Reg. Rom. de Geogr. T. XLI* o hartă a deltei Chiliei care arată creșterea uscatului între anii 1830—1883. Pe baza acestei hărți, am calculat aproximativ următoarea creștere a uscatului:

între 1830—1856, anual vreo 0,5 km² uscat nou,

" 1856—1871, " " 0,4 km² " " ,

" 1871—1883, " " 2 km² " " ,

Această creștere medie însă se referă numai la gurile Chiliei, care duc 17/27 din toate sedimentele, celelalte 10/27 sunt transportate prin brațele Sulina și Sf. Gheorghe. În felul acesta, delta crește anual total cu vreo 1,4 km²; vârsta ar fi numai de 2500 ani. Trebuie însă luat în considerare că creșterea de 2 km² la gurile Chiliei între 1871—1883 era abnormală, cauzată prin inundații mari.

D-l Brătescu este de părere că regiunea de la răsăritul Vâlcovului cu suprafața de vreo 100 km² s'ar fi clădit abia în ultimii 200 ani, crescând anual cam 0,5 km². Luând în considerare și cele 10/27 sedimente transportate de celelalte guri, obținem o creștere totală de

$(0,5 (=17/27) + 0,3 (=10/27)) = 0,8 \text{ km}^2 \text{ anual, deci o vârstă de } \frac{3500}{0,8} = 4400 \text{ ani.}$ Delta, după părerea mea, crește mai încet, deoarece

1) *Lunca Dunărei. Bul. Soc. Reg. Rom. de Geogr. Tom. 36, p. 157.*

2) În *I. M. Dobrogeanu. Delta Dunărei. Bul. Soc. Reg. Rom. de Geogr. Tom. XL, 253, 3) Geografia României. 1920. p. 86.*

la gurile meridionale procentul de sedimentare proximală este mai mic decât la brațele Chiliei, prin urmare și vârsta de 4400 ani pare prea mică.

Comparăm datele induse:

	Creștere anuală Km ²	Vârsta deltei, ani
1. <i>Reclus</i>	1	3300
2. <i>Cantemir</i> (hartă)	2	1800
3. <i>Vidrașcu</i>	3,8	1000
4. <i>Semenof</i>	0,5—1,4	2500—7000
5. <i>Murgoci și Popa Burca</i>	0,3—0,4	8700—11600
6. <i>Brătescu</i>	0,8	4400

Dintre aceste date, numai cele sub 4—6 sunt bine întemeiate. Media lor este de 0,5—0,9 km² creștere anuală și 5200—7700 ani vârstă.

Rezultatul nostru de 0,5—0,7 km² creștere anuală și 5000—7000 ani vârstă, coincide, precum se vede, bine cu rezultatele autorilor Semenov, Murgoci—Popa Burcă și Brătescu. Așa dară calculul matematic sprijinește rezultatele celelalte, găsite pe baza altor presupuneri.

Vârsta de 5000—7000 ani și creșterea medie anuală de 0, — 0,7 km² atribuite deltei dunărene, par bine întemeiate.

Matematica este cel mai puternic stâlp al logicii. Științele naturale—din care face parte și geografia—au idealul de a explica legile lor prin formula matematică, căci aceasta are cele mai bune perspective de a ne desvăli realitatea.

Ipotezele nu trebuie desprețuite, căci ele sunt ca tentaculele cu care pipăim prin întunericul ce ne înconjură; limpezite prin filtrul criticii obiective, ne duc la adevăr.

Cavarna, 18 Martie 1924.

Prof. Dr. I. LEPSI.

ERATA: La pag. 6, rândul 7 de jos în sus, în loc de: moldo-basarabeandă. Deja din cretacicul superior, mai mult însă să se citească:

moldo-basarabene. La S. cristalinul Dobrogei prebalcanice are:

La pag. 18, rândul 12 de sus în jos: 12,25, nu 12,26.

La pag. 18, rândul 3 de jos în sus: 4714,28, nu 4114,28.

La pag. 19, rândul 10 de sus în jos:

$$12,25 (70.000 + Y 2) = , \text{ iar nu:}$$

La pag. 21, rândul 5 de jos în sus „sebie de 34,4 m³/m²” să se suprimă.

La pag. 23, rândul 13 de jos în sus, la numitor va fi:

$$0,517293, \text{ iar nu } 0,527293.$$

TABLA MATERIEI

- I. Geneza basinului Dunărei de jos.
- II. Regiunea Dunărei de jos în prezent.
- III. Delta actuală.
- IV. Poziția loessului din deltă.
- V. Volumul sedimentelor din deltă.
- VI. Creșterea și vârsta deltei dacă sedimentele sunt așternute până la isobata 20 m.
- VII. Creșterea și vârsta deltei dacă sedimentele sunt așternute până la isobata 100 m.
- VIII. Creșterea și vârsta deltei pe baza procentului de sedimentare proximală.
- IX. Influența mișcării epirogenetice negative asupra creșterii și vârstei.
- X. Influența glaciațiunii asupra creșterii deltei.
- XI. Etapele de dezvoltare ale deltei.
- XII. Creșterea și vârsta cea mai probabilă a deltei.
- XIII. Comparații cu rezultatele altor autori.

ATUNCI...

Când zările s'or pierde în leneșă 'nserare
Și ochii tăi s'or umple de nevinovăție,
În volbura de gânduri îngenunchiate ție
Eu vreau să rămân pururi în mută adorare.

Și sclav înfrigurării — din gânduri ideale —
O haină de lumină-ți vreau să fac pe-albii umeri,
Să fii ca nimeni altă când vei voi să 'nnumeri
Senina-ți nesfârșire de grații virginale.

Murmurători prin ramuri vor trece lin zefirii
În tainic sân de frunze să-și caute hodina
Și 'n liniște de templu va 'ncremenii grădina
Cununa când pe frunte și-or pune trandafirii.

Atunci, având seninul vrăjitei nopți tovarăș,
În albul clar de lună stăpânitor a toate,
Mă vei privi o clipă și-mi vei surâde poate
Norocul aducându-l ca 'n vis deasupra-mi iarăș.

Și 'nțelegând că voia destinului himeric
Din clipa-aceia sfântă și-a fost rostit cuvântul,
Cărare 'n bezna vieții îmi vreau să tăi cu-avântul
Așa cum raza-și taie drum drept prin întuneric.

V. LAINICEANU

CÂNTEC DE TOAMNĂ

Suspină vântul prin lîvezi
Trezind a morții frică,
Suspină vântul prin lîvezi
Și 'n largul lor, atît cît vezi,
Sărmana frunză pică.

Sărmana frunză ce s'a stîns
În mută suferință,
Sărmana frunză ce s'a stîns
Ca un bolnav de dor învins
Pe-o trudnică velință.

Și 'n silnicul amurg pustiu,
Sub bolta toamnei sumbră,
În silnicul amurg pustiu
Pămîntul pare un sicriu
Așteptător în umbră.

V. LAINICEANU

PETITORII

(L. von Eichendorff)

Cu zorii zilei au venit
Doi cavaleri din altă țară.
Și parcul încă adormit
E plin de cântec de gitară.

Se văd castelele spre zări,
De-argint e-a râurilor față.
Văzduhul plin e de cântări....
O, vin!... Afară-i altă viață.

Cu ochii plini de somn cum ești
Și fără nici o'mpodobire,
Arată-te doar la ferești
Și vor rămâne muți de-uimire.

Cu zorii zilei au venit
Doi cavaleri din altă țară
Și parcul încă adormit
E plin de cântec de gitară.

Trad. M. PRICOPIE

TRĂEȘTI, VORBEȘTI...

(VICTOR HUGO)

Deasupra ta e cerul cu stelele și norii;
Trăești, vorbești, îți place ce-au scris cugetătorii
Bătrâni, Virgiliu, Dante; adesea în trăsură
Străbați încântătoare privești din natură
Și râzi cu voioșie de hanul rustic, scund;
În treacăt o femeie te turbură profund;
Mai fericit ca regii, iubești și ești iubit!
Asculți privighetoarea în codrul înflorit;
Când blândă dimineată din patu-ți te ridică,
Te 'mbrățișează o mamă, o soră, sau o fiică!
Mănânci, citești jurnalul și-apoi întreaga zi
Îți făurești speranțe spre a putea munci;
Și viața te aruncă pe asprele-i cărări;
Vorbești cu pasiune în sumbre adunări;
Te simți pe lângă alții când mic și ne'nsemnat,
Când mare și puternic, precum ți-e destinat;
Un suflet în mulțime, un val într'o vâltoare,
În doliu azi iar mâine în strai de sărbătoare;
Sosești, te duci, în luptă mereu cu vola sorții,
Apoi tăcerea sumbră și veșnică a morții!

1 Iulie 1846
Venind de la cîmîtir

Trad. de GR. SĂLCEANU

Noua pătimire a sf. Nepomuc

Odată fiind în Sibiu, am văzut în centrul oraşului, într'o piaţă, lângă o biserică, statua unui sfânt.

M'apropiai ca un strein, citii inscripţia de pe soclu: Sfântul Nepomuc!

Răscolii amintirile mele religioase şi nu dădui de vr'un sfânt cu asemenea nume. Un sfânt cu desăvârşire local, citegetai eu.

Da, sunt şi sfinţi locali. Audiind cursul de Economie Politică al unui celebru profesor al nostru, am aflat şi aceasta. El critica aspru moravurile poporului din România mică; spunea că de cum treci graniţa (de-atunci) vezi manifestaţii de afecţiune înaltă, că mai fiecare oraş are patronul său şi care e un sfânt,—iar pentru ca toată lumea să cunoască cultul local, o statuie a sfântului e ridicată în mijlocul oraşului pentru a dovedi lucrul.

„Românii n'au nici un sfânt!” perora el. Auzind acest lucru nu mă putui opri să nu strig în sala de cursuri: „Cum? Dar Sfântul Aşteaptă ce-i?”.

Deci vrui să aflu ceva despre sfântul Nepomuc, obiect al cultului local sibian.

Cum eram în piaţă şi aproape de mine nu se afla decât un măturător, îl întrebai pe el, ca om cu serviciul acolo, despre faptele sau patimile sfântului. Măturătorul pără foarte încurcat de întrebarea mea şi-mi răspunse că nu ştie pentru ce s'a

ridicat statuia acolo în piață, iar despre pătimirile sfântului nu știe decât una.

— „Vezi dumneata, începu el, aici e piață de legume, fructe, lăptărie, păsări. Săsoaicele precupețe aici la picioarele sfântului își desfac marfa. Foarte de dimineată vin cu coșuri și oale pline și după ce vând, merg la biserica din față,—fac rugăciunea ca să-și curețe sufletul de păcatele precupeției.

Intr-o dimineată o săsoaică veni în piață cu câteva ulcele cu lapte și smântână proaspătă. Vinde ea laptele, dar smântâna a fost fără cătare. Așteptând să vândă și smântâna a rămas în piață singura precupeată și atunci, ca să nu se închidă cumva biserica, a lăsat oala cu smântână în paza sfântului și-a dat fuga 'n biserică să se închine.

Păcate multe, cine știe, a întârziat.

În lipsa ei niște copii, tot sași, dând de oala cu smântână la picioarele sfântului, ce le-o fi dat prin gând—pe semne au crezut că aceea e mâncarea sfântului, pe care el nu se poate mișca să și-o ridice la gură—copiii au luat oala cu smântână, s'au urcat sus pe statue și i-au turnat la gură smântâna. Minune însă,—sfântul n'a deschis gura să prindă ceva și smântâna s'a prelins albind buzele, barba și hainele sfântului.

Când a eșit săsoaica din biserică, a găsit în adevăr oala jos, unde o lăsase, dar fără pic în ea. Uitându-se împrejur, tremurând de necaz, n'a văzut nici un semn de pieirea smântânei decât șiroiul alb de la gura sfântului în jos.

Ce dovadă îi mai trebuia?

Ca o leoaică furioasă s'a repezit săsoaica asupra statuei cu pumnii și cu unghiile, dar statuea a rămas nemișcată. Și mai furioasă, a luat oalele și le-a svârlit în capul sfântului. Oalele se sparseră, iar sfântul a rămas cum îl vezi.

Mai căutând ceva, săsoaica nu găsi de cât mătura mea, rezemată în dosul soclului și începu a măsura pe sfânt cu mătura.

Lumea alarmată alergă. Am alergat și eu și poliția. Toți eram îngroziți că sub sfârcul unui blestem, până ce ne-am dumirit de pricină.

Cine știe ce nenorocire poate aduce pe capul orașului! Unii

credeau că sâsoaica a înnebunit, iar alții mergeau cu gândul mai departe—vre-o ceartă între Dumnezeu și sfânt,—doar sâsoaica venise din biserica din față.

În zarva asta veni și preotul din biserică și înțelegând lucrul, liniști lumea, iar mie îmi plăti mătura, ca să nu cărtească nimeni. Cât despre sâsoaica, „lăsați-o, fraților, zicea preotul, nu știți că o sâsoaică e în stare să se ia de piept cu Dumnezeu pentru o oală de smântână?”.

Altă pătimire de-a sfântului nu știu, închee măturătorul.

Privii din nou la statuie; cu ochii țintii în soarele ce se ridica sus, tot mai sus pe cerul senin, bietul sfânt Nepomuc părea paznicul piefei și părea că surăde mândru de această nouă pătimire!

Am notat întâmplarea ca s'o povestesc concetățenilor mei din Constanța, cari cred că numai Ovidiu a pățit și după ce a devenit statuie.

STOICESCU D.

Șalul negru și A. Pușkin

Romanța „Șalul negru” a poetului rus Alexandru Serghievici Pușkin se cântă odată în Rusia. Se știe că se cântă chiar și la noi, în Moldova, în versiunea lui Costache Negruzzi.

Se pare însă că această romanță Pușkin a tradus-o din românește, după un cântec popular și că el cunoștea textul acestui cântec, chiar în românește,—cântat pe vremea când Pușkin se afla în Basarabia.

Se știe că poetul a fost îndepărtat, ca pedeapsă, și a stat câțiva ani în Basarabia *), unde a legat prietenie chiar cu unul din poeții basarabeni din acel timp, Cavalerul Costache Stamati,—așa că nu este exclus ca Pușkin să fi deprins ceva și românește.

Că Pușkin a tradus „Șalul negru” după un cântec românesc rezultă și dintr'un document, peste care am dat din întâmplare, într'o revistă rusească „Severnăi Vestnic” din 1893, și anume un caet de amintiri ale Alexandrinei Rosset—Smirnov, însemnări de fapte din anii 1825—1845. Istoricii români pot găsi în acele însemnări și date interesante asupra relațiilor Rusiei cu țările române în prima jumătate a sec. XIX-lea.

Chiar subiectul romanței „Șalul negru—Cernaia-șal” spune multe asupra originii sale românești. E următorul: Un tânăr plânge pe șalul negru ce-l are în față și povestește nenorocirea sa. Iubea din inimă pe-o frumoasă grecoaică și se credea fericit că și ea răspunde iubirii. Dar într'o zi e vestit de-un evreu că frumoasa grecoaică l'înșală cu un armean. Tânărul aleargă furios și cu sabia în mână îi ucide pe-amândoi. Pe șalul negru purtat de frumoasa grecoaică și-a șters sabia de sânge și-a poruncit să fie aruncate în Dunăre cadavrele. Însă cu frumosul

*) 1820—1824.

corp cufundat în valuri a îngropat și ceea ce fusese bucuria tânărului amant,—el privește șalul negru și sufletul său e nemângăiat.

Asemenea subiect nu putea fi acasă la el decât într'unul din porturile române dunărene, iar tânărul nemângăiat nu poate fi decât un boer român din primul sfert al sec. XIX-lea.

Să vedem acum ce ne spune autoarea amintirilor, Alexandrina Rosset: (Reconstituiesc scena povestită de ea cu oarecari neînsemnate lămuriri).

O serată amuzantă la bătrânul Nicolae Mihailovici Karamzin, unul din creatorii prozei rusești, autor al unei Istorii, pe care am văzut-o tradusă și în românește și al unui roman foarte citit în timpul său. Serata a fost cam în 1825.

Erau în salon tot oameni de spirit și literați: blândul Vasile Andreevici Jukovski, admirator și traducător al poezilor englezi și cântăreț al faptelor de arme din 1812; veselul și bine-hrănitul Ivan Andrievice Krilov, încântat pe-atunci de succesul unor comedii, care n'au rămas și fabule, care-i duseseră numele până la Paris; apoi Glinka, poetul și fratele său muzicant; apoi Miatlev, Andrei Nicolaevici Karamzin, Petre și Sofia Mecerski, Clement Rosset și sora lui Alexandrina—autoarea amintirilor de care vorbim;—apoi Caterina Raevski și Caterina Andreevna Karamzin. Toți împrejurul lui Alexandru Sergheievici Pușkin, care era în vervă.

Alexandrina Rosset îi sorbea cuvintele, căci avea pentru Pușkin o simpatie deosebită, iar pe lângă aceasta el vorbea de-o lume în care ea avea legături și amintiri,—Pușkin își povestea pribegia sa prin Basarabia.

— Chiar într'un sălaș de țigani din Basarabia am auzit povestindu-se cum a fost ucisă o femeie și am făcut din acest subiect o poeză, *) spunea Pușkin.

— Dar pe Alecu și Zamfira de unde i-ai vănat, Alexandre Sergheievici, întrebă Krilov.

— Fii sigur că nu din cărți franțuzești, replică Pușkin. I-am găsit într'un cort. Chiar și-acum frământ în minte o poveste pe care mi-a spus-o un grec la Chișinău și voi s-o scriu. Va purta numele de Kârjali.

— A. dacă ești amator de legende, să-ți spun și eu una, întrerupse Caterina Raevski. E vorba de fântâna Bagce—Serai din palatul hanilor din Crimeea. Să-i dai numele de „Fântâna lacrimelor” și s'o slăvești pe eroină, este o Marie.

*) O poezie de Pușkin „Țigani” a fost tradusă în românește de AL. Donici.

Și Caterina Raevski povestii legenda ce cunoștea.

— E frumos ce povestești, doamnă! Ai o imaginație cu adevărat poetică. Ui-te, multe istorii de-acestea sunt adevărate. Maria aceasta a trăit în adevăr, a fost răpită de-un han tătar, era din neamul Potoski. Și s'a petrecut în adevăr și ce povestesc eu despre frații briganzi. Pe Don, pe Volga eu am adunat multe altele, nimic n'am inventat. Chiar ofițerul pe care l-am pus în „Prinsul din Caucaz” a existat... *)

Apoi întorcându-se către Alexandrina Rosset i se adresa chiar ei ca uneia, care avea în chestie ceva—avea ceva grecesc în origina ei și era de sigur și frumoasă.

— Ceea ce le adaug este dragostea cu care le povestesc. Nu-i așa că le dau prea mult din inima mea? Nu-i așa că plângi când auzi cântându-se Șalul negru?

— De loc! erumpse Alexandrina Rosset. E o romanță pe care o găsesc insipidă! Prefer „Talismanul” și „Fântâna iubirei”. De altfel au versurile cele mai frumoase. Versurile din „Șalul negru” nu cântă!

— Foarte bine-ai zis! Versurile nu cântă... și trebuie să cânte chiar fără muzică!

Și Pușkin rămase o clipă visător.

— Te-asigur că „Șalul negru” te-ar fi vrăjit de l'ai fi auzit, ca mine, cântat într-o crăsmă jidovească în Moldova. Ați fi izbucnit toți în plâns!

— Plâns, de ce? întrebă Caterina Andreevna, curioasă.

— Efectul unei cărșme jidovești din Moldova! Usturoiu, ceapă: asta te face să plângi! Se amestecă ironic Petre Mecerski.

— A, nu! reluă Pușkin serios. Eu am pus în versuri plânsul fără ceapă și fără usturoiu și mi-e dor să cânt romanța asta în moldoveneste. Parcă spune mai mult și mai bine de cât am spus eu rușeste. Lucrul e firesc, am observat aceasta și 'n altă împrejurare.

Eram pe plajă la Odessa...

— Ah, Odessa!.. suspină Alexandrina Rosset. (Pe cât se pare Alexandrina Rosset locuise, în copilărie, la Odessa).

— Da, la Odessa, pe plajă... Marea era lină, soarele viu pe cerul senin. Și liniștea te făcea să visezi, să cânti. În apropiere un barcagiu grec fredona un cântec din țara lui. Cântă apoi. A tot cântat apoi până a început să plângă.

L'am întrebat de ce plânge și mi-a răspuns: „Ceea ce

*) „Prinsul din Caucaz”—Cavcavski plenik—al lui Pușkin, o imitație după Child Harold al lui Lord Byron, a fost tradusă în românește de C. Stamati „Prizonierul la Cercezi”.

cânt mă face să plâng. E vorba de-o pasăre, care s'a așezat pe-o ramură și cântă, și cântă, și-apoi zboară! Pe rusește cântecul n'are nimic mișcător, dar în grecește... Ah, dacă ai ști grecește te-ar face să plângi!"

Avea dreptate.

Vreți să vă cânt moldovenește? Dar unde găsec eu șal negru și cobză?

— Nu-i mare lucru, interveni Sofia Mecerski, bucătarul nostru are o chitară, iar șaluri găsești câte vrei la fetele din casă!

Pușkin, Clement Rosset și Karamzin-fiul au alergat după șaluri. Miatlev încântat, că ar putea face vr'o scamatorie, s'a repezit după ei. Iar când Luca, un servitor bătrân din casa lui Karamzin aduse chitara, Glinka—muzicantul puse mâna pe ea instrunând-o și plecă și el din salon jucând în tactul strunelor.

Cu toții s'au adunat apoi în sofragerie și s'au închis acolo, iar peste câteva minute toată societatea fu poftită la spectacol.

Și ce spectacol? Pușkin și Clement Rosset erau deghizați în Moldoveni de fantazie. Cu figuri tragice întindeau de un șal negru și dădeau ochii peste cap luând poze sentimentale. Glinka, căruia Pușkin îi flusera melodia, o prinsese după ureche și-i potrivise acompaniamentul.

În fine Pușkin a început să cânte moldovenește, Clement să facă gesturi dramatice, iar Glinka să-i acompanieze din chitară. Presupoșii moldoveni se prefăceau că plâng și că-și șterg lacrimile cu șalul negru.

Privindu-i și ascultând „Șalul negru” astfel cântat nimeni n'a plâns. Seriozitatea neturburată cu care ei desfășurau concertul i-a făcut pe toți să se prăpădească de râs.

Dar din această întâmplare povestită de Alexandrina Rosset-Smirnov în amintirile ei, nu rezultă oare că „Șalul negru” este mai românesc decât i-a făcut bătrânul nostru Costache Negrazzi?

D. STOICESCU

„BUZĂUL”

Mare necaz și cu filologii. De multe mărunțișuri cu care se îndeletnicesc, se pare că li se acrește sufletul așa de tare, că și ei între ei nu mai pot discuta liniștit, ci se ocărăsc cu furie, dar încă mai amarnic se războiesc cu alte bresle, cum e cea a istoricilor.

Păcatele m'au purtat de vre-o cincisprezece ani încoace și prin împărăția filologilor: ce indignare solidară, de la Densusianu (Ovid) la Pascu (Giorge) și dela Pascu (Giorge) la Papahagi (Pericle), când am îndrăznit, cu toată sfiiciunea, să mă lămuresc eu singur, în nepriceperea mea, la vreun caz mai greu, în care D-lor, cu înțelepciunea D-lor, nu mă lămuriseră.

Iată de pildă cum a fost data din urmă. Am cercat să dau o explicare numelui *Dunăre* și altor ape. Printre filologii cari voiseră și ei să lămurească aceste nume, dar nu ajunseseră la un rezultat primit de toată lumea, eră și d. Papahagi (Pericle). D. Papahagi crede că nu am dreptate cu explicarea mea. Bun. Dă D-lui alta. Nici o supărare. Urma alege. Dar acreală și răsteala ce rost au aici? „Presupuneri” și „argumentele” aduse de mine cu privire la Dunăre i se par d-lui Papahagi „lipsite cu totul de seriozitate”. În schimb jată ce ne propune D-sa cu adâncă seriozitate: „Dunărea” e: *Duna-cea-rea*, *Duna-rea*. Dacă aș fi filolog, aș alege din dicționar cele mai rele cuvinte de ocară ca să le arunc în d. Papahagi pentru această etimologie; pe când așa. mă mulțumesc să fac numai această glumă nevinovată, de a-l întreba, dacă mai cunoaște D-sa un singur exemplu în întreaga onomastică fluvială asemănător cu „*Duna-cea-rea*”. Căci: *Valea Rea*, merge, *valea* fiind un cuvânt comun, *Mihnea cel Râu* merge, *Mihnea* fiind un nume de persoană; dar *Duna*, care pe românește nu înseamnă nimic, cum Dumnezeu, eră să fie proclamată *bună* sau *rea*? Și apoi, prea serioșul filolog, ce te faci cu accentul *Dunăre*? Și ce te faci cu forma simplă, care exclude orice fabricație de această atributivă. Căci *Valea-rea* rămâne așa, nu devine Vălere. Iar românul în totdeauna a spus: *Valea-Rea*, articulat,—și, dimpotrivă *Dunăre*, întocmai ca *Siret*, *Prut*, nearticulat.

Și iarăși, de ce te superi D-ta așa de tare că nu po-nenesc în scrierile mele astfel de isprăvi ca ă D-tale cu Dunărea, atunci când propun eu explicați nouă? Ce treabă ti-ar mai rămâne D-tale, filolog specialist, dacă eu ți-aș lua meșeria, certându-mă cu toți morții și vii, cari au avut păreri ca ace-a că „Argș'il” e fabricat după coloniștii armeni, după stilul mănăstirii *Curtea de Argeș*, etc? (Vezi revista *Dunărea*, I, p. 19—22).

Dar să ne întoarcem la „Buzăul” nostru și al D-lui Pericle Papahagi.

În ultimul număr din *Analele Dobrogei*, Anul IV, No. 3, p. 337 și urm., d. Papahagi cearcă să desființeze explicația ce am dat originii numelui râului *Buzăul*, —pe care, spre a-și face sarcina mai ușoară, îl citează mereu pentru vremea veche ca *Museos* și nu lămurește pe cititorul neștiutor că în thracică *Museos* și *Buseos* e acelaș lucru, —iar de altă parte face urechea toacă la exemplele de onomastică thracă aduse de mine.

Dar d. Papahagi își dă singur pedeapsa pentru procedarea sa neștiințifică de disprețuire ori bagatelizare a argumentelor adversarului. În adevăr, mă voi mulțumi mai jos cu o simplă serie de citate din Papahagi, spre a demonstra cât de mult am avut dreptate cu originea thracică a numelui *Buzăului*.

D. Papahagi zice:

„În cazul ce ne preocupă, Buzuenii (sic!) pronunță *Buzău*, și nimic nu arată că străbunii lor, în trecut, vor fi pronunțat altfel”.

— De acord.

„Iar faptul că Moldovenii, cari păstrează în pronunțarea lor, în cuvintele de origină latină, pe „dz” în loc de „z”, îl tröstese „*Budzău*” și nu *Buzău*, arată că el face parte din cuvintele vechi românești (perfect!), din cele de origină latină, ci nu din cele străine (exact!) intrate mai târziu, adică din cele care păstrează pe „z”... El își are deci sorgintea într'un cuvânt românesc vechiu moștenit ca *dzi* (= *zi*), *dzic* (= *zic*) etc. (exact!).

„Și chiar așa este.

„Acest nume, *Buzău*, stă în strânsă legătură cu viața poporului românesc și își are origina, ca multe, foarte multe nume de localități și numiri topografice, în numele de persoană *Buza* sau *Bazea* (vechiu *Budza*, *Budzea* (minunat!) derivat după cum vom arăta mai jos de la cuvântul „*buză*”, pronunțat în vechime *budză*, cuvânt vechiu românesc, din epoca de formațiune a limbii noastre...” (perfect!).

— Și de ce origine ar fi cuvântul *buză*, scumpe domnule Papahagi? Dar să continuăm citatele:

„De ce atunci *Buzău* să nu-și aibă origina într'un nume propriu de persoană ca *Buza* sau *Buzea*, ambele uzitate și răspândite la Daco-Români, și dela care se derivă, precum se știe. *Buzesți, Buzilă, Buzei, Buzoică?*”

— Foarte exact, scumpe Domn. Așa am spus și noi.

Și nu numai la Daco-Români găsim pe *Buza* și *Buzea*, ci și la Aromâni”.

— Firește, pentrucă *Buzes* thracicul e general balcanic.

„Fără îndoială că în *Buza, Budzea*, arom. *Bulza* etc. avem un nume propriu derivat de la „buză”, resp. arom. „budză” de unde și „buzat”, arom. „mbudzat”, atât ca adj. cât și ca nume propriu...

„Răzâne de explicat forma *Buzău* din *Buza, Buzeu*...”

Aici însă știința d-lui Papahagi se isprăvește: „fie că acest — eu este sufix diminutival cu funcția ce o are sufixul *el*, — cum găsim de pildă în *Irineu* alături de *Irinel* (!!), fie că avem a face cu sufixul aromânesc despre care am vorbit mai sus”, fapt e că d. Papahagi nu-l poate explica.

Totuși D-sa încheie:

„Oricum, încheerea sigură, care se desprinde, după părerea noastră, din cele de mai sus, este că *Buzău* n'are a face nimic cu „Museos” (!!!) sau „buzov” (această privește pe alți adversari ai D-lui Papahagi) și-i născut în sânul poporului nostru (de sigur ! V.P.) dintr'un radical *budz*, — (sigur!) care presupune un cuvânt curat românesc, moștenit (sigur!), ci nu unul împrumutat, străin” (sigur!).

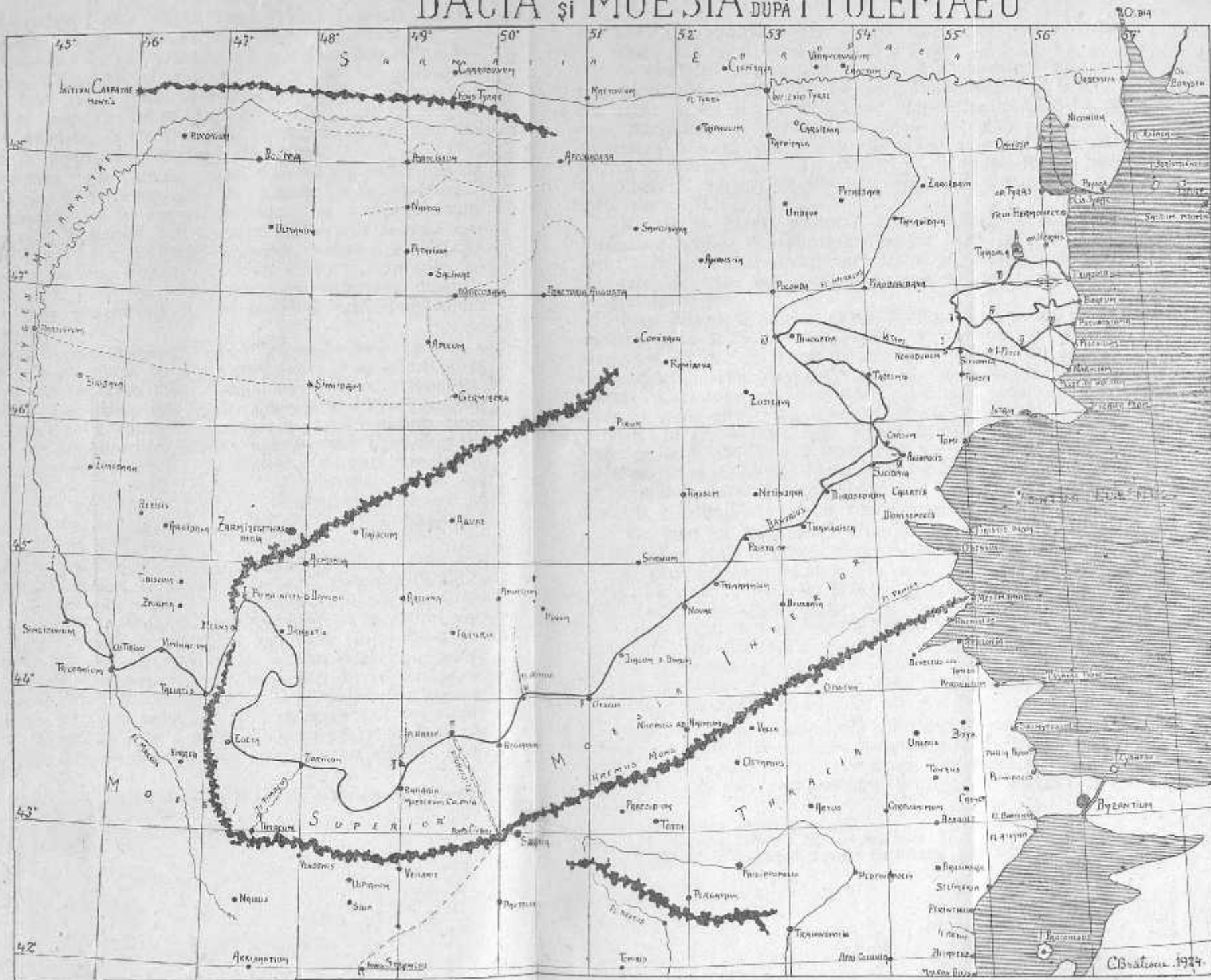
Adică, onorate Domn, e cuvântul *albanez* și *balcanic*, adică thracic *buze*, care se găsește și la noi, pentrucă și noi ne tragem din Thraci și din care derivă toate numele de Thraci *Buzes* (nu *Vuzes*!!) că doară le avem scrise și în latinește, unde nu se mai poate face confuzie ortografică) până în sec. VII, când Thraco-Romanii încep a deveni Români veritabili (vezi iarăși lucrarea mea pe care o critici).

Iar în ce privește sufixul *eu* pe care nu ți-l poți explica decât prin analogii foarte ciudate, el este vechiul *aios-zus*, greco-latin, care nu mai e astăzi activ decât în formații culte, de neologisme latinizante, dar care atunci nu putea dă decât *eu: Buzeus*, „Buzău”, ca *Domne-deus*, „Dumnezeu”.

Vezi dară, prea supărăciosule Domn, că te-ai amărit degeaba? În loc să poți demonstra că între diferiții *Buzes* thraci și *Buzea* ai noștri nu-i nici-o legătură, ai contribuit cu totul neașteptat la dovedirea tocmai a tezei... adversarului D-tale.

V. PÂRVAN

DACIA și MOESIA DUPĂ PTOLEMAEU

Dacia și Moesia

după Ptolemaeus (Sec. II d. Cr.)

de C. BRATESCU

Claudius Ptolemaeus trece drept un fruntaș printre geografilor antichității. Matematic și astronom în același timp, el și-a câștigat un merit deosebit prin faptul că a prelucrat, după un sistem geometric mai riguros, geografia ridicată de Eratosthenes și Strabo pe o temelie mai științifică. Opera sa, Γεωγραφικὴ ὑφήγησις, scrisă în opt cărți, a fost cel mai însemnat și cel mai răspândit izvor de informație *) pentru geografia veche, din sec. II d. Cr. până în epoca renașterii științelor, în sec. XVI.

Ptolemaeu și-a clădit această operă mai ales pe temelie

*) O răspândire și mai mare a avut-o pentru prima oară în sec. XV în traducerea latinească a lui *Manuel Chrysoloras* și *Iac. Angelus* (Vicenza 1475); iar cea dintâi ediție grecească fu îngrijită de *Erasmus* la 1533. La 1605 apare ediția, cu traducere latină, a lui *Ph. Montanus*, însoțită de hărțile lucrate de *Gerh. Mercator*; la 1618 o nouă ediție, a lui *P. Bertius*, cu hărțile lucrate de *Münster*. Urmă apoi o pauză de două secole, după care, la 1828, abatele *Halma* scoase o nouă ediție, cu traducere franceză, după un excelent manuscris Parisian. Studiul și traducerea noastră au fost făcute după ediția greco-latină a lui *Carolus Müllerus: Claudii Ptolemaei geographia*, Parisiis, 1883. Autorul a folosit, în alcătuirea ediției sale, 39 manuscrise sau codice, dintre care 10 Parisiene, 3 Oxoniene, 2 Venețiene, 2 Milaneze, 9 ale Vaticanului, 5 Florentine, 1 din Bononia, 1 din M. Athos, 1 din Viena, 1 din Constantinopol și restul din alte centre.

Ci Ptolemaeus a mai scris și *Πρόχειροι κανόνες* adică niște table astronomice în vederea alcătuirii calendarului și o mare operă: *Μεγάλη σύνταξις* un sistem de astronomie în 13 cărți, de care s'a servit și în geografia sa. Arabii au tradus această operă încă din sec. IX, sub titlul de *Fahrr al magesthi*, de unde numele de *Almagestă*, rămas operei, nume care nu e decât o corupere din grecescul μέγιστος. Vezi și *A. Forbiger: Handbuch der alten Geographie*, vol. I, pag. 402 și urmât., de unde s'au luat și unele caracterizări juste.

pusă de geograful *Marinos* din Tyrul Feniciei, ale cărui scrieri s'au pierdut. Acesta, folosind însemnările de drum ale mai multor călători precum: *Diogenes*, *Theophilos*, *Alexandru Macedoneanul*, *Dioscuros* și alții, și comparând cu grije toate izvoarele între ele, a reușit să precizeze întrucâtva poziția unui număr mai mare de locuri pe pământ prin grade de longitudine și latitudine, însemnând prin aceasta începutul unei noi perioade în progresul cunoștinței oekumenei.¹⁾

Ptolemaeu, prin urmare, după cum însuși o afirmă în cartea I, cap. 6 și următoarele, n'a făcut de cât să corecteze²⁾ și să desăvârșască³⁾ opera înaintașului și contemporanului său, căruia îi datorează atât de mult. Informația sa însă este mult mai bogată: el dă granițele țărilor, începutul și sfârșitul lanțurilor de munți, izvoarele și gurile fluviilor, golfurile, lacurile, precum și o listă de orașe, mai numeroasă decât la înaintașii săi, determinând fiecare localitate prin longitudinea și latitudinea sa.

Geografia lui *Ptolemaeu* este o geografie scrisă pentru a construi o hartă. După ce ai construit harta și ai trecut pe ea toate numirile de orașe, râuri, munți, insule, lacuri și popoare, nu mai rămâne nimic, dar nimic, din opera acestui geograf. Nici o tresărare a spiritului omenesc pentru explicarea unor fenomene ale învelișurilor planetei noastre, nici o stabilire de relații cauzale, nici o descriere caracteristică, însușiri care, totuși, dau atâta farmec în lectura operei unui *Herodot*, *Strabo* sau *Plinius*. Nume de locuri și cifre de coordonate: toponimie și matematică. Rare ori se poate întâlni în literatura geografică o operă mai uscată ca aceasta.

Dacă în prima carte se dau oarecare precizări asupra mărimii planetei noastre și asupra întinderii „oekumenei”, adică a pământului locuit, atât cât eră cunoscut pe vremea aceea (cap. 6 și următ.), apoi instrucțiuni referitoare la pregătirea unei hărți geografice după o proiecțiune mai justă (cap. 19—24), — în schimb, toate celelalte cărți, de la a doua până la a șaptea, nu cuprind de cât chorografie și topografie în cel mai strict înțeles etimologic al cuvântului și cu scop exclusiv cartografic. Un exemplu se poate vedea din traducerea de mai jos asupra *Daciei* și *Moesiei*. Cartea a opta și ultima cuprinde o recapitulare a întregii „oekumene”, după care urmează cele 27 hărți,

1) *Marinos* din Tyr trăiește pe la 150 d. Cr. — *Ptolemaeu* e contemporan cu el, însă scrie după dânsul.

2) *Vezi Ptolemaeus*, cartea I, cap. 11—20.

3) *Id.* I, cap. 21—24.

sau atlasul, conținând 10 foi pentru Europa, 4 pentru Africa, 12 pentru Asia și o hartă generală a lumii.

În alcătuirea operei sale se pare că Ptolemaeu a avut sub ochi și hărțile lui Marinus din Tyr. Marele defect al acestora era însă că nu țineau seamă de sfericitatea pământului și, deci, meridianele și paralelele se tăiau în unghiuri drepte. ¹⁾ Ptolemaeu înlătură acest defect, încercând a proiecta suprafața sferică a planetei pe o suprafață plană. Meridianele sale sunt, în consecință, curbe, dar pot fi și drepte; însă paralelele sunt toate curbe. ²⁾

Nu stă în gândul nostru a arăta aci cum își construiește Ptolemaeu rețeaua de coordonate pentru harta întregii „Oekumene”; ci a explica oarecare nepotriviri și ciudățenii ale hărții alăturate, pe care am construit-o riguros după coordonatele geografului grec.

Este delă sine înțeles că și Ptolemaeu va număra delă equator până la polul nord, adică într'un sfert de circumferință, tot 90 gr. ca și cei de azi; însă paralela 45 gr. care, după determinările moderne, trece pe la nord de gura Sf. George a Dunărei, la Ptolemaeu trece prin portul Odessus (Varna), prin urmare cu aproape 200 km. mai spre miazăzi; paralela 46 gr. o duce prin cetatea Istria, când ea, de fapt, trece pe la S. de limanul Nistrului; iar paralela 47 gr., care trece pe lângă Chișinău, Ptolemaeu o duce prin gura cea mai de nord a Dunărei. Întregul ținut, prin urmare, este așezat pe hartă la o latitudine cu mult mai nordică de cât e în realitate.

Am citat ca exemple locurile de lângă Mare, de oarece acestea fiind mai accesibile navigatorilor din spre Mediterana, puteau procura geografului nostru date mai sigure asupra așezării lor reale de pe glob. Și totuși, greșala este considerabilă; căci, dacă longitudinea poate varia după primul meridian, — care poate fi dus prin insulele Fericiților. ³⁾ cum face Ptolemaeu, prin Paris sau Greenwich, cum fac contemporanii, — în schimb latitudinea trebuie să rămâie aceeași la toate popoarele care au idee de forma sferică a pământului și care cunosc geometrie, fiindcă pentru toată lumea sunt 90 gr. delă equator la pol.

Mai întâi greșala principală vine delă faptul că geograful nostru nu are la îndemână coordonatele astronomice ale tuturor locurilor. Asemenea lucrări, este drept, începuseră cu mult înaintea lui Ptolemaeu. *Anaximandru*, un elev al vestitului filosof

1) *Ptolemaeu*, cartea I, cap. 20.

2) *Ptolemaeu*, cartea I, cap. 24 mai ales.

3) *Νῆσοι τῶν Μακάρων*, Insulae Fortunatae = Ins. Canare.

Și chiar modul de a se calcula distanțele în antichitate nu eră științific, abstracție făcând de măsurătorile romane în mile de-alungul drumurilor militare. Așa s. ex. distanțele pe apă se socoteau după zilele de plutire cu corabia, iar pe uscat după cât poate umbla un călător într'o zi. 1) Iuteala plutirii pe Mare sau pe un fluviu însă variază după vânt, după di-băcia cărmăciului, după felul mării, după construcția vasului, etc.; iar iuteala mersului pe uscat variază după natura reliefului, după vigoarea călătorului, după felul mijloacelor de transport etc. De aceea și rezultatele variază din epocă în epocă, de la autor la autor, după cum se vede din următorul tablou: 2)

Aristide (Or. Aegypt. p. 360) : într'o zi, pe mare, cu vânt bun. 700

2) *Vezi A. Forbiger*: Handbuch der alten Geographie, Vol. I, pag. 17.

<i>Theophilos</i> (Ptolem. I, 9): într'o zi și o noapte de plutire.	1000 stadii
<i>Markianos Herakleota</i> (p. 3 și 67 Huds.): după împrejurări și dibăcia cărmaciului.	500—900 "
<i>Marinos din Tyr</i> (Ptolem. I, 17), după împrejurări și greutatea plutirii	500—1000 "
<i>Skylax</i> (I p. 30 Huds.) socoate zilele de plutire egale cu nopțile, de câte	500 "
<i>Polybios</i> (în Strabo I p. 25), afirmă că nici o corabie nu poate străbate într'o zi și o noapte mai mult de	2000 "

În ceea ce privește distanțele străbătute într'o zi de drum pe uscat, cifrele de asemenea variază:

<i>Herodot</i> (IV, 101; V, 54) dă pentru câmpie.	200 stadii.
locuri muntoase.	150 "
<i>Marinos din Tyr</i> (în Ptolem. I, 11), pentru un drum obișnuit	172 "
pentru o armată în marș.	150 "
<i>Pausanias</i> (10, 33) dă pentru locurile muntoase	180 "
<i>Strabo</i> (I p. 35) socoate o zi obișnuită de marș.	250—300 "
<i>Vegetius</i> (De re milit. I, 11) dă pentru o zi de marș a trupelor romane	20—24 mile, sau 160—192 "

Unde mai punem apoi că drumurile de uscat sunt cotite și nu merg exact nici în sensul unui meridian, nici în sensul unui paralel, iar corăbiile pe mare, în antichitate, plutind în zarea coastelor, făceau ocoluri și prin golfuri; iar aceste ocoluri, unite cu pornirea spre exagerare a negustorului sau marinarului, aveau în todeauna ca rezultat o exagerare a distanțelor. De aceea mulți scriitori antici reduc întotdeauna aceste distanțe cam cu o treime. Pentru toate aceste cauze, este evident că determinarea longitudinei și latitudinii indirect, prin calcule de transformarea stadiilor în grade și nu prin observarea astronomică la fața locului, nu poate duce la rezultate științifice precise și nu ne poate inspira destulă încredere.

Observați harta Daciei. Prin procedeul mai sus menționat, s'a obținut o imagine diformă a întregii regiuni. E de ajuns numai să pomenesc faptul că Dunărea, la cotitura din spre Vidin, este pusă aproape pe aceeași latitudine cu Bizanțul (Constantinopol); Serdica (Sofia) chiar mai spre miazăzi, iar izvorul Nistrului pe același paralel cu Ordessus (Odeza)! Harta pare

frântă în regiunea Focșani-Galați și căzută în jos cu colțul din spre Oltenia; ea e gheboșată și turtită spre Moldova, căscată spre apusul Transilvaniei și strivită în Dobrogea.

Dar mai este o cauză de greșeală pentru care paralelele au fost deplasate din locul lor și date mai spre miazăzi. Greșeala aceasta vine de acolo că Ptolemaeu și-a închipuit pământul mai mic decât e în realitate, dându-i un circuit de 180.000 stadii (33.300 km.); de unde urmează că un grad e socotit de 500 stadii.¹⁾ Este acum clar că, dacă coordonatele iocurilor au fost stabilite indirect, prin utilizarea distanțelor în stadii și dacă s'a socotit un grad egal cu 500 stadii în loc de circa 700, cât e în realitate,—atunci paralelele nu vor mai fi la locul lor, ci cu atât mai coborite, cu cât ne vom urca mai spre pol. Noroc că Ptolemaeu pornește calculul din spre părțile Mediteranei; altcum, dacă ar fi pornit de la equator, atunci la gurile Dunărei am fi avut nu 46 gr.—47 gr., cum dă Ptolemaeu, conform gradului său de 500 stadii, ci paralela 54 gr.

Intr'adevăr, de la paralela 36 gr., care trece prin Rodos, ²⁾ de unde pornește geograful grec și până la paralela 45 gr. dela gura meridională a Dunărei, avem 9 gr., care fac circa 1000 km. (1 gr. egal 111.111 m.). La Ptolemaeu însă 9 gr. fac 832 km. 500 m., adică 167 km. 500 m. mai puțin. Această diferență de lungime transformată în grade de-ale lui Ptolemaeu adică de 500 stadii sau 92 km. 500 m., ne dă tocmai diferența de 1 grad și ceva pentru gura meridională a Dunărei unde, în loc de 45 grade, Ptolemaeu ne dă 46 gr. și ceva. De unde urmează că autorul nostru și-a calculat coordonatele pornind de la paralela insulei Rhodos.

Al treilea izvor de greșeală, în sfârșit, l-au mai oferit geografului grec și relațiile false ale călătorilor. Acestor informatori se datorește faptul că insula Leuce (a Șerpilor) e pusă prea spre nord, cam pe același paralel cu Limanul Nistrului și la răsărit (?) de insula Borysthenes (Berezan) din spre gura

1) Un stadiu de drum e socotit 185 m; 180.000 stadii = 33.300 km., când în realitate pământul are un circuit de 40.000 km. Un grad de latitudine pe pământ are în mijlociu 111,111 m., dar la Ptolemaeu el are numai 92.500 m., adică 500 stadii.

2) Ptolemaeu, I cap. 20.

Niprului; apoi ciudăţenia braţului de Dunăre ce se desface la Noviodunum (Isacea); lipsa lagunei Razim pe care, totuşi, Plinius cel Bătrân, cu mult înaintea lui Ptolemaeu, o pomeneste ca existentă, sub numele Halmyris, dându-i şi dimensiunile; cursul lui Hierassus (Siretul) pe care-l aduce din spre N. E. în loc de N. V. şi, pe cât se pare, îl confundă cu al Prutului de care nu pomeneste nimic; confundarea numelui Tisei cu al Timeşului din Banat (Tibiscus) şi multe alte nepotri/iri pe care ori cine le poate urmări în urma unui examen comparativ al hărţilor. În special localizarea multor oraşe este surprinzător de greşită; şi doar asupra acestui punct şi-a concentrat Ptolemaeu toată atenţia sa de geograf, şi cu atât mai mult ne miră acest fapt, cu cât Dacia, în timpul său (sec. II d. Cr.), se afla în plină stăpânire romană. Ea intraşe, prin urmare, în lumina mai vie a civilizaţiei mediteranee. Romanii ridicaseră oraşe, aduseseră colonişti, construiseră drumuri şi le măsuraseră, iar teritoriul cucerit ajunsese o „Dacie felix”. Opera de colonizare romană era mai puternică în Oltenia, Banat şi Transilvania, unde şi oraşele au un caracter toponimic mai latin decât cele din Moldova şi Muntenia, care-şi păstrează, în terminaţia—*dava*, caracterul lor dacic. Şi totuşi, cu toată putinţa unei informaţii mai precise, multe oraşe oltene şi bănăţene sunt localizate greşit. De pildă, Amutrium dela confluenţa Motrului cu Jiul este pus lângă Olt. Aquae din Transilvania sunt puse dincoace de Carpaţi etc. Singure aşezările omeneste din lungul Dunărei şi al Mării ne inspiră mai multă încredere, abstracţie făcând însă de coordonatele lor. Spre gurile fluviului şi Moldova conţinza este destulă.

Cu toate aceste defecte, hărţile lui Ptolemaeu au rămas cele mai bune hărţi în antichitate; ba chiar, pentru anumite regiuni, şi în tot cursul evului mediu şi o bună parte din epoca modernă; şi ori cine ar compara s. ex. hărţile diforme ale Dobrogei până prin sec. XVIII cu aceasta a lui Ptolemaeu, nu se poate să nu se pronunţe de partea geografului elin. O critică a valorii acestui izvor însă eră necesară. Mai ales pentru lucrările de amănunt şi precizie, a socoti paginile lui Ptolemaeu ca

literă de evanghelie, ar fi o greșeală. Opera sa trebuie folosită comparativ, cu erudiție, cu critică și cu bun simț.

Amintind că în înșirarea localităților Ptolemaeu pornește dela Nord spre Sud și de la Vest spre Est, ceea ce aduce înlesnire în alcătuirea hărții și scutește de confuziuni, — trecem acum la traducerea capitolelor privitoare la Dacia și Moesia, lăsând în seama arheologilor identificarea unor localități mai obscure.

DACIA

CARTEA III, CAP. VIII

1. *Dacia* se mărginește la miază noapte cu acea parte a *Sarmatiei europene*, care începe de la muntele *Carpates* până la locul unde am arătat că fluviul *Tyras* se înconvoaie; 1) iar acest loc, precum am spus, se află la 53°, 48°, 30'.

1) În cartea III cap. V, vorbind despre „*Sarmatia europaea*”, Ptolemaeu îi dă următorul hotar de sud: „spre miazăzi însă (se mărginește), cu *Iazyges Metanastae* începând dela capătul munților *Sarmatici* până la începutul muntelui *Carpates*, a cărui poziție este la 46°, 48°, 30' — și urmărind latura Daciei dealungul aceluiaș paralel, până la gurile fluviului *Borysthenes* și la țărnul Pontului...” Gurile lui *Boristhenes* sunt puse la 57°, 30'; 48°, 30', (pag. 413).

Tyras = Nistrul. Pentru a duce cursul Nistrului mai la vale de punctul numit „*Inflexio Tyrae*”, sau *ἐπιστροφὴ τοῦ Τύρα*, trebuie să se țină seama de următorul pasagiu din Ptolemaeu Cartea III cap. 6: „Mai la nord (deasupra) de fluviul *Tyras*, lângă Dacia, (se află orașele): *Carrodunum*: 49°, 30'; 48°, 40'; *Maetionium*: 51°, 48°, 30'; *Clepidava*: 52°, 30'; 48°, 40'; *Vibantavarum*: 53°, 30'; 48°, 40'; *Eractum*: 53°, 50'; 48°, 40' — (pag. 434). Apoi pasagiul din aceeași carte și cap. (pag. 420—421): „Și dintre fluviile (*Sarmatiei europene*) de dincoace de *Borysthenes*, fluviul *Tyras* hotărâniceste ținuturile Daciei și ale *Sarmatiei*, începând dela cotitură (*ἀπὸ ἐπιστροφῆς*), a cărei poziție este: 53°, 48°, 30' — până la vărsare (*μέχρι τοῦ πέλατος*), care se află la 49°, 30'; 48°, 30'”.

Pentru Ptolemaeu Carpații nu sunt un lanț de munți cari se înconvoaie prin interiorul Daciei până la Porțile de fier, ci un simplu munte *ὁ Κατὰ τῆς ὁδοῦ*, *mons Carpates*, muntele *Carpates*, a cărui poziție pe glob este 46°, 48°, 30'. (Cartea III, cap. 5 pag. 420), deși la pag. 413 (cartea III, cap. 5 § 1) se vorbește de „începutul muntelui (sic) *Carpates*”. În interiorul Daciei Ptolemaeu nu pomeneste de loc acești munți. — Dacă în harta noastră alăturată am desenat o parte din Carpați, am făcut-o mai mult pentru orientare.

La apus cu *Iazyges Metanastae* ¹⁾ până la râul *Tibiscus* ²⁾

La miazăzi însă cu acea parte a fluviului *Danubius* ³⁾ care se întinde dela gura râului *Tibiscus* până la *Axiopole* ⁴⁾ dela care oraș până la gurile sale dela *Pont* ⁵⁾ *Danubius* se numește *Istros*) iar pozițiile acstei laturi sunt următoarele:

2. După gura râu. *Tibiscus*, prima cotitură către *Africus* ⁷⁾
47°, 20'; 44°, 45'.

Cotitura la confluența cu râul *Rabon* ⁸⁾ ce curge prin Dacia:
49°, 43°, 30'.

Cotitura la confluența cu *Clabrus* ⁹⁾ 49°, 30'; 43°, 45'.

Cotitura la confluența cu *Aluta* ¹⁰⁾ care izvorând dela miază noapte, curge prin Dacia. 50°, 15'; 44°.

Cotitura din apropiere de *Oescus* ¹¹⁾ 51°; 44°.

Cotitura de lângă *Axiopolis*. 54°, 20'; 45°, 45'.

De aci și până la guri am spus că *Danubius* se numește *Istros*.

Spre răsărit însă Dacia se mărginește cu fluviul *Istros* până la cotitura de la orașul *Dinogetia* ¹²⁾ care cotitură se află la 53°; 46°, 40'.

Apoi cu râul *Hierassus*, ¹³⁾ care se varsă în *Istros* la *Dinogetia*, curgând din spre miază noapte și răsărit, dinspre pomenita cotitură a fluviului *Tyras*.

1) *Iazyges Metanastae*, sau Iazygii apuseni, locuiau între Tisa, Dunărea Ungariei și Carpații de nord. Au sosit aci în sec. I d. Cr., din spre Marea Azovului, și au durat până prin sec. V. Au făcut dese incursiuni în Moesia și Panonia (*Ammian* 17, 12. 13. 29. 6) și au dat mult de lucru împăratului Marcu Aureliu (*Dio* 71, 7). Erau călăreți buni și în războiu purtau, cai și oameni, platoșe. Asupra țării lor, vezi și Ptolemaeu, cartea III cap. VII. 2) *Tibiscus* la Ptolemaeu nu e Timeșul, ci Tisa. Dovadă e pasagiul din cartea III. cap. VII, unde scrie că hotarul de miazăzi al Iazygilor se întinde pe lângă Dunăre „până la gura lui *Tibiscus*, care se varsă în ea (în Dunăre), curgând din spre miază noapte, având (la gură) 46°; 44°, 15' ; din spre răsărit însă (Iazygii) se mărginesc, de-alungul Daciei, cu însuși râul *Tibiscus* care, izvorând de sub muntele *Carpatus*, curge din spre răsărit și apoi se încovoiaie. Iar poziția acestui munte este: 46°; 48°, 30' (pag. 440-441). De unde se vede că nu e vorba de Carpații dintre Oltenia și Banat, ci de muntele *Carpatas* dela nord.—3) Dunărea. 4) Lângă Cernavodă de azi, unde e Cetatea Păturului, sau Hinog. 5) Marea Neagră. 6) Numele Dunărei, întrebuințat mai ales de scriitorii greci. 7) *Africus*, în text: ἀπὸς Αἴβρα în unele traduceri: „ad austrum“. Ar fi cotitura dela Poștile de Fier, după coordonatele lui Ptolemaeu. 8) Ar fi mai curând Jiul. 9) Azi Tîbrița, între Lom și Ogost. Se varsă în Dunăre lângă satele Tîbar și Varoș. 10) Oltul. 11) La gura râului Isker, pe unde se află azi Ohighen. 12) În fața Galaților, la capătul peninsulei Bugeac din Dobrogea. 13) Siretul; după locul unde-i pune Ptolemaeu, ar fi mai curând Prutul.

3 Dacia este locuită spre miazănoapte, dacă începem dela apus, de *Anarti* ¹⁴⁾ și *Teurisci* ¹⁵⁾ și *Coestoboci* ¹⁶⁾ mai jos de aceștia, de *Predavensii* ¹⁷⁾ și *Rhatacensii* ¹⁸⁾ și *Caucoensisii* ¹⁹⁾ mai jos de ei, și în aceeași ordine, de *Blephii* și *Buridavensii* ²⁰⁾ și *Cotensii*; și mai jos de aceștia, de *Albocensii* ²¹⁾ și *Potulatenzii* ²²⁾ și *Sensii*; mai jos de aceștia, în părțile de miazăzi, de *Saldensii* și *Ciagisi* și *Plephigi*.

4. Iar orașele mai însemnate din Dacia sunt următoarele:

1. Ruconium	46°30'; 48°10'	8. Petrodava	53°45'; 47°40'
2. Docidava	47°20'; 48°	9. Ulpianum	47°30'; 47°30'
3. Porolissum	49°; 48°	10. Napoca	49°; 47°40'
4. Arcobadara	50°40'; 48°	11. Patavissa	49°; 47°20'
5. Triphulum	52°15'; 48°15'	12. Salinae	49°15'; 47°10'
6. Patridava	53°; 48°10'	13. Praetoria	
7. Carsidava	53°20'; 48°15'	Augusta	50°30'; 47°

14) Caesar în „De bello Gallico”, 6,25, spune că „Silva Hercynia” începe dela hotarele Helveților până la hotarele Dacilor și Anartilor. Anartii ar fi locuit, deci, pe la izvoarele Vistulei. Se disting Anartii din Dacia și Anart-fractii în Sarmatia europaea. 15) *Teuriscii* sunt o ramură de Celți rămași în Dacia. De altfel Celții au locuit până în Dobrogea și ei sunt întemeietorii orașelor Noviodunum (Isaccea) și Durostorum (Silistra). 16) *Coestobocii* locuiau și în Sarmatia europeană la hotarele Daciei. Vezi cartea III cap.V pag. 426. 17) *Predavensii*, probabil după localitatea Predava: Daci. 18) *Rhatacensii* ar fi, după C. Müller (adnot. pag. 444), ca și *Racatensii*, același popor care se pomeneste în Germania, lângă Dunăre, sub numele de *Racatae*. Ipoteza ni se pare puțin probabilă. 19) *Caucoensisii*, probabil Dacii din ținutul Târnavelor. 20) *Buridavensii*, numiți după orașul Buridava, pomenit de Tabula Peutingeriana pe Olt, între Castra Trajani și Pons Aluti; iar orașul pare a-și trage numele dela *Burri*, pe cari-l cunoaște Dio Cassius (66,8; 71,8; 72,3) la hotarele Daciei. 21) *Albocensisii*, prin regiunea Dunărei, pe unde era localitatea Transalpa, numită în Notitia imper. orient. (I pag. 103) în Dacia ripensis, poate nu departe de Turnu-Severin. 22) *Potulatenzii*, locuitori dela Potula, localitate aproape de Dunăre, pomenită de geograful Ravennat p. 204. După C. Müller, pe la actualul Potel.

Din această listă de 44 orașe ale Daciei, mai cunoscute și mai bine identificate sunt următoarele: 3) *Porolissum* = Moigrad, în nordul Transilvaniei, fosta capitală a Daciei *Porolissensis*. — 10) *Napoca* = Cluj. — 11) *Patavissa* sau *Potaissa* = Turda. — 12) *Salinae*, numit după ocna de sare din apropiere de Vinț.

14. Sangidava	51 ⁰ ,30'; 47,30'	30. Tiriscum	48 ⁰ ,30'; 45 ⁰ ,15'
15. Angustia	52 ⁰ ,15'; 47 ⁰ ,15'	31. Zarmizege-	
16. Utidava	53 ⁰ ,10'; 47 ⁰ ,40'	thusa regia	47 ⁰ ,50'; 45 ⁰ ,15'
17. Marcodava	49 ⁰ ,30'; 47 ⁰	32. Aquae	49 ⁰ ,30'; 45 ⁰ ,20'
18. Ziridava	45 ⁰ ,30'; 46 ⁰ ,20'	33. Netindava	52 ⁰ ,45'; 45 ⁰ ,30'
19. Singidava	48 ⁰ ; 46 ⁰ ,2 ⁰ 0'	34. Tiasum	52 ⁰ ; 45 ⁰ ,30'
20. Apulum	49 ⁰ ,15'; 46 ⁰ ,40'	35. Zeugma	46 ⁰ ,40'; 44 ⁰ ,40'
21. Germizera	49 ⁰ ,30'; 46 ⁰ ,15'	36. Tibiscum	46 ⁰ ,40'; 44 ⁰ ,50'
22. Comidava	51 ⁰ ,30'; 46 ⁰ ,40'	37. Dierna	47 ⁰ ,15'; 44 ⁰ ,30'
23. Ramidava	51 ⁰ ,50'; 46 ⁰ ,30'	38. Acmonia	48 ⁰ ; 45 ⁰
24. Pirum	51 ⁰ ,15'; 46 ⁰	39. Drubetis	47 ⁰ ,45'; 44 ⁰ ,30'
25. Zusidava	52 ⁰ ,40'; 46 ⁰ ,15'	40. Frateria	49 ⁰ ,30'; 44 ⁰ ,30'
26. Polonda	53 ⁰ ; 47 ⁰	41. Arcinna	49 ⁰ ; 44 ⁰ ,45'
27. Zurobara	45 ⁰ ,40'; 45 ⁰ ,40'	42. Pinam	50 ⁰ ,30'; 44 ⁰ ,40'
28. Aezisis	46 ⁰ ,15'; 45 ⁰ ,20'	43. Amutrium	50 ⁰ ; 44 ⁰ ,45'
29. Argidava	46 ⁰ ,30'; 45 ⁰ ,15'	44. Sornum	51 ⁰ ,30'; 45 ⁰

Moesia superior

CARTEA III, CAP. IX

1. *Moesia superior* se mărginește la apus cu *Dalmatia* dealungul acelei linii pe care am numit-o și care pornește de la gura râului *Savus*¹⁾ până la muntele *Scardus*²⁾ la miazăzi însa cu o parte din *Macedonia* dealungul unei linii duse de aci

20) *Apulum* = Alba-Iulia. — 30) *Tiriscum* = lângă Caransebeș, în Banat. — 31) *Zarmizegethusa* sau *Sarmisegethusa* = Grădiște, în Țara Hațegului. — 32) *Aquae* = Calanul mic (Kiskalan), în Transilvania. Ptolemaeu îi dă o așezare greșită. — 36) *Tibiscum* e același oraș ca și *Tiriscum* dela Nr. 30. — 37) *Dierna* = Orșova (Cerna). — 39) *Drubetis* = Turnu-Severin. 43) *Amutrium* pe la vărsarea Motrului în Jiul.

Pe cele mai multe orașe Ptolemaeu le localizează greșit; pe multe din ele le risipește, poate din nevoia de a umple spațiul, spre Dacia răsaritană. Așa s. ex. *Praetoria Augusta*, care ar fi *Praetorio* de pe valea Olutului (azi aproape de Racovița-Copăcenii), citat aci și de Tab. Peutinger, e pusă cam spre izvoarele Târnavelor; *Aquae* din Transilvania e pus în Oltenia; *Amutrium* dela confluența Motrului cu Jiul, lângă Olt; inventează un *Tiriscum* în nordul Olteniei, în locul lui *Tibiscum* de pe la Caransebeș; *Polonda*, care ar fi *Pelendava*, la 35 mii pași de Turnu-Severin, e pus în sudul Moldovei; *Zeugma*, care e vadul Dunărei pe la Viminacium, îi pune în interiorul Banatului etc. etc. — Vezi pentru informație mai sigură: *Tocilescu: Dacia înainte de Romani*, unde se dă în facsimile harta lui Ptolemaeu și segmentul VI din Tab. Peutingeriana.

1) Sava; 2) Poate Șar-dagh.

în muntele Orbelus ³⁾ până la capăt, a cărui poziție este la 49°; 42°20'.

La răsărit cu acea parte a *Thraciei*, care se întinde de la capătul pomenit până la râul *Ciabrus* ⁴⁾ la izvor, a cărui poziție 50°; 43°.

Și cu însuși râul *Ciabrus*, pe lângă *Moesia inferior*, până la *Danubius* la confluența *Ciabrului*, care se află la 49°30'; 43°45'.

Spre miazănoapte însă cu acea parte a fluviului *Danubius*, care se întinde de aci până la râul *Savus*.

2. Ținuturile acestei provincii le locuiesc *Tricornensi*, aproape de Dalmația; *Moesi* pe lângă râul *Ciabrus*; iar între ei *Picenses*; însă aproape de Macedonia *Dardanii*.

3. Iar orașele de lângă *Danubius* sunt următoarele:

1. *Singidunum*. (Legio IV. Flavia) 45°30'; 44°30'

2. *Tricornium* (lângă care râul *Margus* se varsă în *Danubius*) 46°; 44°10'.

3. *Viminacium*, legiune. 46°30'; 44°20'.

4. *Tallatis* 47°; 44°.

5. *Egeta*. 47°15'; 43°40'.

6. *Dorticum* 48°; 43°30'.

7. *Ratiaria Moesorum*, colonie. 49°; 43°30'.

4. Celelalte orașe sunt depărtate de *Danubius*:

8. *Horrea* 46°45'; 43°30' | 10. *Vendenis* 48°; 42°50'.

9. *Timacum* 47°30'; 43° | 11. *Vellanis* 49°; 42°45'.

Și patru orașe ale *Dardaniei*:

12. *Naissus* 47°20'; 42°30' | 14. *Ulpianum* 48°30'; 42°40'.

13. *Arribantium* 47°30'; 42° | 15. *Scupi* 48°30'; 42°30'.

Moesia inferior

CARTEA III, CAP. X

1. *Moesia inferior* se mărginește la apus cu râul *Ciabru* despre care am vorbit; la miazăzi cu o parte a *Thraciei*,

3) Ar fi azi munții dela N. de Osogovo. 4) Azi Țibrița, râu ce se varsă în Dunăre între Lom și Ogost.

1) *Singidunum*, la vărsarea Savei în Dunăre, la fața Semlinului de azi (*Taurunum*), deci Belgradul. 2) *Tricornium*, la gura Moravei, poate că râu localizat, căci aci alte izvoare pun orașul întărit *Margum* (Eutr. 9, 13; 10, 20; It. An. 132. It. H. 564. Iornand. De reb. get. 58). 3) *Viminacium*, azi Costolaț. 4) *Tallatis*: pela Milanovaț, aproape de Clisura Cazanelor. 5) *Egeta* pela Brza Palanca. 6) *Dorticum*, aproape de Gura Timocului, peunde ar fi azi satul Vârful. 7) *Ratiaria Moesorum*, la gura râulețului Arșer, unde e azi Arșer Palanca. 8) *Horrea*, azi Ciuprija, pe Morava. 9) *Timacum*, pela Cnajaț, pe Timoc. 10 și 11) *Vendenis* și *Vellanis*, localități mai puțin cunoscute, spre SW de Niș. 12) *Naissus* = Niș. 14) *Ulpianum*, poate pe la Küstendil. 15) *Scupi*, azi Skoplje sau Usküb.

de la *Ciabru* pe deasupra muntelui *Haemus* ¹⁾, până la capătul lui, lângă *Pont*, unde avem 55°; 44°,40'.

La miez-noapte cu acea parte a lui *Danubius*, despre care am vorbit și care se întinde de la râul *Ciabru* până la *Axiopole*, precum și cu cealaltă parte a lui *Danubius*, care se numește *Istros*, până la vărsarea în *Pont*, și a cărui cotitură, la orașul *Dinogelia*, am spus că se află la 53°; 46°,40'.

2. Iar ordinea gurilor *Istrului* este astfel precum urmează:

Prima bifurcare a brațelor, care se află lângă orașul *Noviodunum* ²⁾ are 54°,50'; 46°,30'.

De aci, apoi, ramura cea mai de sud, ocolind insula numită *Peuce* ³⁾ care se află la 55°,20'; 46°,30'.
se varsă în *Pont* prin gura numită *Sacră* sau *Peuce* ⁴⁾ la
56°; 46°,15'.

Iar ramura cea mai de nord se bifurcă și ea la 55°; 46°,45'.

Și brațul acestei secțiuni, cel dinspre nord, se bifurcă la
55°,30'; 47°.

Apoi brațul de miezăzi al acestei secțiuni își întrerupe cursul puțin mai înainte de a se vărsa în *Pont*. ⁵⁾

Partea de nord, formând un lac numit *Thiagola* ⁶⁾ (mai la nord), și care se află la 55°,40'; 47°,15'.
se varsă în *Pont* printr'o gură, care și ea se numește tot
Thiagola ⁷⁾ sau *Subfire*, a cărei așezare este la 56°,15'; 47°.

Iar ramura cea mai de sud a celei de a doua bifurcări se împarte și ea la 55°,20'. 46°,45'.

Și brațul de nord al acestei bifurcări se varsă în *Pont* printr'o gură numită *Boreum* ⁸⁾ a cărei poziție este
56°,20'; 46°,50'.

Iar brațul de sud (al aceleași bifurcări) se desparte și el la
55°,40'; 46°,30'.

Iar ramura cea mai de sud a acestei bifurcări se varsă în *Pont* printr'o gură numită *Naracium* ⁹⁾ a cărei poziție este
56°,10'; 46°,20'.

Pe când ramura de nord se desface și ea la 56°; 46°,40'.

1) *Haemus* = Balcani. 2) *Noviodunum* = Isacea. 3) *Peuce*, numită așa după mulțimea pinilor, ar corespunde cu partea continentală a Dobrogei cuprinsă între Dunăre, l. Razim, Babadag și valea Teliței. 4) Ar fi gura râului Telița în l. Babadag. Acest braț de Dunăre n'a existat. Citarea lui se datorește unei informații greșite a lui Ptolemeu și a altor geografi antici. Gura *Peuce* însă se poate identifica cu Portița prin care comunică l. Razim cu Marea. 5) Acest braț s'ar putea identifica cu brațul care a zidit grindul *Stipocului* și mai departe cu gârla *Lopatna*. 6) Lacul *Thiagola* ar fi actualul *Chitai*. 7) O gură a brațului *Chilia*. 8) *Boreum* ar fi *Sulina*.

Și partea cea mai de nord a acestei bifurcări se varsă prin gura *Pseudostomon*¹⁰⁾ la 56°,15'; 46°,40'.

Pe când cea de miazăzi se varsă prin gura numită *Frumoasă*¹¹⁾ la 56°,15'; 46°,30'.

3. Iar lătura de răsărit a *Moesiei* se termină la țarmul *Pontului*, de la gurile (*Istrului*) până la punctul indicat la hotarul *Thraciei*, având așezarea 55°; 44°,40'.

Iar poziția (locurilor) acestei laturi este următoarea: după gura *Sacră* a fluviului *Istros*:

1. *Pterum promontorium*¹²⁾ 56°,20'; 46°.

2. *Orașul Istria*¹³⁾ 55°,40'; 46°.

3. *Tomi*¹⁴⁾ 55°; 45°,50'.

4. *Callatis*¹⁵⁾ 54°,40'; 45°,30'.

5. *Dyonysopolis*¹⁶⁾ 54°,20'; 45°,15'.

6. *Tiristis promontorium*¹⁷⁾ 55°; 45°,10'.

7. *Odessus*¹⁸⁾ 54°,50'; 45°.

8. *Gura râului Panysus*¹⁹⁾ 54°,45'; 44°,50'.

9. *Mesembria*²⁰⁾ 55°; 44°,40'.

4. Părțile apusene ale *Moesiei* inferioare le locuiesc *Triballi*; iar cele din spre răsărit, din jos de gura *Peuce*, *Trogloditi*; și gurile *Peucinii*; și țarmul *Pontului Crobyzii*, mai sus de cari sunt *Oetensii* și *Obulensii*; iar locurile de la mijloc (le ocupă) *Dimensii* și (*Ap*)*piarensii*.

1. *Regianum*²¹⁾ 50°; 43°,40'.

2. *Oescus al Tribalilor*²²⁾ 51°; 44°.

3. *Diacum (Dimum)*²³⁾ 51°,20'; 44°,20'.

4. *Novae (Legio I Italica)*²⁴⁾ 52°; 44°,40'.

5. *Trimammium*²⁵⁾ 52°,20'; 44°,50'.

6. *Orașul Prista*²⁶⁾ 52°,40'; 45°,10'.

7. *Tamarisca (sic)*²⁷⁾ 53°,15'; 45°,15'.

8. *Durostorum. Legio XI Claudia*²⁸⁾ 53°,30'; 45°,30'.

9. *Sucidava*²⁹⁾ 54°; 45°,40'.

10. *Axiopolis*³⁰⁾ 54°,20'; 45°,45'.

11. *Carsum (sic)*³¹⁾ 54°,10'; 45°,50'.

12. *Troesmis. Legio V Macedonica*³²⁾ 54°; 46°,20'.

13. *Dinogetia*³³⁾ 53°,10'; 46°,40'.

9) *Naracium*=Sf. George. 10 și 11) *Pseudostomum* și *Gura Frumoasă* ar cădea între gura *Sulina* și Sf. George. *Pseudostomum* înseamnă gura falșe. Plinius spune că ea pătrunde în insula *Sarmatica* (*Caraorman*) și acolo se numește *Conopon diabasts* = Vadul Țânțarilor. Gura frumoasă nu se poate identifica. Nu găsim în deltă urme ale acestui braț. 12) *Pterum promontorium* ar fi capul *Doloi*man. 13) *Istria* e prea cunoscută, în urma săpăturilor d-lui Pârvan. Vine în fața satului *Caranasuf*, pe o insulă conținentală, devenită peninsulă prin sedimentare. 14) *Tomi* = Constanța. 15) *Callatis* = *Margalia*. 16) *Dionysopolis* = *Balcic*. 17) *Tiristis promontorium*=capul *Calliacra*. 18) *Odessus*=*Varna*. 19) *Râul Panysus*=*Camcicul*. 20) *Mesembria* și-a păstrat până azi numele.

14. *Noviodunum*³⁴⁾. 54°, 40' . 46°, 30'.
 15. *Sittioenta*³⁵⁾. 55°, 46', 30'.
 6. Iar între fluviu (și Haemus) sunt următoarele orașe:
 16. *Dausdava*³⁶⁾. 53°, 44', 40'.
 17. *Tibisca*³⁷⁾. 55°, 46', 20'.

7. Țărnuțul maritim, de la cea mai nordică gură a Istrului până la gurile fluviului *Borysthenes*³⁸⁾ și interiorul țării până la râul *Hierassus*³⁹⁾ îl locuiesc *Harpîi*, din jos de *Sarmatîi Tyrageți* și *Britolagii*, din sus de *Pencini*. Iar descrierea țărnuțului e aceasta:

După gurile fluviului *Borysthenes*, despre care am spus că se află la 57°, 30' ; 48°, 30'.
 urmează:

- Gura fluviului *Axiós*⁴⁰⁾. 57°, 48'.
 Orașul *Physca*⁴¹⁾. 56°, 40' ; 47°, 40'.
 Gura fluviului *Tyras*⁴²⁾. 56°, 20' ; 47°, 40'.
 Țărușorul *Hermonax*⁴³⁾. 56°, 15' ; 47°, 30'.
 Orașul *Harpis*⁴⁴⁾. 56°, 47', 15'.

8. Orașe se mai găsesc în această parte și în interior și anume aproape de râul *Hierassus*:

- Zargidava*⁴⁵⁾. 54°, 40' ; 47°, 45'.
*Tamasidava*⁴⁶⁾. 54°, 20' ; 47°, 30'.
*Piroboridava*⁴⁷⁾. 54° ; 47'.

Iar între *Hierassus* și fluviul *Tyras*:

- Niconium*⁴⁸⁾. 46°, 20' ; 48°, 10'.
*Ophiusa*⁴⁹⁾. 56° ; 48'.
 Orașul *Tyras*⁵⁰⁾. 56° ; 47°, 40'.

Iar insule lângă *Moesia inferioară*, în acea parte a *Pontului* de care am vorbit, sunt:

- Insula numită *Borysthenes*⁵¹⁾. 57°, 15' ; 47°, 40'.
 Insula lui *Achille* sau *Leuce*⁵²⁾. 57°, 30' ; 47°, 40'.

21] *Regianum*=probabil la gura râului Ogost în Bulgaria. 22] *Oescus*=Ghigen la gura râului Isker. 23] *Diacum* s. *Dinum*, poate pe la Nicopol. 24] *Novae*=Sistov. 25] *Trimammium*, poate pe la Pyrgos. 26] *Prista*=Ruscium. 27] *Tramarisca*=Turtucaia. 28] *Durostorum*=Silistra. 29] *Sucidava*, pe la Mărlean. 30] *Axiopolis*, la S. de Cernavoda: Cetatea Pătului sau Hinog. 31] *Carsum*=Hârșova. 32] *Troesmis*=Igița. 33] *Dinogeția*, la capătul peninsulei Bugeac, în fața Galaților. 34] *Noviodunum*=Isacea. 35] *Sittioenta*=Tulcea? 36] *Dausdava*, după așezare, e afară din Dobrogea. 37] *Tibisca*, după așezare, ar fi pe la Cataloi în jud. Tulcea. 38] *Borysthenes*=Niprul. 39] *Hierassus*=Siretul. 40] *Axiós*=unul dintre pârarele dintre Bug și Nistru: Tiligul sau Cufalnic. 41] *Physca*, la E. de limanul Nistrului. 42] *Tyras*=Nistrul. 43] *Hermonax*, lângă unul din limanele marine basarabene, poate la Tuzla sau la Tatar Bunar. 44] *Harpis*, poate la Chilia Nouă. 45, 46 și 47] localități mai curând lângă Prut. 48] *Niconium*=ar fi, poate, la Ovidiopol. 49 și 50] *Tyras*=Cetatea Albă. *Ophiusa*, după Plinius [4,82] este numele mai vechi al orașului Tyras. 51] *Borysthenes*, azi insula Berezan. Ptolemeu o localizează greșit la W de *Leuce*=Ins. Șerpilor.

ASRA

(E. HEINE)

Zilnic trece fata pașei
La fântână, în amurg,
Unde plescăind în vase
Ape argintate curg.

Și 'n amurg un sclav ea vede
La fântâna vorbitoare;
Zilnic vine el acolo
Zilnic tot mai palid pare.

Intr'o seară principesa
Ii aruncă un cuvânt:
— Cine ești? Și cum te cheamă?
Din ce neam? Din ce pământ?

Ii răspunde-atuncea sclavul:
— Mohamed eu mă numesc;
Din Yemen, din acci Asra
Cari mor dacă iubesc.

Trad. M. PRICOPIE

VLAHUT¹⁾

de PER. PAPA HAGI

Nu-i fără interes, șocotesc, să arăt derivarea cuvântului *Vlahut*, numire sub care sunt cunoscuți Românii din Dacia de către Aromâni. Aromânii numesc pe Daco-Români în genere cu numele de (A) *Rumâni dî Vlahie*, sau *Vlăhuți*, înțelegând prin aceasta nu numai pe cei din Muntenia, adică pe cei din fosta Valahie, ci și pe cei din Moldova, Basarabia, etc., într'un cuvânt pe toți cei cari grăesc dialectul daco-românesc.

Vlahie și *Rumunie* sau *Arumînie* în conștiința Aromânului se confundă cu Dacia. Eu nu-mi aduc aminte să fi auzit, în afară de *Vlahie*, respectiv (A) *Rumânie*, numirea de *Moldova* sau *Basarabia* în popor, cât am stat în Macedonia, în afară din școală. Chiar și Românii din Serbia, pentru Aromâni, sunt *Arumâni dîn Vlahie* sau *Vlăhuți*.

Întâlnind un Aromân în Parachin (Serbia) în vara anului 1922 și întrebându-l, ce fel de Români sunt aceia din *Mutinți*, sat lângă Parachin, locuit de Români, cari se plimbau în piața Parachinului, în zi de târg, mi-a răspuns: „Nu-ți cunoști? Nu sburiși cu niși? Suntu Vlăhuți, limba Vlăhuțească din Vlahie grescu, țe-aduțe cu a noastră”. 1)

Vlăhăt, fem. *Vlăhută*, nu se mai întrebuințează de alte popoare. Acestea numesc pe Daco-Români: *Vlahi*, *Valahi*, *Cira*, *vlahi*, sau le dau alte numiri în legătură cu cuvântul *Vlah* și *Român*. (Vezi în privința aceasta: Dr. Gartner Theodor: *Ueber den Volksnamen der Rumänen*, Cernăuți 1892).

1) Din studiul „*Numiri etnice la Aromâni*”.

2) Traducere: — Nu-i cunoști? Nu vorbești cu dânșii? Sunt Daco-Români, limba vlăhească din Valahia grăesc, care aduce (seamănă) cu a noastră.

Cuvântul *Vlăhăt*, așa cum îl simt Aromânii, este mai mult un termen de desmiardare, arătând pe un *Vlah* mai raic, mai drăguț, pe un *Vlah* bun, fără drăcii, fără violenții, dar pe care ușor îl poți înșelă, din pricina bunătății sufletești a lui.

Vlăhăt la prima vedere s'ar părea că se derivă de la *Vlah* cu sufixul *-ut* (*-utus*), pe care-l găsim în limbile romanice și în limba aromânească, în cuvântul *bărbuta*—căpătana prausului, etc. sau în cuvântul propriu *Barbut*, *Șamut*, *Daūt* (*e*), *Canut* (*i*), *Cornut* (*i*) și altele ceeace n'ar fi imposibil; sau de la *Vlah* cu sufixul *-el* găsim în adj. verbale ca *avut*, *durut*, *vrut*, etc.

S'ar putea să derive însă și dela *Vlah*, plus sufixul *-uț* devenit *Vlăhuț* 1) întâiu și apoi din pluralul *Vlăhuți*, prin analogie cu adjectivele *daruți*, *cunoscute*, *avuți*, etc., s'a format singularul *Vlăhăt*, 1) deși sub formă de *Vlăhuț* nu știu să se audă undeva printre Aromâni, în afară de numele propriu *Vlăhuță*, derivat firește din *Vlăhuțu*, numele proprii aromânești având latitudinea a se întrebuița deopotrivă cu „u” sau „a”: *Costu* și *Cos'a*; *Mitru* și *Mit'a* așa cum am arătat în diferite prilejuri. Sufixul „-uț” la nume proprii în aromâna este foarte uzitat, cum rezultă din exemple ca *Mihuțu*, *Mihuță*, *Nicuțu*, *Nicuță*, *Guțu*, *Guța*, etc. implicând ceva mic, drăgălaș, ca și însăși cuvântul *n'icuțu* (-micuț), fem. *n'icuță*.

Termenul *Vlăhuț*, după părerea mea, este important, ca unul care ne vorbește de anumite legături dintre frați.

Este adevărat că unii cărturari aromâni, ieșiți din școlile românești—și numai aceștia—în năzuința de a-i da o explicație cuvântului *Vlăhat*, din neștiință, fără nici un temei, îl pun în legătură cu cuvântul aromânesc „*hut*”, adică „prost”, „nețot” uzitat în jurul Bituliei și prin Macedonia.

Derivarea aceasta din *Vlah* și *hut* este însă cu totul arbitrară, deoarece *Vlăhut* este întrebuițat deopotrivă la toți Aromânii și în Epir, Tesalia, Albania, unde cuvântul *hut* nu se aude deloc. La aceștia *hut*-ului i se zice: *chirut*, *glar*, *hazò*, etc., dar *hut* nu!

Cum s'ar derivă deci din *hut*, dacă *hut* nu se aude la aceștia, în afară de Macedonia și încă nu la toți, nici aici?

Trebuiește așa dară înlăturată părerea acestor derivări neîntemeiate și susținută, după cum s'a spus, de cărturarii aromâni, luându-se după asonanța dela sfârșitul cuvântului *Vlăhăt* cu *hut*.

Derivarea curat aromânească a lui *Vlăhăt* în care găsim cam aceeași idee de drăgălașie ca în aromânescul *Arbănaș*,

1) D-l Pușcăriu S. îl ține de formație românească în *Convorbiri Literare* XXXV pag. 331.

Tigănaș, ni se pare importantă, căci, cu toate că Aromânii au fost despărțiți de Daco-Români veacuri întregi, arată că legăturile dintre ei n'au fost niciodată întrerupte *cu totul*. Altfel în loc de termenii: (A) *Rumâni di Vlăhie* și *Vlăhuși*, Aromânii i-ar fi numit pe Daco-Români cu alți termeni, uzitați într'una din limbile balcanice, greacă, bulgară sau turcă. Le-ar fi zis: Vlăhi, Caravlahi, Daci, Vlasi, sau mai știu eu cum. Ei însă îi numesc cu nume aromânești: (A) *Rumân di Vlăhie* 1) sau *Vlăhuși*.

Că aceste legături dintre Români n'au fost *niciodată* *cu totul întrerupte* și despre care noi am vorbit cu diferite prilejuri, rezultă și din mărturiile istorice și din tradiția Aromânilor.

Nu există comună sau sat în Epir, bunăoară, de unde să nu fi pornit altădată, înainte de lășirea drumurilor de fier, în fiecare toamnă cărăvănarii Vlăhiei, cu poveri, cu tineri, cu tot felul de lucruri, cari se îndreptau spre *Vlăhie* (la Valahia), pentru ca la primăvară să se reîntoarcă cu înstreinații apucați de dorul locurilor lor.

La Avela era cărăvănarul Puiljareu, care căfea acest drum, cărăvănar apucat și de scriitorul acestor rânduri.

Cu alt prilej vom arăta drumul urmat de acești cărăvănari din Epir până la Rusciuc, Cladova, sau unul din celelalte porturi dunărene, unde-și lăsau catării în paza unor ajutoare de cărăvănari, ca să treacă Dunărea în Principatele-Românești unde, după ce le străbăteau în lung și lat, întâlnind pe înstreinații Epirului și încredințându-le amaneturile de acasă și după ce se încărcau cu darurile și ajutoarele acestora pentru ai casei, însoțiți de cei cari voiau să se reîntoarcă în locurile notate, o porniau din nou spre Dunăre și trecând la catării lor, apucau iarăși drumul lung și uneori plin de primejdii, spre cei doriți și despre cari nu odată pomenesc cântecele lor poporane, în mod mișcător.

România din timpuri imemorabile, sau mai ales după cucerirea Peninsulei Balcanice de Turci, a fost refugiu multor *clănicate* și a tuturor *căpitanilor* (șefi de haiduci) strănși cu ușa de autorități. Aci s'a refugiat, între alții, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea vestitul Gjuvara, care a haiducit prin Epir, regiunea Preveza-Ianina și Grebena, cu Ghian Bucuvală, și despre care am vorbit cu alt prilej. 2)

PAPAHACI PERICLE

Membru Corespondent al Acad. Române

1) Nici cuvântul *Rumânie* nu li-i străin și, după toate probabilitatea le-a fost cunoscut și înainte de unirea Principatelor.

2) În „*Gratu Bun*”.

PÂNĂ CÂND

Până când ni s'o deschide poarta tristului mormânt,
Hai, iubito, să petrecem: tu să râzi și eu să cânt.
S'alergăm la braț pe șesuri, să culegem trandafiri,
Să depunem jurământul unei trainice iubiri;
Să cutreerăm orașul elegant într'o trăsură.
Cu nădejdea în privire și cu zâmbetul pe gură;
Și la teatru să ne ducem și să plângem amândoi
Suferințele uitate de atâta vreme 'n noi;
Strânși în brațe, în oglindă ore 'ntregi să ne privim,
Și ca doi copii în leagăn obosiți să adormim;
Să privim în zorii zilei peste case cum răsare.
Cum s'aprinde 'n mii de geamuri strălucind eternul soare.
Să citim apoi jurnalul celei de pe urmă vești,
Să vedem ce pun la cale mințile împărătești;
Să ne bem apoi cafeaua delicioasă, parfumată,
La clavir să-mi cânti pe urmă o romanță iernecăță;
Eu, pierdut în contemplant, aiurit să te ascult
Viața noastră să ne pară o poveste de demult;
Și din zori și până 'n seară tu să râzi și eu să cânt.
Până când ni s'o deschide poarta tristului mormânt.

GR. SĂLCEANU

VLĂSTARI DE TRANDAFIRI

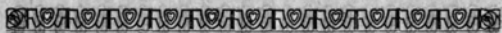
Pe groapa-mi solitară cântând în faptul serii
Să răsădești, iubito, vlăstari de trandafiri,
Vlăstari ce plini de viață sub cerul primăverii
Mă vor veghea 'n surăsuri de albe înfloriri.

Și pururea desmiardă-i cu dulcea ta vorbire
Când vei veni supusă părerilor de rău
Și-asupra lor te-apleacă pătrunsă de iubire
Să simtă și ei focul răsufletului tău.

Dar când adânc înfrântă de-amarnica veghere
Te vei simți străină la căpătâiul meu,
Tu smulge-le podoaba hrănită în tăcere,
Cu dragostea nebună ce ți-am purtat-o eu.

V. LAINICEANU

PE-ACELAȘ DRUM

Pe-acelaș drum, în zorii dimineții,
Sub vișinii împovărați de floare,
Ne-am întâlnit cu inimi arzătoare:
Doi bieți înfrânți de vitregia vieții.

Și 'n jocul sfânt și drag al tinereții
Ce s'a 'ntețit asemeni unui soare, —
Am pus în ochi lumină de sărbătoare
Și 'n cuget stăvili am durăt tristeții.

De-atunci, supuși acelorăși avânturi,
Însetoșați de-o slavă mai înaltă,
Simțim iubirea preschimbată 'n cânturi.

Și 'n larga zărilor seninătate
Parc'auzim a vecinicii dală
'Adânc sculptându-ne-o 'n Eternitate.

V. LAINICEANU

Însemnări Juridice

I Gereme

Era altfel altădată, altfel mult!

De pildă satul Băseștii cădea în județul Oltului, iar nu în al Teleormanului ca azi și pe la 1770 și ceva, moșia satului acesta ajunsese, prin cumpărătoare, a unuiu lonașcu Cupețul din Slatina, om evlavios și filantrop. Această moșie, dimpreună cu altele, fură lăsată cu limbă de moarte, de lonașcu, pentru biserică, și două-trei fântâni ce el clădise în Slatina, și pentru o școală de învățăturile primare în limba patriei, și un spital, pe care n'a avut timpul să le vadă ridicate, așa cum dorise, căci s'a duș pe calea dreptilor. Erau împrejurări de grea cumpănă pe atunci și trebuie să fi fost mari și evlavia și filantropia Cupețului ca să le biruiască.

După ce muri el, pe lângă soție-sa Neaga și cei rânduți de el,—Vodă Alexandru Moruzi (1799-1800), mai rândul epiropi ai acestui așezământ și pe Constantin Filipescu, care a fost mare vistier și pe Radu Goleșcu, asemeni mare vornic. Sub îngrijirea acestora lucrurile vor fi mers dinisor, căci în 1806 așezământul avea o economie de 1300 taleri, iar moșia Băseștii și alta Sălcia dădeau un venit înui de 1000 taleri, cu cari se întreținea o școală în Slatina, la care învățau, ca pe atunci, și românește și grecește, ca la 100 de copii.

Dar o întâmplare ciudată veni să amenințe omul mers. Ce-a fost?

Ne spun epitropii Filipescu și Goleșcu într'o anafora (raport) din 5 August 1806 către Vodă Constantin Ipsilant: ...,întâmplându-se de s'au ucis doi turci în satul școalei și nepuțându-se dovedi ucigașii, s'a îndatorat școala, stăpâna moșiei, de-a dat rudelor acelor uciși *gereme* pentru sat, și cu aceea s'au prăpădit și mai sus numiții bani"... adică suma de 1300 taleri. Deci *Gereme*!

A fost o crimă în satul Băsești; doi oameni au fost găsiți uciși pe o bucată de pământ nevinovată a unei școli, al unui așezământ și mai nevinovat și cu toate acestea, școala a fost obligată să plătească despăgubiri rudelor celor morți!

Ciudat! Ar exclama un jurist de azi, adică peste măsură nedrept și... poate s'ar ridica cu toată energia să vestejească vitrega epitropie a marilor noștri boeri.

Dar, drept și nedrept sunt noțiuni relative!

Și nu doar că concepția despre drept a celor doi boeri ar fi fost strâmbă. Ei găsesc geremeaua căzută pe capul școalei firească, ca o nenorocire ce le-a încurcat socotelile; dar despre dreptate n'au nici o îndoială... Ei cer în anafora adresa lui Vodă, de oarece venitul moșilor e prea mic și economii nu mai sunt... „a se face milă școalei vinăriciul din șeșe poporașe, ce sunt într'acel județ al Oltului... și havaetul bălciurilor ce se fac într'acel județ, însă zece parale de prăvălia mare, cinci parale de prăvălia mică... după cum asemenea s'a făcut ajutor și școalei ot sud Gorjului... așisderea să se hărăzească școalei și niscăi oameni străini, fără paguba visteriei"...

Și nici Vodă n'are nici o îndoială de dreptatea geremei, căci aprobă în parte cererea și anume concesionează școalei darea pe vin din salele—poporașe—cerute și... „lud zece scutiți, oameni streini fără pricină de dajdie”.

Să nu se creadă însă că avem de-aface cu un Vodă tolerant,—nu! Iar lucrul se vede din hrisovul ce dă asupra anaforei în care admite, în parte, cererea boerilor epitropi; căci iată cum se exprimă asupra havaetului bălciurilor, cerut pentru școală: „...cât pentru acele câte zece parale de prăvălia mare și câte cinci de prăvălia mică, ce ni se arată că se la de ispravnicii județelor, aceasta, fiind urmare necanonisită și neștiută Domniei mele, este hrăpire a ispravnicilor și nu este cu cuviință să afierosim milă la școală jafurile și catahrisis ce se fac și nici slobozim Domnia mea, de acum înainte, o urmare ca aceasta...”

Așa dar geremeaua la care fusese obligată școala a fost găsită dreaptă și de boeri și de Vodă. Atunci ce să mai zicem noi?

Nu-ai întreba numai, de ce? Întrebare firească pentru noi, cari trăim sub un alt regim în ce privește răspunderea în urma unei crime, al cărei autor nu s'a descoperit și dovedit.

Răspunsul e simplu: așa dispuneau atunci normele de drept ale Țării Românești. Gereme — obligația stăpânului locului, pe care s'a găsit un om ucis, de-a răspunde moștenitorilor despăgubiri, în cazul când ucigașul nu s'a dovedit, fie că izvora

din îndatorirea socială a stăpânului locului de-a păzi ea, în coprinsul său, să nu se comită infracțiuni, fie că se baza pe prezumția, că stăpânul locului nu poate fi socotit strein de faptă, etc.—era în acel timp unul din așezămintele de drept ale Țării Românești.

Așa era altădată!

Și... să judecăm drept: Nu era bine, ce era atunci. Dar bine e, cum e azi, când nu se descoperă și dovedește ucigașul? Am văzut esind din cabinetele procurorilor și judecătorilor de instrucție, sau coborând treptele curților cu jurați, văduve și orfani împovărați de durerea că au rămas fără sprijin pe lume, sau robiți pe viață de datorii pe urma mortului, al cărui ucigaș nu s'a descoperit sau nu s'a dovedit și... societatea noastră, organizată să apere existența fiecăruia, nu a simțit până acum că e datoră ceva!

Da, drept și nedrept sunt noțiuni relative! Dar relative cu sentimentele, mentalitatea, activitatea unei societăți dintr'o epocă, în așa de strânsă legătură cu ele, că nu se pot concepe separat.

Fiecare societate cu ale sale!

Concluzia! Noi, cei de azi, să ne gândim mult înainte de-a ne lăuda cu ale noastre; iar când propriul nostru trecut ne inspiră un gând de îndreptare, să nu întârziem a-l realiza!

II. Învățătura și pedeapsă

Între noțiunile *învățătura* și *pedeapsă*, luate în sensul de azi, nu poate fi nici un raport, cu toate că diverse întâmplări pot să apropie, pentru școlari, neînvățătura de pedeapsă, sau să facă din învățatură o pedeapsă în unele sisteme pedagogice.

Este adevărat că, azi numai, anul școlar, adică al celor ce se ocupă cu învățătura și anul judecătoresc, adică al celor ce se ocupă cu judecarea faptelor și pronunțarea pedepseilor,—încep în Septembrie; dar acest fapt privește numai administrația instituțiilor școlare și judecătorești, fără ca între noțiunile *învățătura* și *pedeapsă*, să fie vr'un raport.

Altă dată însă cuvântul *învățatură* avea și înțelesul de pedeapsă.

Să citim, de exemplu, titlul Condiceii de legi a lui Vasile Lupul din 1646. Vedem cu mirare: „Cartea românească de învățatură de la pravilele împărătești”.

„De învățatură”... și totuși, dacă e vorba de conținut, această condică este în totul un cod penal, o seamă de fapte oprite, pentru care se prescrie făptuitorilor pedepse. Deci un cod de pedepse, iar nu o carte de școală, carte de învățatură. În

din îndatorirea socială a stăpânului locului de-a păzi ca, în coprinul său, să nu se comită infracțiuni, fie că se baza pe prezumția, că stăpânul locului nu poate fi socotit strein de fapt, etc.—era în acel timp unul din așezămintele de drept ale Țării Românești.

Așa era altădată!

Și... să judecăm drept: Nu era bine, ce era atunci. Dar bine e, cum e azi, când nu se descoperă și dovedește ucigașul? Am văzut eșind din cabinetele procurorilor și judecătorilor de instrucție, sau coborând treptele curților cu jurați, văduve și orfani împovărați de durerea că au rămas fără sprijin pe lume, sau robiți pe viață de datorii pe urma mortului, al cărui ucigaș nu s'a descoperit sau nu s'a dovedit și... societatea noastră, organizată să așeze existența fiecăruia, nu a simțit până acum că e dator ceva!

Da, drept și nedrept sunt noțiuni relative! Dar relative cu sentimentele, mentalitatea, activitatea unei societăți dintr'o epocă, în așa de strânsă legătură cu ele, că nu se pot concepe separate. Fiecare societate cu ale sale!

Concluzia! Noi, cei de azi, să ne gândim mult înainte de-a ne lăuda cu ale noastre; iar când propriul nostru trecut ne inspiră un gând de îndreptare, să nu întârziem a-l realiza!

II. Învățătura și pedeapsă

Între noțiunile *învățătura* și *pedeapsă*, luate în sensul de azi, nu poate fi nici un raport, cu toate că diverse întâmplări pot să apropie, pentru școlari, neînvățătura de pedeapsă, sau să facă din învățătura o pedeapsă în unele sisteme pedagogice.

Este adevărat că, azi numai, anul școlar, adică al celor ce se ocupă cu învățătura și anul judecătoresc, adică al celor ce se ocupă cu judecarea faptelor și pronunțarea pedepseilor,—încep în Septembrie; dar acest fapt privește numai administrația instituțiilor școlare și judecătorești, fără ca între noțiunile *învățătura* și *pedeapsă*, să fie vr'un raport.

Altă dată însă cuvântul *învățătura* avea și înțelesul de pedeapsă.

Să citim, de exemplu, titlul Condiceii de legi a lui Vasile Lupul din 1646. Vedem cu mirare: „Cartea românească de învățătura de la pravilele împărătești”.

„De învățătura”... și totuși, dacă e vorba de conținut, această condică este în totul un cod penal, o seamă de fapte oprite, pentru care se prescrie făptuitorilor pedepse. Deci un cod de pedepse, iar nu o carte de școală, carte de învățătura. În

adevăr, orice carte este purtătoare de învățături, dar acestea e altceva. Titlul unei cărți se pune tocmai pentru a arată specia învățăturilor ce dă, obiectul special pe care-l tratează. Nu din punctul de vedere, că este purtătoare de învățături, Condica lui Vasile Lupul a fost numită așa: „Carte românească de învățătură”... ci pentru că prin învățătură se înțelege pedeapsă, penalitate, ce urma a fi aplicată, după judecare, călătorilor de lege.

Dacă răscolim și alte texte de legi românești din aceea epocă, înțelesul de pedeapsă al învățăturii se confirmă. În pravila de la Govora din 1640, o pravilă mai mult bisericească, se întrebuințează cuvântul învățătură și pentru pedepsele ce dedeau fețele bisericești făptuitorilor de păcate. De pildă, în § 13 se zice: „ce cu socotință i se cade a-l învăța”, în înțelesul de: „pedeapsa trebuie să fie rațională”. Și tot acolo se mai zice: „se cade a-l învăța pre insul cât va putea ținea”, în înțelesul de: „pedeapsa trebuie să fie suportabilă”.

Dacă ne referim la înțelesul cuvântului „învățătură” din documente originale românești din aceea epocă, vedem că acest înțeles cuprinde și pe acela de „pedeapsă”.

Astfel, într-o carte (cum am zice noi decret) a lui Radu-Vodă Mihnea, dată în București la 2 Noembrie 1611, prin care întărește vistierului Pană stăpânirea peste satul Lungii, cum-părat de acesta de la Neaga-Vorniceasa Mitrii Vornicul, se zice: „Derept aceia și voi, rumânilor, în vreme ce veți vedea cartea domnii mele... voi să ascultați ori de ce vă vor da învățătură”. Aci fiind vorba de supunere la raporturile dintre stăpân și colon, stăpânul având dreptul de judecată și de pedeapsă, înțelesul cuvântului învățătură este acela de globire, pedeapsă.

Cu același înțeles e întrebuințat cuvântul învățătură și într-o altă carte a aceluiași Domn din 17 Noembrie 1613, dată lui Vasile al doilea vistier, ginerile vistierului Pană, prin care îi întărește stăpânirea asupra aceluiași sat, Lungii.

Și în aceeași epocă se mai vede că cuvântul „învățătură” mai are înțelesul și de dispoziție, normă, obligație de drept public, condamnare—înțeles care se apropie de acela de normă penală—precum într-o carte a aceluiași Domn, din 26 August 1614, dată lui Dumitru Logofătul, stăpânul satului Tătarul: „Iar cui va părea strâmb, să vie de față, căci așa iaste învățătura Domniei mele”.

Se vede dar că „învățătură”, cuvânt vechiu românesc, a avut în cursul timpului și alte înțelesuri decât cel de azi, între care și pe acela de „pedeapsă”. Lucrul se explică prin lipsa de cuvinte corespunzătoare noțiunilor noi introduse prin viața de stat, sau de alte împrejurări.

Lipsind cuvintele, noțiunile noi s'au exprimat prin cuvinte care aveau vechiul și unicul înțeles mai apropiat de cel al noțiunii introduse. Iar la preferința cuvântului, pe lângă care să se adauge noul înțeles, nu puțin a contribuit analogia din alte limbi mai culte, precum în cazul nostru din grecește, unde „pedevo”-educ. avea și înțelesul de pedeapsă.

Că, în trecut, învățătura a fost și pedeapsă, se poate deduce din aceea că, după aceleași norme ale analogiei, pe când se învăța de către Români slavonește, buchile,—a buchisi, a luat înțelesul și de pedeapsă; iar mai încoace, dispărând din învățatură buchile slavonești, „a buchisi” a rămas numai cu înțelesul de-a bate, bătae nu ca pedeapsă, adică rațională și suportabilă, cum recomandă pravila de la Govora, ci bătae fără judecată și și fără socoteală.

III. Genealogie și Protimisis... more judaico

Călătoream cu trenul spre Iași.

În tren, când călătorii sunt comunicativi, se pornesc discuții de *omni re scibili et de quibusdam aliis...*

O față bisericească, închizând o cârtică, un Nou Testament în elinește, făcând să alunece conversația asupra genealogiei cu care apostolul Matei deschide Evanghelia sa: genealogia lui Isus. Omul bisericeii, spre mirarea celor ce-l ascultau, făcând apropierea între teoria selecțiunii naturale a lui Darwin și pasajul Evangheliei.

— Genealogiile servesc ca titluri de stăpânirea patrimoniilor și în Dreptul judaic. Spița neamului trebuie să fi avut mare importanță, altfel nu se păstra,—ca de pildă la moșnenii și răzeșii noștri,—zisei eu. Și, arătând pe fereastră valea Bârladului, pe care călătoream, adăogai: suntem în țara răzeșilor!

— E adevărat și pentru patrimoniul material și pentru cel moral, zise omul bisericeii, și continuă: În Vechiul Testament e cartea Ruth. Ce importanță are ea? Că o noră-și leagă destinul de soacră-sa, ca Ruth de Noemi? Că o femeie săracă e îngăduită să adune spice din lan de proprietarul lanului, ca Ruth de Booz? Că descrie un obicei juridic, care ne duce să găsim acolo cea mai veche urmă a Dreptului de protimis—răscum-părare, cum zice Biblia? Lucruri însemnate, însă puteau lipsi din Biblie! Dar ceea ce nu putea lipsi este genealogia. Acel Booz, care răscumpără țarina fratelui său Elimelech, răposatul sot al Noemiei, se căsătorește cu Ruth, din care căsătorie se naște Obed, părintele lui Ișai, care la rândul său e părintele lui David, regele războinic și psalmist, tatăl lui Solomon,—

iar acesta e înțeleptul din Paremii, scepticul din Eclesiast, poetul din Cântarea Cântărilor. Din acest neam de oameni bine înzestrați trebuia să mai iasă cineva și mai bine înzestrat: Isus!

Logic și pentru credință și pentru știință!

Și conversația a durat, cum spusei, *de omni re...*

Ajuns acasă, îmi zisei: Cum? în Cartea Ruth urme de asemenea drept? Dreptul de protimis, de preferință a unui neam, vecin, codevălmaș, creditor al proprietarului, față de orice strein, când e vorba ca proprietarul să înstreineze, să vândă din patrimoniul său o proprietate imobiliară? Dreptul neamului, vecinului, etc. de-a strica vânzarea, când n'a fost întrebat, de nu cumva voește să cumpere el... în Biblie? Și autorii cari se ceartă asupra originii acestui drept, — bizantin după unii, slav după alții, vechiu drept francez: *retrait lingneage, seigneurial, conventionnel*, — ba chiar instituție de vechiu drept românesc, a căutat să ne asigure unul din bătrânii noștri! Cel puțin așa îmi spunea profesorul meu... Dar un profesor nu poate să știe toate și mai cu seamă nu trebuie să spună tot ce știe... Nu e de ajuns orizontul ce deschide? Cerceteze, dar, discipolul în sus și în jos!

Ia să vedem Cartea Ruth!

Povestea e simplă: Un frate al lui Booz, anume Elimeleh, cu soția sa Noemi și 2 fii: Chilon și Mahlon, emigrează din Betleem în Moab. Acolo muri Elimeleh, iar fiii săi se căsătoriră cu femei moabitene. Și murind și acești doi fii, Noemi se întoarce în Betleem, iar cu ea veni și una din nuroi: Ruth moabitana, văduva lui Mahlon.

În Betleem, Noemi voi să vândă moștenirea sa. Ea își aminti că asupra țarinei soțului său răposat — are dreptul de-a fi preferat cumnatul său Booz, la care trimise pentru aceasta pe Ruth. Dar Booz pretinse că un alt frate al lor are acest drept și numai dacă acela nu cumpără, atunci urmează dreptul său. Acela nu voi să cumpere. Booz veni atunci cu dreptul său și cumpără partea lui Elimeleh, cumpără asemenea și partea cuvenită raposatului tot al Ruthei și o ia și pe aceasta de soție.

Ce fel de așezământ e acesta?

În altă carte a Bibliei — Deuteronomul (25,5) — se spune: „Când frații vor locui împreună și unul dintr'înșii va muri și nu va avea copii, femeea mortului să nu se mărite afară, să ia om strein, — ci cumnatul ei să și-o ia de femeie și va fi ca întâiu — născutul să urmeze în numele mortului său frate, ca să nu se ștergă numele lui din Israel”. De-acî s'ar părea că nu mai poate avea loc vr'un drept de preferință, mortul fiind continuat prin primul născut al soției sale, după obligația le-

viratului și apoi exercitarea dreptului de preferență. răscumpărarea e totuși cumpărare cu: vânzător, cumpărător, consimțământ, lucru, preț și transferare de proprietate. Deci, din acest pasagiu rezultă numai norma după care urmează a se recăsători văduva unui frate, ce locuiește împreună cu alt irate și înlocuirea mortului în spița neamului—genealogie prin primul născut al văduvei ale.

Să vedem în ce mod se exprimă Cartea Ruth:

Noemi către Ruth (3,2): „Booz nu este el ruda noastră?”.

Booz către Ruth (3,12): „Este adevărat că eu sunt ruda ta, care am dreptul răscumpărării, dară este o rudă mai aproape de cât mine”.

Iar despre procedura răscumpărării (4,1—11): „Și Booz se sui la poartă și șezu acolo și iacă cel cu dreptul răscumpărării, de care a vorbit Booz, trecea și i-a zis Booz: Hei, cutare! abate-te, șezi aicea! Și se abătu și șezu. Și Booz luă 10 bărbai din bătrânii cetății și zise: Sedeți aicea și ei șezură. Și el zise către rudă: Noemi, care s'a întors din țara Moabului, vinde țarina fratelui nostru Elimeleh. Și eu am gândit că trebuie să-ți fac cunoscut și să-ți zic: cumpără-o în fața celor ce șed aicea și în fața bătrânilor poporului meu; iar de nu voești, spune-mi, ca să știu, că afară de tine nu este altul, care să o răscumpere și după tine sunt eu. Și el zise: O voi răscumpăra. Și el zise către rudă: Noemi, care s'a întors din țara Moabului, vei cumpăra-o și de la Ruth, moabiteana, ieneza răposatului (Mahlon), pentru a păstra numele lui în moștenirea sa. Și zise cel cu dreptul răscumpărării: Nu pot să o cumpăr, că să nu stric moștenirea mea; cumpără pentru tine aceea ce am eu de răscumpărare, că nu pot să cumpăr eu. Și această *deprindere* (obicei) era în vechime în Israel în caz de cumpărare și de schimb, ca să întărească (transmită proprietatea) ori-ce lucru: scotea încălțăminte și o da aproapelui său; și aceasta era mărturie în Israel. Și răscumpărătorul zise lui Booz: cumpără-o pentru tine și a scos încălțăminte sa. Și zise Booz bătrânilor și la tot poporul: Voi astăzi sunteți marturi, că am cumpărat din mâna Noemiei tot ce era a lui Elimeleh... Și a zis tot poporul și bătrânii: marturi suntem”.

Din această procedură vedem: Că vânzare-cumpărare s'a făcut și probă e „întărirea” ei după obiceiul — deprinderea — de care vorbește Biblia și afirmația lui Booz „am cumpărat”. Că dreptul de protimis—preferență al neamului—s'a exercitat,—acesta a fost întrel'at și a răspuns că nu cumpără. Că toate acestea s'au făcut cu publicitatea cerută de obiceiul de-atunci și de-acolo.

Urma aceasta, ce ne-o înfățișează Biblia, ne arată că avea dreptul a fi întrebat fratele, el avea deci drept de protimis. Se va fi întins acest drept și la alții, așa cum îl găsim în vechiul drept românesc, unde avea un rol de cheie de boltă?—Doar vr'un ebraist ar putea să ne lămurească!

Așa dar?—Dreptul de protimis e mai vechiu de cât Bizanțul, năvălirea slavilor, etc. Cât despre originea lui, să nu deducem nimic din această urmă biblică. În același mediu normele ca și acțiunile de adaptare pot fi asemeni!

IV. Hașdeu și Obiceele juridice

Era în București, pe la începutul lui August 1877.

Țara era în războiu. Românii socoteau câteva bune fapte de arme; lacrimi de bucurie răsăreau în ochii cunoscătorilor trecutului; vitejia românească nu murise; spada deabia trasă, lucea!

Chițu, ministrul instrucției de-atunci, invitase la masă pe prietenul său Hașdeu, mai cu seamă pentru că știa rusește. Chițu avea musafir pe un distins personaj rus, un profesor însărcinat de guvernul imperial să studieze psihologia erotsmului slav!

Era seară, o seară frumoasă, toate stelele scântăiau și ochii ca și stelele. Rusul, deși masa era așezată în grădina, se încălzise de discuție și, ca musafir foarte poftit, și de pahare!

Discutaseră mult, aprins și veseli. Ministrul Chițu, om învățat, versat în multe ramuri de cultură, alimenta discuția și hazul. Hașdeu nu cruța nici o glumă și când observa că rusul nu prinde spiritul latin, sau că se lasă pierdut în reverie, răsturna gluma în rusește de se prăpădea rusul. Multe glume erau pe seama obiceielor poporului rus, pe care Hașdeu, se părea că le cunoaște mai bine decât rusul și rusul prinsese slăbiciune de verva fină și vioacă a lui Hașdeu.

Hașdeu! Ce om! Plătea o țară!

La un moment Chițu întrerupse pe Hașdeu:

— Știi că sunt Ministrul Instrucției Publice al Țării și obiceiele românești au rămas nu numai nestudiate, dar necunoscute. Aș vrea să se facă repede ceva. Ce-i de făcut?

— Ceea ce s'a făcut și 'n alte țări. Ești ministru, poți face mult și mai mult decât un cărturar fără putere ca mine!

— Ce pot să fac? Și Chițu, care cunoștea câtă ceartă este în țară pentru ortografie, păru îngrozit...

— Nu te grăbi, nu pierzi nimic, zise Hașdeu. Românul nu pierde și nici obiceiul nu-și schimbă. Câte bordece atâtea obicei

și româniimea n'o să lase bordeele de dragul arhitecților și nici obiceiul de dragul...

— Ascultă, cărturarule, îl întrerupsese Chițu, e rășoiu, activitatea literară și profesorească se micșorează din ce în ce, — n'ai vrea tu să mă ajuți?

— Cu plăcere, dar un om ca mine trebuie să aibă hârtie la mână; eu... oamenii politici nu-i cred pe cuvânt; vezi bine, e nevoie de studii, de inspirație, de cheltueli... și Hașdeu sorbi din pahărelul de Drăgășani ca și cum ar căuta o inspirație... și urmă: Ui-te, dac'ai fi englez cum te-arată chipul, ai face cum fac ei anchetele pentru diferite scopuri, administrative, economice.

— Cum fac?

— Întreabă, întrebare pusă cu socoteală și i se răspunde.

— Nu înțeleg.

— Atunci în zadar faci pe englezul, isbucni Hașdeu, și urmă: Tipărești un cestionar; îl adresezi tuturo celor cari pot răspunde, sau publicității; oferi premii celor ce vor răspunde mai curând și mai conștiincios, mai cu darul observației; primești răspunsurile; oameni speciali le calsează, le elaborează și lucrul e făcut.

— Adevărat, e ușor, făcu Chițu cu violciune.

— Ba-i foarte greu. E greu, pentru că cel care întreabă, trebuie să știe cel puțin pe jumătate ceea ce urmează—răspunsul!

— Adevărat, e foarte greu, îngână suspinând Chițu.

— Ui-te ce-au făcut Slavii și într'o ramură, care trebuia să intereseze pe Ministrul Instrucției publice și mai mult în vremea când era și al justiției; dar nu ești tu vinovat,—tu nu erai pe-atunci decât un biet opozant; ui-te ce-au făcut Slavii,—ai auzit de Bogisich dela Ragusa?

— E profesor de Istoria Legislațiilor slave la noi, la Odesa, interveni rusul cu mândrie.

— Este. Lui Bogisich i-a plăcut Deutsche Rechtsalterthümer, opera lui Grimm, foarte admirată pe când eram eu student. Dar cui nu i-a plăcut? Proiecta pe știința fadă a Dreptului puterea de viață poporană. Bogisich, ca slav, a voit să facă ceva pentru Slavi. Când s'a încercat—și a muncit bietul om destul prin bibliotecă—n'a putut-o scoate la capăt. Ce putea să-i dea cartea? Nu știi cum se scriu cărțile? Te așezi între două și o scrii pe-a treia. Atunci lovindu-se Bogisich cu capul de pragul de sus, s'a uitat în jos și-a văzut sumedenie de popor slav și și-a zis: Va spune poporul, ce nu spun cărțile; să-l întrebăm. A făcut deci un cestionar adresat numai Slavilor sudici, prin mijlocirea preoșilor și învățătorilor sătești, cu un șir de întrebări: Cum se petrece la voi în cutare și cutare împrejurare?—Ei bine, în 1874 Bogisich, ca rezultat al răspunsurilor primite, a publicat o

*Collectio consuetudinum Juris apud slavos meridionales etiam nunc vi gentium. *)*

— Aceasta l-a isgonit dela Ragusa, spuse rusul răsând.

— Și aceasta l-a adus la Odesa, zise clipind din ochi Hașdeu și urmă: Iar Rușii...

— N'o fi vorba de Efimenco de care amintea când cu po-vestea rusului la înșurătoare? se grăbi să întrebe Chițu.

— Chiar de el, Efimenco, în colaborare cu Matvieev, au făcut, sub auspiciile Societății Geografice din Petersburg, și ei un cestionar cu multe întrebări și l-au adresat tuturor locuito-rilor dela Marea Albă până la Marea Neagră și dela Camătea până la Baltica.

Iată ce-au făcut popoarele mai noi; despre cele vechi nu mai vorbesc, vorbește literatura lor juridică îndestul despre Coutume, Weisthumer, Fueros, Statua, etc. Vrei să faci ceva, Domnule Ministru? Ia seama; e vorba de obiceiurile juridice și te-or lua avocații în răspăr, bănuind că vei să schimbi legile și,—să te ferească cel de sus,—gurile de Târgoviște sunt foar-fece, foarfece...

— De-accea am să-ți încredințez ție lucrul, ca să nu prindă vr'unul de veste, zise Chițu ironic.

Rusul răsă cu poftă, Hașdeu căzu pe gânduri.

— Frumoasă noapte, exclamă rusul; trebuie să aveți și po-vești frumoase în literatura voastră!

— Pe canevasul unei mitologii aproape eleno-romană, se țin povești mai bogate ca cele arabe, vorbi Chițu cu mândrie, gata să pomenească de unchiușul sfătos Ispirescu și de Fun-descu, dar își aminti că n'a obținut ultima vorbă dela Hașdeu și întreabă:

— Ei, cărturarule, facem?

Induioșat,—și nimeni nu se aștepta la asta.—Hașdeu își șterse ochii: câteva lacrimi!

— Tu mă silești, zise el, să-mi amintesc vrând-nevrând stu-diile mele universitare de Drept „mes premières amours” în știință, pe care, aruncându-mă apoi în brațele Istoriei și ale Linguisticii, chiar dacă a le uita nu am putut, căci vegherile tinerețelor sunt ca rădăcina ce se înfige cu atât mai adânc cu cât mai mult îmbătrânește copacul... dar ori și cum—le-am pă-răsit cu desăvârșire de peste 20 de ani... Bine, fie!

Hașdeu promitea.

Mina și tonul lui Hașdeu au pornit pe fiecare cu gândul

*) Între alte opere juridice ale lui Bogisich e de citat *Codul civil* al fostului principat Muntenegru.

în urmă și după gândul înaripat căpătă aripi și vorba. Amintiri din viața de student... Care din ei n'avea și cui nu-i era drag să le povestească?

Până la ziua au povestit.

Peste câteva zile, d-l profesor Hașdeu primi adresa No. 8204 din 11 August 1877 a D-lui Ministru al Instrucției publice Gh. Chițu.

Chițu era omul care nu uita. Stăruitor și isteț, iubitor al lucrurilor trecutului și doritor de a vedea o cultură românească isvorând din ceea ce au păstrat cărțile, hârtiile vechi și poporul, găsisse ocazia să facă ceva și era convins că are cu cine. Hașdeu îi ceruse hârtie la mână; i-o trimetea; dar știindu-l închinat Linguisticii, ca să-i desmerde această afecțiune și pentru că nici pe acest teren nu se făcuse mai mult, Chițu îi cerea pe lângă Cestionarul Juridic și unul Linguistic-Mitologic.

Adresa spunea: „Spre a da o mai mare dezvoltare studiului originilor și instituțiilor noastre antice... am crezut că ar fi de cel mai bun folos dacă am avea un cestionar juridic și unul linguistic-mitologic, pentru culegerea și descrierea moravurilor, instituțiilor și datinelor noastre, cari cestionare... să facă, ca să zic așa, un bogat *vade mecum* al învățătorului, preotului, revizorului, etc. ca să poată, mai cu înlesnire și mai sistematic, a spicui pe acest vast teren prin toate țările locuite de Români. Cu modul acesta, sunt sigur, Domnule Profesor, vom avea în curând adunat un *imens* și neprețuit tezaur de cunoștințe și date... care apoi, trecute... în studiu și știință prin laboratorul analizei critice, veți ajunge neapărat a *reconstitui*...” etc.

În fine Ministrul ținea reconstituirea instituțiilor vechi românești pentru știință.

Și așa Hașdeu se așternu pe lucru. Din lucru ești un cestionar juridic despre care se poate spune că e opera lui Hașdeu. Întrebările, în număr de 400, sunt numerotate și împărțite în 3 grupe, după legăturile sătenilor cu *satul* (1—147), cu *casa* (148—310) și cu *lucrurile* (311—400), grupare pe care Hașdeu o califică de poporană și românească—românul înțelegând prin lucru nu numai *res* (lucru), și *lucrum* (câștig, folos), dar și *actio* (lucrare).

Iată câteva întrebări din fiecare grupă:

I. Satul:

1. Ce deosebire face poporul între sat, cătun, seliște și alte vorbe cu un înțeles apropiat de al acestora?

100. Ce fel de marturi trebuie să fie pentru a fi crezuți? Și care trebuie să fie numărul lor?

II. Casa:

150. Cât timp trebuie să treacă între logodnă și căsătorie?
200. Oare sunt între săteni prigoniri și judecăți pentru zestre, între gineri și socri?
250. Nevasta este datoare a urmă pretutindeni după bărbatul său oriunde s'ar așeza el? Și în ce împrejurări anume poate ea să nu meargă după dânsul?

III. Lucrurile:

320. Când se vinde vr'un bun, se socotește oare că s'a vândut și alt lucru care e legat de dânsul? Bună-oară: vânzându-se calul, vândutu-s'a și frâul, sau vânzându-se vaca, vândutu-s'a și donița de muls?

360. Ce sconi are darea arvunei? Cum se mai numește? Cine o dă? Cam câtă, față cu prețul? Și în ce împrejurări anume arvuna se poate da înapoi?

394. Este oare vr'un fel de furtișag, care să nu iie de loc osândit de către popor?

Cestionarul juridic, din care am scos aceste însemnări, s'a tipărit în „ediție oficială” a Ministerului Instrucției publice, cu titlul *„Obiceele juridice ale poporului român, programa de B. Petriceicu—Hașdeu. București, 1878”* și s'a trimis învățătorilor, preoților, revizorilor, profesorilor, etc., cu înmăsurări anume cum trebuie să alcătuiască răspunsurile pentru ca obiceele să fie localizate amănunțit la partea de țară căreia aparțin: sat, comună, județ; cu îndemn să adauge orice zicătoare sau cântec în legătură cu obiceul, să însemneze numele și starea persoanei ce l-a descris, etc. iar răspunsurile să fie trimise la Direcția Generală a Arhivelor Statului în București.

Răspunsurile n'au întârziat, au sosit în mare număr, au umplut, se zice, trei dulapuri și au fost în parte utilizate..

Dar Chișu a murit de mult fără să vadă ce s'asteptase, Hașdeu asemeni fără să poată împlini ce făgăduise. De-atunci e aproape o viață de om și nici noi cari trăim n'am văzut ceva deplin, nu zic desăvârșit.

Oare unde vor fi cele trei dulapuri?

V. Mărul răzeșițelor

Prin multe locuri am umblat, bucurându-mă că văd ceva nou. Prețuiesc noutatea ca însăși plăcerea.

Eram într'un sfârșit de vară în satul Curseștii din Vale-Vaslui. Stam pe prisa unei case răzeșițe pe malul Cordușei și sorbeam din ochi priveliștea ce mi se înfățișa.

Un colț de natură e totdeauna un izvor viu de frumos, și dacă ești un prețuitor al frământărilor pământului, celor

«dinăuntru și celor dinafară, socotește câte sguđuiri până ce acolo să se ridice un deal, câte svăcniri în sânul pământului până să-și facă un loc, la lumină, isvorul cristalin; fiorii cător primăveri n'au încălzit țărâna până să ridice spre albastrul cerului, ramurile pline de frunziș ale pădurilor și grădinilor,—și câți semănători nu s'au ostenit ca iarba câmpurilor să fie așa de bogată!

Stăpâna casei se ivi cu furca în brâu, aruncând cu măiestrie fusul în vârtej și legănări ce păreau joc. Vorbirăm și vorna căzu stăruitoare pe seama obiceiului răzeșilor, că se însoară tomnatici, iar atunci cu fete cât mai tinere...

În gând legam acest obicei de altul, socoteam eu consecința acestuia, ca bărbații adeseori să fie cunoscuți după numele mamei, de pildă, Iorgu al Marandei și să poarte acest nume în toate actele lor. Ziceam: Maranda s'a măritat tânără, l-a avut pe Iorgu; tatăl lui Iorgu, ca mai bătrân, a murit mai curând. Când s'a mărit Iorgu, lumea îl uitase pe tat-su. așa că el a rămas pentru toată lumea, Iorgu al Marandei, care în puterea vieții trăiește în ochii și știrea tuturor. Și Iorgu al Marandei îi rămâne numele așa de firesc că nici el nu se mai întreabă dacă a avut tată... Altfel nu-i, nici efectul matriarhatului, nici al vr'unei bănueli că pentru Iorgu numai mama e sigură, nici...

Și fusul stăpânei sfâr, sfâr, trăgea mereu din fuiorul de în alb, descăerând furca.

Spusei stăpânei ce gândeam.

— Poate vrei să râzi de răzeși?

Și oprindu-și fusul, gravă, răzeșita mă întreabă:

— Dumneata știi ce este spița neamului? Știi că moșia se stăpânește după spiță?

Într'adevăr știam lucrurile astea, ca pe niște curiozități povestiite... dar...

De-odată vorba ne-a fost întreruptă de-un sgomot, de-o ceartă. Dincolo de păraul Cordușa, într'o grădină două femei se certau, două megieșe, cum își zic, și răzeșițele când se ceartă... se ceartă ca toate femeile!

Dar cearta lor mi s'a părut interesantă. Se certau pentru un măr. Fiecare avea în mână o prăjină lungă, albă, de acele cu cari se măsoară lanuri în partea locului, niște adevărate lănci și nu se băteau în lănci, ci își măsurau furioase curmezișul grădinilor până în dreptul unui măr.

— Să intrăm în casă, spuse stăpâna, să nu ne poarte pe drumuri pe la judecăți, ca marturi.

— Ba eu mă duc, să mă fac judecătorul lor, spusei răsând.

— Prăjinile sunt cam lungi și de lemn bun, adaugă ea.

— E mai tare dreptatea!

Coborâi la vale, trecui pe pietre apa Cordușei și suind câțiva pași ajunsai sub mărul cu pricina.

Femeile tăcură, fiecare sprijinită în prăjina ei și mă priveră surprinse de înfățișarea mea.

— Vă certăți? Dacă aveți încredere în mine, sunt gata să vă judec!

Nici un răspuns. Una își rezemă prăjina de măr, făcând câțiva pași spre casă și-mi aduse un scaun pe care-l așezai sub măr.

— Judecătorul trebuie să dea dreptatea stând pe scaun, zisei eu mulțumit de buna primire.

Cealaltă își rezemă și ea prăjina de cealaltă parte a mărului.

— Văd că ați lăsat armele, asta înseamnă că doriți pacea; s'o facem cu dreptate. Dumneata, care mi-ai adus scaunul, ai cea dintâi cuvântul, zisei cu autoritate...

Ea asigurată astfel, vorbi.

— Hotarul dintre noi este acesta. Și arată o coamă de iarbă mai înaltă și mai subțire, care suia din malul Cordușei împotriva spre Miază-noapte, și care trecea aproape pe sub picioarele mele. Mărul, precum vezi, este crescut în răzeșia mea!

— Dar aproape jumătate din ramuri atârna deasupra răzeșiei mele, zise cealaltă.

Auzii pas și glas la spatele meu:

— Trebuie să fiu și eu de față la cules, mărul e altoit de bunicu-meu.

Procesul se complică, gândii eu, și mă uitaiu să văd dacă intervenienta n'are și ea prăjină. Era o femeie mai tânără, care se opri văzându-mă, om strein.

— Eu judec aci, ai și dumneata pretenții, vei avea și d-ta cuvântul, zisei eu sentențios. Acum vorbească cea cu rădăcina și cu trunchiul mărului,—și mă rezemaiu cu autoritate de trunchiu, că scaunul n'avea spătar.

Cea cu rădăcina urmă:

— Știu că bunicul tău l-a altoit, văd că ramurile fac umbră dincolo de hatul meu, dar pe pământul meu eu sunt stăpână, dacă taiu rădăcina ori trunchiul, cad și ramurile și nu mai este măr! Vedeți dar, că mărul, cu mere cu tot, este în puterea mea.

Mă uit în sus, în adevăr, frumoase mere, mari, aurii.

— Nu cunosc, zic, dreptul răzeșesc după care vă ridicați pretențiile, dar după chibzuiala mea acum urmează să ai cuvântul dumneata care ai avut un bunic meșter la altoit... fără altoi, mărul n'ar fi avut mere așa de frumoase și poate și gustoase.

Ca judecător, mă ridicai și apucând una din prăjini scuturai patru mere din care dădui fiecăreia câte unul și începui a mânca cu poftă din al patrulea. Fiecare împricinată făcu la fel cu al său.

— În adevăr și gustoase, făcu eu.

— Altoiul le-a făcut, bunicul era meșter mare, zise intervenienta și pentru altoit eu nu cer decât dreptul meu rămas moștenire de la bunic—dijma!

Mă gândii la dreptul autorului, înscris așa de târziu în Dreptul nostru și așa de mărginit.

— Ai dreptate, dar trebuie să ne gândim la puterea pământului și a luminei. Dumnezeu ce zici? mă întorc eu către cea cu pretenția pentru ramuri.

— Eu zic că mărul nu se poate culege decât scuturat, așa l'am cules și până acum, după obicei. Câte mere au căzut dincoă în răzeșia mea, jumătate ale mele au fost, jumătate ale megieșei, câte au căzut dincolo, toate au fost ale ei și dijma altoiului din toate—după obicei.

Și femeea tăcu și tăcură și celelalte și o înfiorare cutremură crengile mărului ca și cum iarăși s'auzise cuvântul făcător de minuni al ursitorilor, cari ridicaseră mărul din țărână și l'făcuseră rodiilor, mândru de merele aurii.

— Bine, zic, fiecare aveți dreptate, dar numai atât ca să ajungă tuturora; așa vor și așezările aceste apucate din vechi după care judecăm ce este drept și ce nu e,—ele nu dau tot rodul numai unuia, atunci când isvorul lui a fost binecuvântat de meșesugul altuia și creșterea lui ajutată de îndurarea altora. În adevăr, dacă mărul—rădăcina și trunchiul și are pe-un pământ și dulceața fructului vine dela măestria cuiva și ramurile lui fac umbră pe răzeșia vecinului, trebuie să întrerupe pe toți, iar obiceiul, sfânt de cei vechi, ne arată cu cât anume. După cum au făcut cei vechi așezare, așa judec! Să-și ia fiecare partea!

Și ridicându-mă după scaun femeile nu mă mai priviră ca pe-un strein, poate pentru că găsisem temeiurile să le dau, după obiceiul locului, dreptatea asupra căreia începuseră a se îndoii,—ori poate pentru că am pus mâna să le dau ajutor scuturând pomul.

Prin multe locuri am umblat bucurându-mă că văd ceva nou și tot atât și că aflui ceva deosebit în obiceiuri. Un colț de lume e totdeauna un isvor viu de înțelepciune. Și dacă ești un pretuiitor al frământărilor omenesti, socotește că trecut și câtă minte e într'un așezământ, după care colțisorul de lume își îndreptează viața!

STOICESCU D.

Monografia comunei Topalu

de VICTOR MORFEE

Satul Topalu e situat în județul Constanța, plasa Hârșova, cam la jumătatea distanței dintre Cernavoda și Hârșova, pe malul Dunărei.

Istoric

În privința vechimei, nu există nici un bătrân care să poată afirma cu certitudine când și cum a luat ființă Topalu. Ceea ce pare indiscutabil este că locuitorii actuali sunt originari de dincolo de Dunăre. Ei au venit într-o vreme depărtată din satele muntene de pe marginea Dunărei, sau din interiorul câmpiei muntene 1) și s'au așezat în ostrovul Balaban, din fața satului. Cauza emigrării nu se poate preciza; în orice caz ea trebuie să rezide într-una din următoarele: ciumă, războaie, sau locurile bune de pășune. Afirmația d-lui Gheorghe Șerbănescu 2) că emigrarea ar fi avut loc în urma ciumei dela 1718—1730, deși nu este cu nimic susținută, pare totuși probabilă.

Cert este că prima așezare omenească s'a înfiripat în ostrovul Balaban. La început, trăind răsleți, locuitorii prinseră apoi a se grupa în târle. Una dintre ele și-a transmis numele până azi. Este locul numit „Coșere”, unde nu a fost numai o târlă, ci chiar un sat întemeiat, deoarece ciobanii și pescarii zic încă și azi nu numai „mă duc la Coșere”, ci și „mă duc la SAT”. Mormintele găsite la Coșere întăresc și mai mult ideea că aici era un așezământ stabil, iar nu o târlă obișnuită, care se

1) Familia destul de numeroasă a Șocariceștilor, se trage de sigur din satul Șocariciu-Ialomîța.

2) G. Șerbănescu — Monografia comunei Topalu. An. Dobrogei No. 1, anul IV pag. 104.

schimbă cum se mai găsește sau nu iară 1). Chiar harta statului rus indică satul Balaban ca o așezare de 23 case.2)

Lorii din Balaban treceau Dunărea și făceau arături, semănaurumb și mei și, după ce strângeau recolta, plecau din noi ostrov.

Cupui încep să se așeze pe malul drept al Dunărei și se sesc în văi adăpostite și fertile, formând târle cu o populație mare. Așa fură *Alvânești*, *Hasănești*, *Topalu*, *Cechirghefeni*.

Cea importantă așezare fu cea dela *Hasănești*, azi numită diii *Alsănești*, sau *Halsănești*. În *Plans der Moldau, Besarai und Walachey, nebst angränzenden Theilen von Pohlen! Bulgarian*, hartă lucrată de Statul major austriac între 1769—1774, satul *Hasănești* este trecut sub numele de *Gasy*, prin transcrierea cu alfabet latin a numelui scris mai î cu alfabet rusesc, care redă pe H. prin G.) Cum este cu totul exclus ca harta rusă, care a servit de izvor austriac, să fi fost făcută înainte de 1769" 3), cred că greșesc afirmând că *Hasăneștii* ar fi luat naștere cam acum ani.

Heștii erau sat curat românesc, după cum indică sufixul caracteristic pentru satele române de colonizare. 4)

Inns se găsește indicată și târla *Skrofenj*, care și azi își păază numele.

Ionescu dela Brad, în cartea sa din 1850 „*Excursion agricoles la plaine de la Dobroudja*”, trece *Hasăneștii* ca un ce nu mai exista, ca și *Cechirché* (Cechirghe) și *Calichioi* (chioi). Satul *Topalu* (sub forma *Topalo*) este menționat un sat locuit numai de Români și în adevăr așa a fost: *opalu nu erau elemente streine*.

Gaful *Peters*, explicând prezența Românilor în Dobrogea datorită curentului de emigrație din Principate, arătând căștia locuiesc în jurul Tulcei, în Măcin, Mahmudia, Isacce-Greci, spune că ei se găsesc încă și în marile sate—die gn Dörfer—*Nikulitel* și *Topalo* și anume mai mult

1) și Analele Dobrogei An. IV No. 1 — pag. 113-114— Relațiile satului cu ostroavele din fața sa de *Morfel Victor*.

2) Dobr. An. IV No. 3.— *Al. P. Arbore*: „Din etnografia Dobrogei” p. 2.

3) *Vălsan* — *Românii în Dobrogea*, în Analele Dobrogei, An. I No. 4 532.

4) *Iorga* — *Drepturi Naționale și politice ale rom. în Dobrogea*, An. Del an. IV No. 1 pag. 29.

mocani stabili. 1) Probabil că acești mocani nu erau stabili, ci veneau doar cu oile la păscut. Pe atunci transhumanța trebuie să fi fost în toiu și bălțile (ostroavele) Dunării desigur că erau ținta ciobanilor munteni și transilvăneni. În orice caz, afirmațiunea de mai sus nu este eronată, întrucât sunt câteva familii (vreo 15) de mocani originari din Transilvania, născuți și crescuți în Topalu.

Două hărți din 1788 pomenesc iarăși de Hășănești sub forma *Chosenescht*, iar harta rusească a statului major, alcătuită în vederea diferitelor operațiuni războinice, arată că *Topalo* avea 37 case, *Asănești* 5—20, *Atârnați* 35 case. 2). În privința ultimului sat, e greu de precizat locul unde se afla. E probabil însă că era în *ostrovul Atârnați*. 3)

Nu se poate spune că aceste așezări omenști disparate nu ar fi stat în legătură cu Topalu, ci din contră. Pe de o parte ele erau grupate în jurul Topalului ce servea de nucleu, iar pe de altă parte nu se poate să nu fi existat legături de rudenie între ele. Bătrânul Marin Gădei îmi spune că și aminteste că mama bătrânei Marina Vulpe obișnuia să se ducă la Hășănești, unea plângea la mormântul mamei sale. Rezultă de aici că *tărlele risipite formau o comunitate de sânge, de idel, precum și o comunitate economică*.

Când și cum aceste sătulețe s'au contopit, este greu de precizat. Aceasta s'a petrecut, desigur, în decurs de ani și, deoarece Ion Ionescu dela Brad pomeneste de Hășănești ca de un sat dispărut, ca și de Cechirgă, contopirea a avut loc cu cel puțin câteva zeci de ani înainte de 1850, dată la care agronomul dela Brad a scris studiul său asupra Dobrogei.

Satul pe acea vreme—după spusele bătrânilor—se întindea pe o rază foarte mică. Unde azi este centrul erau atunci farmarele.

Administrația comunei sub Turci se exercită de către un *ciorbagi* (primar) împreună cu consiliul comunal. Ciorbagi-ul nu era ales, ci numit. Numirea se făcea din prietenie. Justiția se administra de „*cadilak*” dela Hârșova. Judecata se făcea sumar. Impozitele se plăteau în natură și în bani. Se plătea în bani: *bendel-ul*, adică taxa militară (pentru că Românii nu

1) *Al. P. Arbore* — O încercare de reconstruire a trecutului românesc în Dobrogea, An. Dobrogei an. III No. 2 pag. 281.

2) *Al. P. Arbore* — Din etnogr. Dobrogei — An. Dobrogei an. IV No. 3, pag. 332.

3) În ostrov nu există însă nici o urmă de casă. Poate că nu era sat ci vre-o țără de ciobani.

faceau armată), *teclif-ul*, adică impozitul pe capitație și *teşghed-parasî*, care corespunde patentei. În natură se plătea impozitul asupra venitului funciar. Se făcea măsurătoarea cerealelor în prezenta „*surgiu-lui*” și se lua *iuşur*, una din zece. De fapt lucrurile mergeau „*à la turca*”, măsurătoare se făcea „*în ochi*”; cu aproximație... Dijma se aduna la „*hambarul de dijmă*”, de unde se transporta apoi cu cărele la Constanța (*Chioşengea*). De multe ori dijmuitul se dădea în arendă pe kazale. Aрендăşul plătea statului otoman o sumă oarecare, în schimbul dreptului de a strânge el dijma pentru contul său.

Satul la 1877. Când începă războiul pentru independență, svoinindu-se că vin Turcii să prade satul, majoritatea locuitorilor—în special femeile și fetele—s’au refugiat în ostrozul Balaban. În acest timp bântuiau mai ales *Turcii civili* de prin satele vecine și *Cerchezii*. Aceștia erau cei mai de temut. Erau—după cum îmi povestește mama—oameni înalți, drepti și sprinteni. Călăreau foarte bine. Purtau mantale largi, de culoare gri, și pe piept aveau încrucișate benzile cu cartușe. În cap purtau căciulă cu fundul roșu. Când năvăleau în sat, nimeni nu putea să li se opună și plecau ducând călduri de vite și lucruri de casă.

Dintre Turci, cel al cărui nume se mai pronunță și azi la gura sobei, a fost vestitul Iliaz. Acesta, însoțit de un tovarăș mai tânăr, a intrat în sat după jaf. Un mocan i-a smulț însă arma, și până să lovească Iliaz cu sabia, Turcul fu împușcat de săteni. Calul său care purta pe spinare, zice-se, o desagă cu bani, fugi, dar fu prins de oameni într’o curte. Tovarășul lui Iliaz căzu și el în mâna Românilor și îl deasemenea omorât. Corpurile bandiților au fost aruncate în Dunăre după ce li se legară câte un pietroi de gât. Iliaz era originar din Hârșova și prieten bun cu bunicul meu, *dorbağlı Culez Ionită*, *singurul care știa pe atunci carte turcească și românească*.

Omorul lui Iliaz și al tovarășului lui ajunse la urechea Turcilor, și o ceată de conaționali din Megidia porniră spre Topalu să-l distrugă. În acest timp însă sosese Rușii și patru soldați moscoviți opriră în loc ceata lui Allah, care lăsa în urmă șapte Turci morți...

Sentimentul național sub Turci era aproape inexistent, așa că ocuparea satului de Români nu făcu aceeași impresie pe care a făcut-o reocuparea după gonirea Germanilor. Sătenii trăiau bine sub Turci. Exploatarea turcească nu era sistematică și nici grea de suportat. Pescuiau și tăiau lemne pentru nimic; biruri grele nu plăteau, așa că viața li se părea ușoară și jugul turcesc nu era simțit.

Satul în perioada 1877—1916. După instalarea autorităților române, Topalu, odată cu întreaga Dobrogea, ia calea progresului. În 1879 se înființează școala primară. 1)

Printre primii învățători și învățătoare, care au muncit să ridice poporul din îndobitocirea la care îl adusese stăpânirea turcească au fost: *Gheorghe Ghibăneanu*, tatăl doctorului în filosofie *Ilie Ghibănescu*, *Elena Eftușescu*, *C. Mihăilescu* și *Ecaterina Mihăilescu* 1); iar dintre cei mai recentți *Dinu Vintilă* și *Stan Dinu*. Fie-le memoria veșnică!

În decurs de 30 ani satul Topalu și-a înzecit populația și pe unde odinioară pășteau vitele se ridicară gospodării puternice.

Satul sub ocupația germană. Grație tirului flotei române, satul a scăpat nedistrus de foc. Populația s'a refugiat în ostroave, în jud. Ialomița și la Brăila, lăsându-și avutul în mâna dușmanilor. Au fost și ticăloși, cari au rămas pe loc și au furat averea consătenilor. În primăvara anului 1917 lumea s'a întors la căminuri. Stăpânirea germană era oarecum blândă, dar istovitoare. Spre deosebire de Turci, ei exploatau sistematic toate. Rechizițiile se făceau pe capete. „Angaralele” nu se mai isprăviau. Nu-i vorba că și aici a intervenit „coada toporului” din fabulă. S'au găsit destui imbecili cari să se puie în slujba dușmanilor și anume codașii și haimanalele satului „Polițiștii” făceau exces de zel și se lăsau mituiți. *Ștefan Enache*, fost funcționar silvic sub Români, alerga cu limba scoasă să servească pe Nemți și pentru aceasta nu se sfiă să insulte până și pe femeile mobilizaților! Și, din nenorocire, au fost mulți păcătoși de talia lui! În comună era o comandatură germană, condusă de căpitanul *Poglau*. Nu era nimeni stăpân pe averea lui. Ouă, găini, lapte, vite, se strângeau cu o repeziciune uimitoare de zelosii „polizei”, de îndată ce Neamțul și-ar fi exprimat dorința.

Laptele oilor și lână se cumpără pe prefuri de nimic—ca și cerealele—pentru contul jidanului MICHELL, din Constanța, care s'a îmbogățit pe spinarea Românului. Femeile și copiii mobilizaților trăiau în mizerie. Dar... „ce e val ca valul trece!” Victoria armatei române făcù din nou ca buna stare să se întroneze pe meleagurile Dobrogei. 2) În războiu au murit cam 60 militari din Topalu.

1) V. Helgu — Școala primară din Dobrogea — An. Dobrogei an. I No. 2 pag. 60 și următ.

2) Școala primară română n'a funcționat. Bulgarii, dorindu-ne binele, voiau să facă școală bulgărească, dar nu au reușit.

Descriere fizică

Satul se întinde pe două coline: *Canaraua* și *Volna*, iar *Valea Tătarului* și *Valea Mușului* îl despart în 3 mahalale. Prăvăliile și cârciumele sunt în centru.

Imprejurul satului sunt o mulțime de *tunuli* (gorgane), pe locurile mai ridicate. Cel mai de seamă este „*movila Drăgălici*”, unde ar fi avut loc o luptă de moarte între „*Drăgălici*”. Alte numiri de movile și văi sunt: *Vla(h)canara*, *Scrofeni*, *Cechirgă*, *Movila Săpată*, etc. La Cechirgă este un loc numit „*Cetate*” unde se văd ziduri groase de piatră. Odată cu exploatarea carierei de acolo se dărâmă și din cetate. S'a găsit o fântână adâncă săpată numai în piatră, precum și numeroase bassoreliefi, dintre care unele se vedeau, înainte de război, în muzeul regional din Constanța. După câte știu, nu s'a identificat până acum această cetate. În *Valea Tătarului* ca și pe tot lungul Dunării se exploatează cariere de piatră de var și de construcție. La Cechirgă straturile de calcar sunt învrăstăte cu șilex vânat și roșcat. În toate carierele se găsesc din abundență fosile din *era mezozoică* 1) La punctul numit „*Canaraua înaltă*” predomină belemnitiile și scoicile, iar spre Cechirgă coralul.

Prin anul 1912—13, mai mulți profesori au vizitat aceste cariere colecționând fosile. 2)

Se găsesc încă și izvoare sulfuroase și fieroase.

D-l Jean Stoenescu-Dunăre, inginer și profesor din Constanța, în vara anului 1923 a luat apă și nomol din ele pentru analiză. Rezultatul analizei îmi este însă necunoscut.

Pământul arabil al comunei nu este de o calitate bună; e mai mult nisipos. Este mult teren impropriu pentru agricultură. Podișul dobrogean se termină repede cu faleze pietroase și înalte, în unele locuri, de peste 40 m. Apa se găsește la adâncimi mari. De multe ori nici la 35 metri nu se dă de apă.

Dunărea formează în ostroave „*jepsi*” (singular *jeapsă*) unde se prinde pește.

Intinderea teritorială. Cătune

Suprafața pe care se întinde vatra satului este de circa 250 hectare.

De comuna Topalu ține și cătunul *General Cernat*, localitate așezată pe ruinele vechiului sat turcesc *Calechioi* (satul

1) I. Simionescu & T. A. Bădărău: Elemente de Geologie.

2) La muzeul Universității din Iași sunt foarte multe exemplare găsite la Topalu și Cechirgă.

cetății), pe care Ion Ionescu dela Brad îl menționează ca sat dispărut. Pe o înălțime răpoasă de pe malul Dunărei, în fața Calachioiului, se află ruinele unui castru roman în formă de patrulater neregulat. Partea de N. E. are o lungime de 135 m.; cea de S. 110 m., iar celelalte două părți, conservate incomplet, par să fi avut aceleași dimensiuni. Deci, ssupratața totală ar fi fost de 14 sau 15.000 m. pătrați: 1) D-l Vasile Pârvan identifică castelul dela Calachioi ca fiind vechea *Capida*. În urma unor săpături s'a găsit un fragment dint' un altar ridicat în onoarea lui *Pius* și a *Caesarului M. Aurelius*. Inscripția a fost refăcută astfel:

*Iovi optimo maximo pro salutem
Imperatoris Titi Aelii Antonini
Pii et Aurelii Caesaris*

Numele dedicatilor și atribuțiile lor lipsesc, dar s'a dedus că au fost *veterani et cives Romani consistentes ad canabas alae*

D-l Constantin Brătescu 2) presupune (în mod îndoielnic de alfel) că orașul *Neocastro*, menționat de geograful arab *Edrisi* dela curtea regelui Roger I al Siciliei, ar corespunde cu ruinele cetății dela General Cernat.

Când scad apele, locuitorii culeg din nisip monede bizantine și alte obiecte de metal.

De comuna Topalu a ținut și satul *Boasnic*, care s'a deslipit în anul 1910.

Populația. Mișcarea populației

Un recensământ recent al populației nu s'a făcut; totuși, după relatările persoanelor oficiale 3), cifra populației comunei s'ar ridica la 2980 suflete (circa 500 familii). Toți locuitorii sunt Români.

Mișcarea populației pe ultimii cinci ani este:

Născuți		Morți	
în anul 1919	62	în anul 1919	117 4)
" 1920	109	" 1920	51
" 1921	86	" 1921	57
" 1922	74	" 1922	60
" 1923	104	" 1923	61

1) V. Pârvan — Descoperiri nouă în Scythia Minor (recenzia d-lui G. D. Petrescu) An. Dobrogei an I No. 4 pag. 658-60.

2) C. Brătescu — Dobrogea în sec. XII: Bergean, Paristrion, idem No. 1, p. 30.

3) După d. D. Georgescu, notarul comunei, cărula îi aduc mulțumiri pentru gentilețea cu care mi-a pus la dispoziție unele date.

4) În această cifră se cuprind și morții de războiu.

Lungimea vieții, în general, a scăzut. Oameni bătrâni de peste 100 de ani—cum erau odată—încep să devie rarități; aceasta din cauză că „s'au iuțit inimile la oameni”, îmi spune un sătean.

După cum se vede, natalitatea este destul de mare, ajungând câteodată în doișii mortalității.

În anul 1923 au fost 25 de căsătorii. Tinerii, cari se însoară înainte de a fi făcut armata, sunt din ce în ce mai puțini. Vârsta mijlocie la care se mărită fetele este 19 ani. În prezent trăiesc maritalmente, necununăți, 10 perechi. Cauzele sunt multiple. Căsătorii cu dispensă regală de vârstă sau rușenie nu sunt. În privința divorțurilor nu avem nici unul în anul 1923.

E un curent puternic de strămutare la orașe și mulți locuitori s'au stabilit în Constanța, Cernavoda, etc.

Situația economică

Proprietatea funciară. Sub Turci, proprietarii de pământ, deși existau acte de proprietate, nu aveau locurile lor distincte și determinate. Loturile se trăgeau la sorț, așa că *proprietatea dura un an*. Cine voia să are mai mult, putea s'o facă încă să plătească arenda; dădea doar dijma din recoltă. Proprietatea funciară nu era privită de locuitori ca o bogăție. Cine voia să cumpere pământ dela statul otoman, ară locul și-l cultiva, și când venia *tapigî-ul*, se prezenta, și în schimbul sumei de 6 lei turcești (1,20 leu) de ha. primiă actul de proprietate (*tapi*). Taxa se luă mai mult pentru costul timbrului și facerea actului.

După ocuparea Dobrogei de Români se face, la 1896, împărțirea a 450 de suflete cu câte 10 hectare: 9 ha. teren de cultură și 1 ha. islaz. În total proprietatea funciară se ridică la 6500 ha. întindere. Satul are 750 ha. de islaz în devălmășie. Statul are 650 ha. islaz și teren arabil, pe care-l dă cu arenda locuitorilor.

Proprietatea mare (peste 250 ha) și chiar cea mijlocie (80—250 ha.) nu există. Sunt numai trei locuitori cu peste 50 ha. 1) La 1896 nimeni nu voia să ia pământ, căci nărea prea scump. Pământul este foarte divizat după cum se vede.

Agricultura este ocupația principală a locuitorilor. Se seamănă mai mult orz și ovăz, apoi porumb, grâu, mei, dughie. Locuri s'erpe sunt destule. Îngrășămintele nu se întrebuințează. De asolament se uzează mult însă. Arătura se face numai cu vite. Pluguri cu aburi nu sunt și nici nu se simte nevoia din

1) Și maximum 80 ha.

lipsa de pământ. Porumbul se prășește, de obicei, o singură dată; de vre-o câțiva ani s'a luat obiceiul să se prășească de două ori. Secerișul se face mai ales cu mașini. Productele se păstrează în magazine, hambare sau gropi săpate în pământ și arse. Semănăturile sunt adesea stricate de gândaci, din cauză că nu seamănă toți la un loc aceeași specie de cereale, ci fiecare cum vrea. Asigurări de recolte nu se fac.

În anii buni se produce la ha:

orz	110 — 130	dublidecalitri
ovăz	140 — 150	"
grâu	100 — 110	"

Ziua de muncă cu palmele se plătește cu 80—100 lei, iar cu căruța cu doi cai 200—250 lei.

Un plugar de frunte poate recolta și 3 vagoane de cereale pe an.

Grădinăria. Locuri bune de grădinărit sunt. În anul 1923 au fost două grădinării: una făcută de câțiva locuitori din sat, și alta de bulgari. Apa se procură din Dunăre cu roata și cu motorul. 1).

Pomi roditori. Cultura pomilor roditori nu formează un capitol de seamă în economia satului. În genere pomii sunt neglijenți, negrișiți de omizi și nealtoiți. Sunt mai cu seamă: zarzări, meri și corcoduși. Se obișnuiește să se facă din zarzări rachiu, dar nu pentru comerț. Fructele deasemenea nu se comercializează. Vii sunt foarte muste în comură. Cea mai întinsă este a preotului Oprescu. Majoritatea proprietarilor sulfatează via. După războiu a început să se planteze vița zisă „terasă” (Tereza), dar aceasta dă un vin inferior. Ar trebui altoită cu viță românească, pentru că ea rezistă întepăturilor filoxerei. Pentru extragerea mustului strugurii se pun în saci și se storc cu picioarele. Prese sistematice nu sunt.

Păduri de esențe tari nu se găsesc. Locuitorii ard lemne de salcie din ostroavele Dunărei.

Plante textile. Cultura lor a decăzut aproape complet. Rar se mai seamănă ceva în.

Pășunatul și creșterea vitelor. Nutrețuri artificiale se cultivă pe o scară redusă. Pășunatul se face pe islaz și în bălțile Dunărei, unde de obicei ierneză vitele. După ultima catagrafie a animalelor (1923), în comună sunt:

1) Bulgarii au început — spre rușinea noastră — să ne concureze iar cu grădinăriile lor.

mânzați	450	cai	651	găini	2900
boi	600	măgari	5	găște	345
vaci	673	porci	600	curci	42
tauri	6	oi	4000	rațe	100
bivoli	21	berbeci	300		

Vitele se îngrijesc bine. Se țin în grajduri. Mortalitatea la vite e uneori mare. Febra aftoasă la cornute și vărsatul la oi, sunt bolile cele mai frecvente.

Stupi. Dela războiu încoace numărul crescătorilor a crescut mult. În sat sunt vre-o 450 stupi nesistematici. Se vând negustorilor pe prețuri bune (1800 lei perechea). Creșterea albinelor este puțin costisitoare și ușoară. Stupii se țin în ostrovul Balaban.

Gândacii de mătase se cresc foarte mulți. Femeile fac lucruri foarte atrăgătoare din borangic.

Lacuri și bălți (jepși) cu pește sunt multe. Pescuitul produce mult statului, deși exploatarea se face rudimentar.

Industria este reprezentată prin:

1) o moară cu aburi, capabilă să producă două vagoane în 24 de ore. Este proprietatea d-lui Petrache Ionescu.

2) o fabrică de apă gazoasă.

3) o mașină de scărmanat lână.

Carierile de piatră sunt exploatate de Societatea anonimă I. G. Cantacuzino din București și Frații Ghenciu & Spiru Dumitriu din Brăila. Prima are și o cale ferată îngustă (Decauville) pe o distanță de 5 km.

Exploatarea pietrei dă de lucru la vre-o 100 de lucrători.

Industria casnică decade. Totuși se lucrează și acum lucruri de casă, abale, etc.

Drumurile sunt rău întreținute, atât spre Cernavoda cât și spre Hârșova. Locuitorii se ocupă și eu cărașia, dar e o ocupație accesorie.

Comerțul. În sat sunt:

1) 4 cârciumi cu tot felul de băuturi;

2) 3 cârciumi numai cu vin;

3) 3 cafenele;

4) 5 prăvălii de manufactură și băcănie.

Toți negustorii sunt Români. Topalu are obor de cereale, unde cumpără negustorii din Cernavoda, Hârșova și Brăila. Se dau prețuri bune, egale cu ale Hârșovei, pe care de multe ori o concurează.

Laptele oilor se vinde negustorilor brăileni, cari fac fa-brici de cașcaval în sat.

Sătenii cumpără vitele mai ales dela bălciurile din Megidia și Hârșova.

Traiul. Locuința

Grija de căpetenie a săteanului este să aibă o locuință bună. Bordeele au dispărut. Casele, în majoritatea cazurilor, sunt compuse din o sală și două odăi. Sunt podite cu scânduri, dar sunt și din cele lipite cu pământ pe jos. Pe dinafară sunt văruiți și uțele au brăuri roșii sau verzi. Au balcoane în față cu stâlpi de lemn sau piatră. Ferestrele sunt destul de mari și se pot deschide pentru aerisire. Curțile sunt împrejmuite cu gard din scânduri, sau din nuiele de salcie împletite și sunt bine întreținute.

Mobilierul casei se compune obișnuit din: un pat de fier sau de lemn cu saltele de lână și plapomă și cu perine umplute cu fulgi, un dulap, mese, scaune. Pe pereți sunt prinse covoare lucrate artistic de mâna gospodinelor. Pe jos sunt scoarțe de casă. Casele se luminează cu petrol; *opalul* a dispărut. Locuințele, în general, sunt sănătoase, și curate, mai ales acele unde se află și vre-o fată mare.

Imbrăcămintea și-o fac din postav de casă sau cumpărat din târg. Portul național românesc nu se vede. Pătrânii poartă pantaloni largi, ca o reminiscență din portul turcesc. Obiectele de găteală erau odată galbenii de aur, pe cari fetele îi făceau *salbă* și-o purtau la gât. Azi obiceiul a dispărut. Țăranii au început a se dedă la lux; unii poartă ghețe de lac!

Sătenii se hrănesc bine. Cresc păsări, porci. Legumele le cultivă singuri în grădină. Țin toate posturile. Pâinea o fac în casă și este excelentă. E și o brutărie, dar mai mult pentru lucrătorii de la cariere.

În linii generale traiul țăranului este bun.

O gospodărie de frunțaș rentează cam 100.000 lei anual.

Credite. Impozite. Finanțe. Administrație. Justiție

Spiritul de economie este răspândit în rândurile populației, afară de unii tineri, cari dau mult pe haine.

Prisosul de numerar nu-l depun la bănci. Creditul se procură dela negustorii de cereale, cari fac avansuri, dela instituțiile de credit și dela „Casa de împrumut pe gaj a agricultorilor”.

Banca populară „Dunărea”, înființată în 1903, are un capital de 60.000 lei și numără 400 membri.

Țăranii nu văd însă mare folos în băncile populare, spre paguba lor. Mai avem în sat o cooperativă sătească de păduri,

„Traian”, cu un capital de 4300 lei, dar a cărei activitate este... invizibilă.

Perceperea impozitelor se face ușor și la curent. Rămășițe nu există. Țăranul nu găsește apăsătoare impozitele și cu drept cuvânt, căci venitul la hectar s'a evaluat numai la 100 lei.

Bugetul comunei se prezintă astfel:

VENITURI		CHELTUELI	
ordinare	48.000		200.000
extraordinaire	212.000	excedent	60.000
	<u>260.000</u>		<u>260.000</u>

Din suma de 200.000 lei se cheltuiește: lei 100.000 pentru material și personal, iar restul pentru îmbunătățiri de ordin edilitar.

Comuna este prost luminată. Paza se face după legea poliției rurale, adică de către străjeri (*czraule*).

Raporturile dintre administrați și administratori sunt bune; bine înțeles că sunt și nemulțumiți. Distanța până la reședința plășei (Hârșova) este de 22 km.

Procese sunt multe și provin din certuri și chestiuni civile. Rezolvarea lor fine cam mult. Furturi și crime sunt rarități. Neînțelegerile dintre săteni ajung aproape totdeauna la împăcivire. Arbitrii de împăcaciune, cum se obișnuia odată, nu mai sunt luați în seamă.

Starea morală și Culturală

Instrucțiunea. Comuna Topalu are local-tip de școală construit în 1910. Școala a fost înființată în 1879. Duce lipsă de materii didactice. Numărul copiilor ce frecventează școala este de circa 300. Sunt numai doi învățători titulari; restul sunt suplینitori cu o pregătire foarte redusă.

Săteanul a început să simtă folosul școlii și nu mai este nevoe să fie amendat pentru ca să-și dea copiii la școală. Procentul analfabeților este totuși mare, mai ales la oamenii trecuți de 35 ani. Nu se organizează șezători morale și instructive; dar chiar dacă s'ar organiza, e îndoielnic dacă ar fi frecventate. Școala are o bibliotecă „Izvorul Luminei” cu vre-o 500 volume; e înființată de elevii normalști.

Sătenii nu dau cuvenita atenție învățătorului și din această cauză înrăurirea acestuia asupra lor este aproape nulă.

Serviciul militar influențează în bine asupra instrucției. Jocurile de noroc nu sunt obișnuite decât la anul nou. Iarna se

joacă totuși cărți la cafenele și cărciume. În general locuitorii sunt cinstiți în daraverile lor; dar sunt și destui necinstiți, căci pădure fără uscătură nu se poate.

Cultul religios. Biserica s'a ridicat în anul 1896 prin contribuția sătenilor. Are 10 ha. de pământ. Veniturile sunt apreciabile, căci satul e mare. Locuitorii merg regulat în biserică, dar sentimentul religios scade. La zile mari preotul ține predici morale. El e mai respectat decât învățătorul. Comuna are cimitir împrejmuit. Cel vechiu se găsește în mijlocul satului și se văd încă cruci vechi cu inscripții slavone. Legea repauzului duminical nu se prea respectă. În afară de sărbătorile bisericești, sătenii țin încă multe sărbători păgânești ca: *Filipii (Chilichii)*, *Foca*, *Iola mănioasă*, *Caloianul (Scaluenti)*, etc.

Sărbătorile naționale nu le țin.

Higiene. Gropi și băltoace pe teritoriul comunei nu sunt. Dealungul șoselei principale sunt plantați salcâmi.

Se consumă cu preferință apa din Dunăre. Sunt și câteva puțuri, dar mai mult pentru adăpatul vitelor.

Boala cea mai frecventă este paludismul. Din boalele epidemice mai întâlnite sunt scarlatina și angina difterică. În 1913 am avut holeră și satul a fost izolat cu cordon militar. Aici e locul să spun că sătenii cunosc *un leac miraculos pentru holeră*: își deschid o vână dela un braț și lasă să se scurgă tot sângele vânos, până când curge sânge roș. Rana se închide și bolnavul se vindecă. În 1913 doctorul Rosenthal, îmbolnăvinduse de holeră, în ghiarele morții a cerut să i se administreze leacul țaranilor și a scăpat cu viață. Ar fi interesant să se experimenteze acest tratament.

Locuitorii nu cred prea mult în doctor. Se lasă mai degrabă în voia lui Dumnezeu și a babelor descântătoare. Sunt fataliști: „dacă este să mori, tot mori, orice-ai face”, zic ei.

Alcoolismul prinde mereu teren. Oamenii au înfățișare voioasă și sunt voinici. Fetele sunt frumoșele.

Conștiința națională. Politica

Se resimte încă stăpânirea turcească care a imprinat oamenilor o stare de prostrație.

Conștiința națională la unii constă doar în faptul că-și zic Români. Cuvântul *patrie* nu-l cunosc, sătenii zic *fură*. Serviciul militar e considerat ca o pacoste. Tinerii pleacă în cântecele triste ale lăutarilor și în bocetele mamelor și surorilor! Despre Dinastie și Rege nu au nici o idee lămurită. În războiul

cel mare s'au purtat bine și au plătit tributul de sânge cu aproape 60 de morți.

De numele de Român au oarecare mândrie și consideră inferior orice alt popor.

După războiu săteanul a început să facă și el politică, dar nu are nici un criteriu de alegere a partidelor. Se înscrie și votează pentru cutare pentru că așa a făcut și cumnatul, nașul sau vărul. Votul universal nu i-a făcut groază impresie: o „angare” mai mult. De unde se vede că acordarea votului universal nu are nici un folos acolo unde o educație cetățenească premergătoare nu a avut loc. Așa cum sunt țărani azi, votul lor nu înseamnă conștiința lor politică, pentru motivul foarte simplu că nu o au.

Lupta pentru alegerea primarului este uneori înverșunată și în această privință are și cărciumarul un rol.

Incheiere

Nota generală ce se desprinde din studiul romanet este: bună stare. E nevoie de conducători pricepuți și mai ales cinstiți, cari să lucreze pentru prosperarea ei. Se simte nevoia înființării unui debarcader, unde să acosteze vapoarele de pasageri. 1)

Topalu, 20/I/1924.

VICTOR MORFEI

1) La aceasta se opun Hârșovenii. D-l Dușu Papuc din Hârșova în o ședință a camerei de comerț a cerut și desființarea oborului de cereale, care îi concurează.

Notă. Pentru lucrarea acestei monografii m'am servit de „Programul monografiei unei comune rurale” de A. V. Gidei, Buc. 1905.

Din graiul dobrogean

Dobrogeenii cu toate că vorbesc o limbă românească relativ literară întrebuintează și ei multe provincialisme specifice.

În timpul vacanței de vară m'am gândit că ar fi bine dacă aş însemna unele cuvinte și expresii. Cele care mi s'au părut mai caracteristice le transcriu mai jos. Ele au fost culese *direct* din gura oamenilor din comuna Topalu, județul Constanța.

năboiu—curent de apă cu sloi de gheață și zăpada (pe Dunăre).
orozan—tencuială care nu este netezită. În mod figurat: *tare ca orozanul, uscat ca orozanul*.

teș—porțiunea ce rămâne în pământ după tăierea (de jos) a unui lăstar.

lăstar—vlăstar (de salcie)... *Ferice, de pădurar că se primbă prin lăstar...* (cântec popular).

a goghița—d. e.: *Ce tot goghițești acolo?* Ce tot moșăiești acolo?

usci—maiă (numai la umplutul borșului).

zotcă—față, mută.

perghel—cerc. Se face de copii când joacă „gioale” (arșice).

neleapcă—„*Vaca mea a fătat de neleapcă*” (înainte de vreme, la unul sau doi ani).

a se sghici—a se usca puțin.

strapazan—cuiul de care se prinde lopată la barcă.

dubă—lotcă, barcă.

bobaică, băbaică—lopata de la dubă.

vâslă—lopata cu care se ține cârma la dubă.

opacină—băbaică.

calafat—câlțul cu care se astupă crăpăturile lotcei.

blanc—catran.

savură—piatră mică, petriș.

sfarog—„Eu când sâr peste, îl pun în podul casei și se usucă de se face sfarog”.

aralăe—turcism: groapă. „Când a căzut ghiuleaua, a jăcut aralăe”.

viliatul—soarta; spre ex. „*Aşa-i viliatul lui*”. Mai are înţeles de „cămin”: „*Mă duca la viliatul 1) meu*”.

suian—„scaunul” căruţii.

a se înciorala—„*S'a mai înclocălat şi el*”—*S'a mai înzdrăvenit, s'a mai îmbogăţit şi el.*

a măsmăi—a băjbăi.

a moşmăi—a se mişca încet de tot.

cicârâc—turcism: aparat rudimentar de tras firele pe moşoare.

briton—Era obiceiul ca flăcăii să se tundă peste tot capul lă, sându-şi doar un smoc de păr în faţă, pe care-l lăsa pe frunte până în ochi şi se numia *briton*. 2)

meşi, târlci—încălţăminte de postav.

plaghie—Ex. „*Vântul de azi noapte mi-a jăcut ovăzul plaghie*” (tot una cu pământul); sau: „*Vine plaghie pe Dunăre*” 3).

prosie—Un pământ nearat mai mulţi ani este „felină”; dacă se ară anul acesta, la anul viitor devine prosie.

ştim—ceiace rămâne între colţii daracului, după scărmanatul lânii.

mogolici—papură verde pe care copiii o găsesc foarte gustoasă la mâncat.

tăvăluc—instrument rudimentar de treerat.

triste—noroč, soartă. 4)

arioiu—loc curăţat lângă arie unde se depozitează temporar bucate (cereale).

primitea—plasa cu care se îndepărtează necurăţeniile din bucate (la vânturat).

viarbă, plur. *vierbe* 5)—trei fire fac o viarbă; treizeci şi trei de vierbe fac o „jurughiţă” mică.

odorob—coş de nuiele pentru pescuit.

vălbăuc—ciurlan?

steajer—propteaua înfiptă în mijlocul ariei pe care se învârteşte funia la treerat. Se într. şi expresia: *S'a strâns junia la steajer*.—*S'a apropiat sfârşitul.*

1) Vilaet?

2) Obiceiul a dispărut. Anul acesta am mai văzut „britoane” printre flăcăii bulgari dela Caranasuf.

3) *Plaghie* în înţelesul său riguros e o insulă plutitoare de plante aquatice. Vezi An Dobrogei, anul IV No. 2: I. Prodan: Insule plutitoare (*plavie, plaghie*, etc.)

4) În literatura cunoscută mie până acum o singură dată am întâlnit acest cuvânt, anume în: P. Ispirescu, *Ileana Simziana*, bibl. pagini alese din Scriit. Rom. No. 8 pag. 19: *Iară Ileana Simziana se căină şi se întristă în suflitul ei că n'avea triste.*

5) Pronunţă în felul cum zic ţăranii la „vin” (un fel de ghiarbă)

a se doolâ (doholâ) 1)—„*Ne-am doholat de tot*”—am ostenit rău de tot.

a coteli—a scotoci.

zăpor—curent de apă, suvoi. Despre lucrurile în dezordine din casa unui leneș se zice că „*le-a adus zăporul*”.

carșie—a apucat în carșie—a luat-o în gât, în ambiție.

inat—turcism: a apucat în inat—a apucat în carșie.

ciorciobute—mărunțișuri.

orgina—„*umbilă dea orgina*”—bate câmpii.

preacă—l-o da el dracu 'n preacă—o păți-o el odată și-odată.

mesliș—turcism: „*te-ai pus la mesliș*”—te-ai pus la sfat.

șap—turcism: febră aftoasă 2)

japșă—baltă cu pește.

grind—loc neînundabil (în ostroave).

privat—șanțul prin care curge apa din japșă în Dunăre.

anafor—curent circular de apă (pe Dunăre). Despre un om care se codește la treabă, *care dă cotigeaua*, se zice că *umbilă în anafoare*.

maholâ (maală) 3)—ex. *E maală multă*. E mult de lucru, e hamalac mult.

a mursecă—a mușca; spre ex. *mi-a mursecat lupul un mânz*. 4)

hălăciug—desiș, mărăciș.

duduman—voinic (și cam necioplit) *căruia îi dudue pământul sub picioare*.

a se plăvișă (plăișă) 5)—a se curăță; ex. *Aș lua stambă d'asta dar se plăișează*, adică iese, se curăță.

prepelac (prepelec)—roată de plug fără obadă, numai cu spițe. (azi nu mai se vede la nimeni).

sovon—bucată de pânză care acoperea fața miresii (pe vremea turcului).

otac—conac. Mai multe *pluguri* fac otac împreună, adică se adună la un loc unde mănâncă, depozitează merinde, butoiul cu apă, etc.

pogonici—slugă numai pentru arat.

Topalu, 1923 Sept. 8.

VICTOR MORFEI

1) În vorbirea dobrogeană e foarte frecventă aspirarea lui *h* înainte de vocale. Astfel se zice: *aină* (haină), *doolat* (doholat) *aranghel*, și chiar *Ristos* (Hristoc), *arman*, etc.

2) Cuvântul turcesc *șap* înseamnă *piatră acră*. Deoarece febra aftoasă se vindecă cu piatră acră, a luat numele de *șap*.

3) Cuvântul derivă cu siguranță dela *hamal*, căruia unii îi zic *mahal*.

4) Numai mușcătura lupului e mușcătură.

5) Cuvântul l-am auzit dela o femeie ce nu-i originară din sat, căci în Topalu el pare necunoscut.

RĂMĂI
(I. VON EICHENDORFF)

*Rămâi la noi! Rămâi și-ți vom așterne
Lumini de lună plină'n orice loc.
Ne luminează sala licuricii
Și greeril ne vor cânta la joc.*

*Copila cea frumoasă, Bucuria,
Cu-a nopții adiere va veni;
Iar sub argintul furișat prin ramuri
Zeița cea mai mândră, Tu vei fi!*

MIHAIL PRICOPIE

SPERANȚA

(EM. GEIBEL)

...Și dacă'n jurul tău crud iarna
Zăpezi începe-a'ngrămădi.
O, las'o'n pace să le-aștearnă:
O primăvară tot va fi.

In fața razelor de soare
Ridice-se ori câtă ceață:
Vor alunga-o ele totuși
Și tot va fi o dimineată!

Suflați, furtuni, suflați puternic
Căci nu mă 'ngrijorez de voi:
Cu flori și cântec primăvara
Se va întoarce iar napoi.

Când peste tot va fi verdeată
Și 'ntreg pământul ca un mire,
Cum va surăde către ceruri
Infiorat de fericire!

Iși va 'npleti din flori cunună
Cu roze-și va găti ogorul;
Ca lacrima, de bucurie,
Va curge limpede izvorul.

Chiar dacă 'nghiață toată firea
Tu, inimă, fii liniștită;
Pământului o primăvară
Tot îi va fi când-va sortită!

Iar dacă greu te-apasă grija
Și'n viață chinuri îți presară,
Tu spuneți cerului durerea:
Când-va tot fi-va primăvară.

MIHAIL PRICOPIE

PE ȚĂRMUL MĂRII

(THEODOR STORM)

Din port pescarii sboară,
Amurgul a lucit;
Pe umede nisipuri
Amurgu-i oglindit.

Și păsări sure'n stoluri
Pe ape au trecut.
Par insulele visuri
În ceața ce-a căzut.

Nomolul forfotește
În tain' acum și el.
Stinghere păsări țipă...
În veci a fost astfel.

Din nou suspină vântul
Și tace-apoi; ca'n vis
Aud de-acuma glasuri
Ce trec peste abis.

Trad. de P. P. STĂNESCU

Scrisorile lui Kelemen Mikes

(1738 — 1740)

publicate de CONSTANTIN I. KARADJA

Un anticar, la Budapesta, ne-a atras acum câțiva ani atenția asupra scrisorilor lui Kelemen Mikes, scrise pe ungurește și foarte puțin cunoscute în afară de granițele Ungariei. Ne-am procurat cea mai bună ediție din opera lui Mikes (1906) și am însărcinat pe d. Russo, arhivar la fostul nostru consulat general din Budapesta, să ne traducă scrisorile date din Cernavoda, Iași și București. Aceste scrisori fuseseră, cum am aflat mai târziu, cel puțin în parte traduse în limba noastră și publicate de d. Oct. Prie în „Unirea” din Blaj și d. Profesor N. Iorga ne-a dat o analiză critică a lor în Francisc Rakoczy al II-lea... Anal. Acad. Rom. II. Tom. XXXIII. Dat fiind însă că numita publicație ardeleană se găsește greu, mai ales în Vechiul Regat, credem că traducerea de față poate fi binevenită pentru punerea acestor scrisori la îndemâna unui cerc mai mare de cititori.

Scrisorile lui Mikes au fost tipărite în mai multe rânduri în Ungaria (Szombatheli 1794, Pest 1861 și 1880, Budapesta 1905 și 1906), unde sunt considerate ca fiind de mare valoare literară, însemnate nu numai pentru stilul și limba, dar și pentru desluserile prețioase pe care le găsim în ele despre epoca autorului.

Pentru străinul nefamiliarizat cu limba maghiară este greu de a culge note biografice despre Clemens sau Kelemen Mikes. Nimeni nu s'a ocupat de el în afară de Unguri, cari au scris însă toate în limba lor. 1)

Kelemen Mikes s'a născut la Zagon (Ardeal), în anul 1690, din părinți nobili Secui. De tânăr în serviciul principelui Francisc Rakoczy, plecă cu stăpânul său în surghiun în anul 1711. Prin Polonia și Franța ajunseră, după oboseală multă, în Turcia,

1) Bibliografia anexată la ediția 1906 a scrisorilor conține nu mai puțin decât 141 opere despre Mikes, toate fuseseră, fără excepție, în limba maghiară.

în anul 1717, poftiți acolo de Sultatul Ahmed III, care spera să se folosească de principele pretendent ardelean în contra împăratului Carol. Războiul merse însă prost pentru aliații Turci și Francezi; pacea dela Passarowitz, 1718, zdrocnește ultimele speranțe ale lui Rakoczy. Pribeagul, care venise cu nădejde atât de mare în țara infidelilor, fu silit să accepte o locuință săracioasă și un modest tain la Rodosto, pe Marea Marmara. Aci muri Francisc-II Rakoczy, în anul 1735.

Mikes, care rămăsese cu stăpânul său până la sfârșit, intră atunci în serviciul lui Iosif Rakoczy, fiul lui Francisc și moștenitorul pretențiilor sale asupra tronului ardelean.

În anul 1736 izbucni iarăși războiul între Turci și Ruși, cei din urmă obținând, după scurt timp, pe Austriaci ca aliați. Principatele deveniră, ca totdeauna, câmpul principal al operațiilor. Austriacii invadară Muntenia, în anul 1737, ore um și Serbia și Bosnia; Mareșalul Munich ocupă Moldova cu armele rusești. Oaspeții disprețuiți și săraci dela Rodosto începură iarăși, prin forța evenimentelor externe, să fie luați în seamă și să fie socotiți ca o armă în contra Austriacilor. Iosif Rakoczy fu poftit la Constantinopole în Decembrie 1737 și primi, puțin în urmă, la 25 Ianuarie 1738, un „*Hat*” dela Sultan, prin care fu recunoscut ca Domnitor al Ardealului, jurându-i bine înțeles fidelitate în schimb. 2)

Plecă a doua zi la Cernavoda, de unde trimise pe Mikes la București, pentru a saluta pe Domnitorul Constantin Mavrocordat. 3) La întoarcerea lui Mikes, fură mutați cu toți la Vidin, unde fură primiți de Turci cu pompă mare.

Speranțele lui Rakoczy erau însă să fie iarăși zădărnice prin stăruințele diplomației franceze care, temându-se că Turcii să nu fie zdrobiți, reușiră a mijloci prin iscusința ambasadurului francez, marchizul de Villeneuve, o pace între Turci și Austriaci, tratat care fu iscălit, după lungi tratative, la Belgrad, în Septembrie 1739. 4)

Din momentul când Turcii se hotărâră a începe tratatele de pace cu Austriacii, arma politică, reprezentată prin pretențiile și legăturile lui Rakoczy peste granița Ardealului, își pierdu

2) Cf. *Zinkeisen: Geschichte d. Osm. Reiches*. V. p. 744 și *Dapontes: Ephémérides Daces*. ed. Legrand II. p. 64.

3) Cf. *Ephémérides Dacs* ed. Legrand II p. 70.

4) Pentru amănuntele acestor tratative cf., între altele *Laugier: Hist. des négociations pour la paix de Belgrade*. Paris 2 vols 1768. 12°. (v. *Schmettau*) *Geheime Nachrichten...* von E. C. v. R. Leipzig 1772, și înainte de toate, frumoasa carte a lui *Vaillant: Une Ambassade française en Orient sous Louis XV*, Paris 1887.8°.

valoarea; umilința și sărăcia deveniră iarăși sorții pribegilor, la care se adaugă și boala lui Rakoczy. Fură mutați înapoi la Cernavoda, unde ajunseră la 19 Octombrie. Starea sănătății principelui era atunci desperată și moartea veni ca o izbăvire la 16 Noembrie 1738.

Cei câțiva credincioși, cari au înconjurat pe Iosif Rakoczy până la sfârșit, cerură atunci voea de-a se întoarce la Rodosto. Turcii însă nu îngăduiră aceasta, și Mikes fu silit să se ducă la Iași, prietenii lui Csaky și Zay fiind trimiși la Vidin și Hotin. 5)

Despre scopul urmărit de Turci prin aceste măsuri, știm numai că era în interesul lor de-a întreține legături cu toți nemulțămiiții din Ardeal, cel puțin până la încheierea păcii. Localitățile alese nu erau prea îndepărtate de graniță; nu știm însă, din nefericire, amănunte despre activitatea lui Mikes în acest timp, anii pe cari-i petrecu la noi fiind cei mai puțin cunoscuți din viața lui. Se știe numai că a scris despre șederea sa în Principate. 6)

În Mai 1740 îi fu îngăduit să se întoarcă în sfârșit la Rodosto. Muri de ciuma tot acolo în anul 1762.

Ep. 133

Cernavoda, 19 Februarie 1738

Am ajuns aici, slavă Domnului, ieri, după multe greutăți, dar sănătoși. Eri a fost lăsatul secului, dar noi am început a posti chiar de eri, și dacă vom urma a posti tot așa, vom ajunge să flămânzim—căci aci n'am găsit nimic. Poate va fi mai bine mai târziu, căci vom rămânea aci câțva timp. Pe drum ne-a nins foarte mult, mai ales când am trecut munții. Aproape pretutindeni sunt sate frumoase bulgărești, unde am găsit de-ale mâncării și vin destul. 7) În aceste sate se găsește slănină destulă, care în Turcia este un mezelic rar de tot. Numai atât că trebuie să-ți faci mai întâi cruce în fața gospodinei bulgarce; numai astfel îți dă slămina. Pricina e aceea că, dacă ar da slămina unui Turc și ar vedea și alții, ar fi aspru pedepsită. Cernavoda se află într'un loc foarte urât; ea e un sat mare cu

5) A-ești doi din urmă, murind după un timp, Mikes deveni șeful nemulțămiiților Ardeleni. Cf. *Hammer. Hist. de l'Emp. Ottoman. Paris 1839. Tom XVI p. 9.*

6) Cf. *Harmuzaki. Sup. I. vol. I. p. 508. Scrisoarea d-lui de Ville-neuve 1 Oct. 1737: „ Qu laissa a quelques seigneurs hongrois, qui avaient suivi le sort du feu prince Ragotski, la liberté de se disperser sur les frontières dela Hongrie pour travailler pendant cet hiver à exciter dans ce pays quelque révolution”.*

7) Autorul a străbătut Bulgaria, venind dela Constantinopole.

case frumoase. *Cei ce o locuiesc sunt pe jumătate Vaiaht și pe jumătate Bulgari, iar Turci pușini.* Sunt aici mulți negustori bogați, cari negustoresc mai mult prin Ardeal. Casele sunt făcute toate la fel. Aș mai scrie dacă aș mai avea ce. Acum rămâi al D-tale...

Ep. 134

Cernavoda, 5 Martie 1378

Poate că matală ai și uitat a scrie; cu însă nu. De aceia scriu că eri m'am întors din București. Principele m'a fost trimis să duc salutări lui Constantin Vodă. 9) Acesta m'a primit cu multă cinste și a trimis de m'au adus cu pompă mare. Câtă vreme am fost acolo, Vodă m'a găzduit și tot așa mi-a dat și drumul. Dunărea am trecut-o încolo și încoace fără să mă ud. M'am temut foarte mult să nu rămân în ea cu totul. Atunci aș fi umblat mai rău ca Sf. Petru. Epistola Vizirului a sosit astăzi și cuprinde fel de fel de promisiuni. În ea ne spune că i se vor da 30 sau 40 de mii de oameni, dar în privința aceasta sunt Toma Necredinciosul. La sfârșit scrie că trebuie să mergem de aici la Vidin. Pentru ce, Dumnezeu știe. Așa ne poartă ca pe niște copii și vrea să facă din noi sperietoare de păsări, căci Poarta crede că, de îndată ce vom ajunge la Vidin, toată Țara Ungurească și tot Ardealul vor fi călare și vor veni la noi. Poate ar fi așa dacă ar mai trăi bătrânul nostru Domn. Dar acum, să nu dea Dumnezeu să vină cineva la noi. Pe matală însă să te țină Domnul.

(Aci urmează două scrisori, tot din Cernavodă, descriind moartea lui Iosif Rakoczy, neavând însă nimic care să ne intereseze în mod direct.)

Ep. 148

București, 11 Iunie 1739

...Ce-ar fi dacă niște soldați vagabonzi și de nimic ne-ar ține calea, ne-ar lega și așa ne-ar trece în Ardeal? Ar fi un joc blestemat pentru mine. Aici ne-au primit cu cinste mare încă afară din oraș. Într-o mănăstire ne aștepta și prânzul gata. Vodă trimise înaintea noastră pe secretarul său; tot acesta ne-a și ospătat din partea lui Vodă. Iar după prânz am intrat în oraș

8) Mărturisiri interesante pentru noi.

9) Maurocordato. Mikes sosi la București în ziua de 14 Februarie și pleacă de acolo la 18 Febr. Cf. Ephémérides Deces ed. Legrand II. p. 70.

cu pompă și în trăsura Măriei Sale. Și eu încep de acolo unde ar trebui să sfârșesc și fac ca acela care întâiu s'a cununat cu cine i-a fost rudă și pe urmă a cerut dispensă. La 5 am porait din Cernavoda în bună societate, cu Ianoș Papai, care a venit aici să se vindece, cu Domnișorul Zai și cu mine însumi, de și pe mine ar trebui să mă uit. Eri Vodă a trimis trăsura lui proprie după noi și am stat în fața lui—aproape un ceas am stat la el, E chior de un ochiu, dar mintea nu-i chiorăște de fel, căci are destulă, deși mintea lui e de culoare grecească. Căci mintea grecilor e de-o altă culoare; nu se poate zice că e cu totul neagră, dar e foarte întunecată, căci vecinic umblă numai să înșele pe alții. Vodă are grădina și casă afară din oraș. 10); acolo am fost în fața lui. Nu-i vorbă, stă în tabără acolo; dar oare nu trebuie să-și păzească varza? Ziua stă în casă, noaptea doarme sub cort; căci, când comandantul e în tabără, dacă ar fi și numai în grădina cu varză, și tot trebuie să stea acolo până când stă și comandantul în tabără. Vodă ne-a dat și o trăsură și cai de poștă, și iarăși, de aceea, cu ajutorul lui Dumnezeu vom pleca mâine mai departe. Ne-au dat și câțiva soldați Vlahi să ne însoțească, căci să ne apere nu aș crede. Totuși, cel puțin ar duce veste lui Vodă, dacă s'ar întâmpla să ne prindă.

Altă veste nu mai am decât că eri a trecut pe aci un sol rusesc. 11) Merge la comandant. Nu e greu a ghici că umblă să pue pace. Cred că umblă tot calea cea veche. Nici când, dragă mătușă, nu a fost nevoie de o îngrijire mai mare a sănătății ca acum. Mai bine să-i dăm plată mai bună, numai să nu ne lase; căci eu la a mea trebuie să-i dau vin de Pitești—ce mare pedeapsă!

Ep. 149.

Iași, 21 Iunie 1739

Am sosit aci, dragă mătușă, cu bine. Până la Focșani am venit domnește în trăsura lui Vodă. Poate a fost chiar trăsura celui dintâi voevod al Munteniei. Oricum a fost, dar a fost o trăsură. Dela Focșani am venit tare încet, căci pretutindenea sunt cai de poștă foarte răi. Dar ce călătorie fermecitoare am avut! Nu vorbesc de vreme, căci a plouat într'una—mai ales

10) Cf. o descriere a acestei grădini precum și a conacului în *Jean Claude Flachet: Observations sur le Commerce et sur les Arts d'une partie de l'Europe...* Lyon 1766. 12°. I. p. 287. Această tabără se află „Ton Kampon” la câmp, aproape de Cotroceni. Cf. *Dapontes: Ephémérides Daces* ed Le-grand. I. p. 75.

11) Dapontes nu spune nimic despre vre-o asemenea solie. Mikes este poate greșit informat.

În Moldova eram ca niște cocoși plouați—dar nu pot admira îndeajuns locurile frumoase prin care trece omul dela București până la Iași. Ce păcat că pământurile aceslea frumoase și bogate stau pustii. Căci, în decurs de două zile, doar odată dacă am dat peste locuințe omenesti. Eu niciodată n'am văzut locuri mai frumoase! Călătoria noastră a fost o plăcere; și o mireasă ar fi mers bucuroasă cu noi; căci dela București până la Iași ar fi călcat numai pe flori, care de care mai frumoase—câmpurile erau acoperite cu flori în tot locul, așa încât și caii călcau numai pe garoafe și lălele. Mai scurt, umblam printr-o grădină de flori. Dar ce spun? Nici nu cred să fie vre-o grădină cu flori de atâtea feluri! Dar dacă încântarea noastră ar fi fost și scutită de frică! de oarece ne puteam teme ca nu cumva niște vagabonzi să ne ație calea și chiar să ne omoare. 12) Am fi putut arăta firmanul împărătesc, dar știu că acesta nu i-ar fi împiedecat întru nimic și chiar cu forța tot ne duceau la Iobkovici 13) la masă. Noi însă nu doriām asemenea cîste. Păzitorii noștri, îndată ce zăriau un călăreț, cătau încotro e pădurea. Poți să-ți închipui, mătușă, cum am chiuit de bucurie când m'am văzut alături de munții scumpei mele țări. Aș fi intrat bucuros în Zagon, dar Domnul a închis dinaintea mea toate căile care duc într'acolo; căci al Lui e întreg pământul. Eri, la o leghe și jumătate dela oraș, ne găsim în tîmpinați de secretarul lui Vodă 14) care, după ce ne salută în numele stăpînului său, ne urcă în trăsură și intrăm cu pompă în oraș până la cuartirul nostru. Azi dimineată Vodă, trimițându-ne vorbă că ne va primi în fața lui, ne-a trimis o trăsură, apoi ne-a primit cu ceremonie mare în corturi, căci și acest Vodă e în tabără. Am stat cu el aproape un ceas și jumătate. Acesta știe mai bine să se întrețină cu străinii; dar nici nu e mirare aceasta, căci el a fost șef-tălmăciu la Poartă. 15) După convorbire ne-au condus înapoi la cuartirul nostru. Oamenii aceștia ne primesc acum astfel, căci așa au poruncă; dar mâine—poimăne nici nu se vor uita la noi; așa sunt Grecii, chiar dacă sunt ridicați numai o șchioapă de la pământ. Dacă cei ordinari dintr'înșii sunt căpușiți cu atîta îngâmfare, cum să nu fie atunci îngâmfați și mândri când sunt puși să poruncească unei țări întregi? Muscalii se apropie de Moldova...

12) Toată țara era într'adevăr atuncea înțesată de hoți și eatane. Cf. Ephémérides Daces II. p. 123.

13) Generalul austriac.

14) Atuncea domnia Grigorie Matei Glica la Iași.

15) Adecă Mare Dragoman.

Este o lună de când îmi trec timpul plictisindu-mă singur în orașul acesta neplăcut, căci și Domnișorul Zay a plecat de mult la Hotin. Am fost de vre-o câteva ori la Vodă, dar văd că zădarnică a fost osteneala mea până acum. Iar, ca să mă plictisesc, am prilej destul în fiecare zi, căci boerii aceștia sunt ca și urșii față de străini. Nu știu dacă o fac aceasta în urma firei lor, sau nu îndrăznesc să converseze cu străinii, dar sunt foarte sălbatici.

Am fost pe la câțiva din ei, cari aveau în pajură vulturul cu două capete—căci toți aceștia își coboară originea din familia Cantacuzineștilor—te pomeniști că și găzduitorul meu e din neamul acela, cu toate că e eroitor; am să-i examinez stema. Să vii aici ca un străin, să fii chemat la masă, după cum e obiceiul între oameni, la așa ceva să nu te aștepti de la urșii aceștia. Și eu mi-am propus să nu mă mai duc la nici unul din ei. Când merg la Vodă, mă numesc și pe mine „*Mărio ta*”, căci văd cum e Vodă cu mine. Dar altfel mă simt ca și când aș fi singur în oraș.

Nimeni nu mi-a arătat aici o așa prietenie ca mitropolitul. Când mă duc la el, mă vede cu bucurie și, ca să-mi arate cât e de bucuros de mine, mi-a trimis în mai multe rânduri și niște mâncări de acelea care sunt rare în orașul acesta. Asta am primit-o foarte bucuros dela dânsul, nu pentru daruri, ci pentru că îmi arată o așa inimă bună, și eu am aci o astfel de masă, că aș mai putea hrăni încă zece oameni pe lângă cei pe cari îi am.

Totuși, am norocul că se mai află și un pater italian cu care iau masa și vorbesc; căci, dacă nu ar fi acesta, nu aș mai deschide gura de fel, decât doar când mănânc. Dacă mi-ar fi dor să merg în cârciumă, acolo aș putea să vorbesc destul cu popii valahi, căci prin cârciumele de aici, lângă fiecare butoi sunt cel puțin zece popi, pe care-l înconjoară ca pe un mort. Din toate acestea se poate vedea că nu mi se prea tocește limba...

Să vorbim dar puțin despre oraș și despre stările de aici. Orașul e pe o colină, într'un loc destul de ărmos. Apa însă trebuie să o care de departe. De dragul a vre-o cinci-șase mănăstiri i se zice Iașului oraș; căci, după celelalte case care mai sunt în el, i-am putea zice numai sat. Negustoria o fac Ovreii și Armenii. Dacă ar fi aici voievozi stabili și de acei cari caută și folosul țării, s'ar putea dezvolta un negoț foarte întins, cu mult mai ușor și mai mare ca în București. Unde poate să fie

un pământ mai frumos și mai bun ca aici? Unde se poate mânca o carne de vacă mai gustoasă? Iar vinul acesta poate fi pus pe masa oricui—vinul de Cotnari poate fi gustat cu plăcere și cu deliciu chiar și de dame. Numai oamenii sunt ca niște fiare sălbatice: lasă să se părăginescă pământul acesta admirabil de bun și de frumos și locuiesc prin păduri. Numărul boierilor e foarte mic; doar dacă sunt zece sau doisprezece cărora li se poate zice că sunt domni; pe ceilalți nu-i la nimeni în seamă. Că sunt sub împărăția turcească e adevărat; dar mai adevărat e că sunt sub jugul Grecilor. Atât oficiile mari, cât și cele mai mici le au numai Grecii. Domnul fiind ales totdeauna numai dintre Greci, acesta favorizează pe conaționalii săi și dă crezare mai mult acestora și face cu boierii ce vrea. Și acum cine-i hatmanul cel mai mare și care poruncește tuturor ostilor? Fratele unui blănar grec foarte bogat. Și înaintea acestuia trebuie să-și plece genunchii toți boierii ceilalți.

Dar ce-mi pasă mie de toate acestea, când eu îmi mănânc pâinea și-mi beau vinul de Cotnari, plictisindu-mă atât de mult?

În fie-ce-zi-avem vești rele. Muscalii se apropie de Hotin; toată lumea e îngrozită și se gătește de ducă... Dăunăzi a trecut pe aici un sol rusesc. 16) Se ducea în tabăra comandantului. Am fost și eu la Vodă și mi-am luat rămas bun de la el, căci eri a eșit de aci cu întreaga lui oștire și cu pompă mare. Dar ce fel de oștire? Nici nu se poate numi oștire, ci numai păzitori de vite. Un pașă e cu el, cu vre-o 40 sau 50 de oameni. Oastea lui întreagă, numărată bine, să tot fie de o mie și cinci sute de oameni. În urmă duceau tunurile grele care, la nevoie, pot fi umplute și cu nuci. Astfel aceștia au ieșit cu toții și ne-au lăsat aici. Să-mi bat capul, ce să fac? Atâta știu că Vodă a lăsat să fiu bine tratat și m'a lăsat în grija caimacamilor; căci a lăsat trei caimacami în locul lui, 17) cari sunt trei fruntași de aici—unul din ei e cancelarul. De păzit n'au să ne păzească aceștia. Pot să ne calce într-o noapte din Ciuc și ne găsesc în pat...

Ep. 151

Iași, 23 August 1739

Pe aci lucrurile stau prost de tot. De când a plecat Vodă din oraș 18) nu se mai sfârșesc dezordinele. Toți se pregătesc,

16) Nemenționat de Dacontes.

17) Dacontes menționează pe Marele Logofăt și Marele Vornic Cantacuzino. Dacontes o. c. II p. 221)

18) Grigore Ghica pleacă în luna August la Scânteia și Vaslui (Dacontes o. c. II p. 291)

împachetează și sunt gata de fugă. Boerii și-au trimis nevestele de mult în păduri. Mai ales de când tabăra muscălească a trecut dincoace de Nistru, e mare frică. Și cei doi fii ai lui Vodă s'au făcut nevăzuți. În împrejurări așa de turburi, nici eu însumi nu știu ce să fac. Dacă aud cel mai mic zgomot, îmi închipui că sunt Cazacii în curte. Caimacamii vin deseori pe la mine, mă încurajează, iar eu îi rog să mă trimită în altă parte, căci ei, dacă se întâmplă ceva, pot încăleca când voesc; eu însă, cu cei patru sau cinci servitori ai mei nu am decât un singur cal.

Judecă și mata, mătușă dragă, în ce stare sunt: numai de când îți scriu această scrisoare, gazda mea m'a făcut s'o întrerup de trei ori, spunând că Cazacii se apropie de oraș. Eu o încurajez destul, dar însumi aș dori să nu mai fiu aici. De dimineață până seara nu umblă altă vorbă decât că vin Cazacii. Toți se roagă așa: „Și ne mântuește pe noi de Cazaci, Doamne”. Eu cer într-una Caimacamilor să ne trimită odată de aici. Ei mă asigură mereu că-mi vor purta de grijă. Dar eu sunt într'o neîntreruptă neliniște, cum n'am fost niciodată. Mai greu e că nu este nimeni cu care să schimb o vorbă. De aș putea cel puțin să scriu sau să citesc—dar nu se poate; dinaintea porții mele nu mai conținește zarva. Din propria mea putere nu pot să plec și nici nu se poate până când nu dă poruncă Vodă. Iar a fi aci, în mijlocul acestui popor îngrozit, e o nenorocire întreagă... Pe la începutul acestei luni a trecut pe aici către Hotin poșta comandantului, care ducea veste că comandantul a bătut pe Nemți. Dacă e adevărat asta, se poate zice că e degetul lui Dumnezeu aici. Iară eri o altă poștă a adus vestea că au cucerit Belgradul. Toate acestea sunt vesti mari. Într'acolo Dumnezeu dă biruință Turcilor. Pe aici trebuie să fugă dinaintea Muscalilor. Numai Dumnezeu știe cum or fi toate. El înalță, El îngenunche...

Ep. 152

Iași, 3 Septembrie 1739

Trebuie să scriu iarăși despre Cazaci, căci niciodată n'ai putea vedea o mai mare groază ca cea de aici, mai ales de când au bătut pe Turci. Acum și Muscalii sunt în Hotin. 19) Ne putem, dar, cu adevărat teme de Cazaci. Bisericile sunt pline de lume, dar nu ca să se roage, ci ca să-și adăpostască acolo lucrurile de valoare. Vodă s'a întors eri, numai că nu cu pompa

19) Rușii intrară în Hotin în ziua de 17 August 1739 (Dapontes o. c. II. p. 289).

cu care a plecat. Așa e lumea! Îndată ce a sosit, i-am și trimis vorbă să mă mute de aici, iar astăzi am fost eu însu-mi la el. Am vorbit mult despre lucrurile prezente. Dar mai ales i-am cerut să pot pleca, căci știu că nici Domnia Sa, cât e de Vodă, n'are de gând să aștepte aici pe tâlharii aceia de Cazaci. S'au și luat dispoziții în privința mea. Eu sunt gata și, din mila lui Dumnezeu, pot spune că mâine am să-i părăsesc ca Sf. Petru pe Valahi. 20)

Ep. 153

București, 18 Septembrie 1739

În sfârșit scăpai din fața turbaților de Cazaci. Cred că aci n'am de ce să mă mai tem de ei. Dar dacă n'aveam de ce mă teme de Cazaci pe drum, în schimb am dus groaza tâlharilor. Destul atâta, că din Iași am plecat la 4. Vodă mi-a dat cai și care și, pe lângă aceasta, doi călărași, cari însă nu mi-au fost de nici un folos și am pornit la un drum atât de primejdios numai trei inși, căci pe ceilalți nu-i mai socotesc. Când am ajuns afară din oraș, par'că s'a ridicat un bolovan de pe mine și m'am liniștit. Am lăsat pe Vodă și orașul într'o mare învâlmășeală,—dar, facă cum or ști, eu sunt liber. Însă, dacă am scăpat dintr'o primejdie, alta îmi era în față; căci, fiind bătută și împrăștiată tabăra turcească numai cu câteva zile înainte de plecarea mea, mă puteam teme că atâția ostași, risipindu-se prin Moldova și Muntenia, vor încerca să se aleagă cu ceva, dacă sunt bătuți, și să fure ce vor putea. Căci, într'o astfel de stare, oastea Turcilor și mai ales sălbăticeimea din Asia este foarte lăcomă și ar duce la ea acasă tot ceea ce își poate însuși. De aceea m'am temut să nu dau peste vre-o astfel de societate neplăcută, mai ales că trebuia să trecem prin păduri multe, cu deosebire până la Focșani. Dincolo de Focșani m'am întâlnit cu niște Turci, dar aceștia erau din țară și n'aveam de ce ne teme de ei. Totuși, nu numai că n'am întâlnit ostași vagabonzi, dar nici măcar Moldoveni n'am văzut. Ca și când aș fi rămas numai eu în țara aceasta, sau ar fi fugit cu toții dinaintea mea. Astfel, am avut o călătorie fermecătoare. Câmpul ne-a dat pretutindeni sălaș și, după obiceiul Turcului, care e foarte bun, am plecat la vreme și am ajuns la vreme.

Deși se vorbește aci ca sigur despre pacea cu Nemții, Vodă totuși se teme să nu-i vie musafiri din Ardeal. La trei sau patru zile după plecarea mea din Iași, Vodă a trebuit să părăsească orașul....

20) Proverb unguresc.

Ep. 154*București, 23 Octombrie 1739*

Inchipse-ți, mătușă, că și aici trebuie să mă tem de turbații cei de Cazaci; căci, cu toate că e pace, dar multe sute de inși, părăsind armata, au trecut încoace ca să prade. Așa îmi pare că mă caută pe mine. Dacă veneau aici, m'ar fi găsit în pat, căci zilele trecute m'au apucat frigurile... Îți poți închipui în ce stare am fost când, în ziua când eram mai rău, slujitorul venind la mine îmi spuse: „Stăpâne, se spune că în curtea lui Vodă se încarcă carele cu multă grabă; Vodă a ieșit din oraș și toți sunt gata să fugă; spun că n'ar fi departe Cazacii. Auzind acestea, mă gândiam în mine: „de acum ne-a luat diacul!” Așteptam să-mi intre în casă, căci știam că nici atâta omenie n'au să se anunțe măcar... Dumnezeu a vrut însă ca a doua zi să vie vestea că rățesc numai pe la margini. Apoi zi cu zi se liniștiră veștile și ne liniștirăm și noi. Poate că am scăpat cu totul de turbații de Cazaci... Aici a început iarna binișor. Vodă însă, care a fost totdeauna bun cu mine, acum s'a schimbat, căci n'am vrut să fac pe placul lui. Decât Măria Sa îmi e mai dragă însă cinstea și nația.

Ep. 155*București, 15 Martie 1740*

...Aci e iarnă grozav de strașnică. A început la 13 Octombrie și de atunci zăpada a crescut în fiecare zi și frigul s'a făcut mai cumplit. E ca și când ne-ar fi luat din oraș și ne-ar fi dus tocmai în Laponia, lângă Marea Inghetată, căci nimeni nu-și aduce aminte de-o iarnă atât de grea. Și așa este în întreaga Europă. Iar ceea ce nu s'a mai pomenit, e că au trecut cu carul pe ghiață din Danemarca în Suedia!... Aci este mare scumpete și lipsă. Pe uliță oamenii își smulg pâinea unii dela alții. Adesea aș fi stat la masă și nu aveam pâine. Nu e de mirare, căci de nicăieri nu se poate aduce nimic; iar aici e înghetat totul tun: apa, moara și morarul. Mărturisesc că bucuros m'aș despărți de București... Eu nu știu ce fel de oameni sunt aceștia de nu poți să convii cu ei. Să nu crezi, că vre-un boier de aici sau din Moldova te-ar cnema la masă! Cunoșc din copilărie un boer, dar nu-mi arată nici cea mai mică prietenie. Când mă duc la el, nu cruță vorba ca ceilalți. Observ că, din cauza lui Vodă, ei nu îndrăznesc să convie cu străinii; dar și între ei sunt tot numai Valahi. Să mă ierți, mătușă, că acum închei, căci e o pedeapsă a scrie. Mai la fiecare literă trebuie să apropii pana la foc să se desghețe cerneala. Și focul e ca

vai de el, căci și acesta nu îngheață numai odată. Lemne se capătă foarte rar și scump... deși se apropie primăvara, dar pe aici așa viforăște ca și cum abia acum ar începe iarna.

Ep. 156

București, 22 Mai 1740

Slavă Domnului, a trecut iarna. Dar ce spun? A trecut aproape și primăvara. E mai mult de o lună de când nu avem nici un Vodă. Nemții au dat înapoi Turcilor jumătatea aceia a Munteniei, pe care au stăpânit-o. De aceia Vodă a plecat la Craiova, ca să-și recucerească Voevodatul de-acolo. Folosul acesta l-au avut Nemții din călcarea păcii... Aici încă totul e scump și rar, mai ales „pita”. Dar nu-mi prea pasă, căci cu ajutorul lui Dumnezeu peste câteva zile vom porni către Rodosto și voiu părăsi bucuros orașul acesta acoperit cu scoarță... Avem un bun preot maghiar, nu de mult venit, și e miel din Ciuc. Sărmanul! A crezut că reverenda lui va avea aici aceeași cinste ca și în Ciuc. I-am spus de câteva ori să nu mai poarte haina Sf. Francisc, dar nu m'a ascultat. Dăunăzi, pe când venia la mine la masă, un Turc blestemat îl netezi peste obraz cu coada lulelei. El, sărmanul, a suferit-o cu resemnare, dar a doua zi, cerându-și ertare cu multă supunere dela haina lui, a îmbrăcat haină valahicească și de atunci n'are să se mai teamă de coile de lulea. Sfârșesc epistola ca să mă pot pregăti de plecare și să te văz mai repede.

Pe Dunăre și prin Dobrogea (în anul 1865)

Printre numeroșii străini uitați, cari au vizitat părțile noastre în cursul veacului trecut, notăm și pe *Doamna Olympe Audouard*, autoare a cărții *L'Orient-et ses Peuplades*. Paris, Dentu, (impr. Jouast) 1867, în 18. 496 pp. *)

Plecând de la Budapesta cu vaporul, în cursul verei 1865, fu jefuită în mod nerușinat de vânzătorul biletelor. I se luă 800 franci pentru un bilet dela Pesta până la Constantinopole în loc de adevăratul preț de 250 franci. De cabine nici po- mină; numai un salon, unde erau îngrămădiți pasagerii ca niște oi. Puntea era acoperită cu mărfuri.

Comandantul vaporului, fiindu-i însă milă de o doamnă ce călătoria singură, aranjă pentru dânsa o cabină provizorie pe punte.

Erau călători mulți, mai ales „*Români și Vlahi*”, însă nu din cei mai simpatici. Mai toți erau pasionați pentru dama de pică; cărțile de joc erau singura lor ocupație în cursul întregii călătorii. Aceasta nu se petrecea fără certe multe, cuvântul „*filou*” fiind des întrebuințat; după aceea, jucătorii se împrieteniau iarăși, ca și când nimic nu s'ar fi întâmplat. Unul dintr'acești Români muri subit de anevrism în cursul unui joc de bacară. Se ivi îndată o ceartă aprigă în fața mortului, între moștenitor și bancher pentru câștig, toți călătorii luând parte pro sau contra!

Corabia se înpotmoli în nisip în cursul drumului, fiind scoasă abia după 24 ore de un alt vapor.

De și călătorii erau îngrămădiți ca sardелеle, se mai urca lume la fiecare stație. Vaporul era socotit pentru 60 sau- cel

*) Cartea este necunoscută chiar de Bengescu.

mult 80 pasageri—pe bord erau 150. Proviiziile lipsiau; trebuia o zăvărată bătaie pentru a ajunge în salonul de sufragerie. Farfuriile și tacăturile murdare, scurt, Doamna Audouard preferă să trăiască din cafea și pâine uscată, decât să guste din masa vaporului. Privățiunile și lipsa de confort îi cam micșorau plăcerile călătoriei. Notează însă frumusețile peisajului. La Reșova observă rămășițele unui zid vechiu ce se întindea, după cum se spunea „*până la Dunăre*”.

Sosiră la 2 dimineață la Cernavoda. Pasagerii fură dați afară în pripă; „*repede, repede vaporul pleacă*”.

Așteptară trei ceasuri în frig, pe câmp, ca să plece trenul spre Constanța. De stație nici vorbă nu era, nici măcar de o șură.

Singurul trafic pe linie constă din călătorii cari sosiau cu vaporul spre a lua drumul spre Constantinopole prin Constanța. În timpul iernei nici-o activitate.

Trenul trecea printr'un pustiu cu mlăștini nesărate. Singura stație era orașul Medgidia, locuit de 20 mii de Tartari, în majoritate refugiați din Rusia. Fiind cu toții foarte săraci, guvernul turc îi scutise de biruri.

La Constanța se vedeau cârduri mari de Cerchezi, și ei refugiați, toți murind de foame și îmbrăcați în adrețe. Fugiseră pe jos din Rusia. Veniseră aci ca să moară ca muștele.

Mizeria lor era atât de mare, încât părinții își propuneau copiii spre vânzare străinilor ce treceau. Un Turc milos cum-nără cinci copii, făgăduind că-i va crește. Părinții se aruncau la picioarele lui cu mulțămiri adânci, spunând copiilor: „Nu mai plângeți: veți avea mâncare și haine!”

Peste un ceas Doamna Audouard se îmbarcă pe un vapor al Societății Lloyd spre Constantinopole.

La Tarigrad auzi că la Muntele Atos călugării aveau o rugăciune deosebită pentru Vodă Cuza din cauza secularizării: „*Milostive Dumnezeu, pedepsește pe acest păcătos (mé-réant) care ne răpește, fără rușine, bunurile noastre, aceste bunuri ce sunt scumpe inimelor noastre*”.

Altă știre despre noi nu găsim, Doamna Audouard urmându-și călătoria prin Turcia până la Ierusalim.

CONSTANTIN I. KARADJA

ELEFANȚII

Trad. din Leconte de Lisle

Ca marea ce se'ntinde masivă, nesfârșită,
Nisipul roș scânteie deoarte 'n lung și 'n lat.
Tăcut se desfășoară pământul ondulat
În zarea arămie de Negri locuită.

Postiu, nici o viață. Tăcere 'ngrozitoare.
Toți leii dorm în peșteri sătuli și obosiți.
Departe, sub curmalii deapururi înverziți,
Girafe și pantere s'adapă la izvoare.

O pasăre nu trece cu aripa-i să taie
Văzduhul de un soare imens încercuit.
Din când în când un boa de arșiță răzbit
Spinarea învelită de solzi și-o încovoale.

Atât de arzătoare e bolta de opal!
Și 'n timp ce totul doarme pe 'ntinsul nesfârșit,
Agale, elefanții cu mersul ostenit
Se duc să-și regăsească ținutul lor natal.

Din fundurile zării tăcutul lor convoi
S'apropie și 'n urmă tot praful îl stărnesc.
Spre a-și tăla o cale mai dreaptă, prăbușesc
Giganticele dune sub pașii lor greoi.

În frunte călăuza pășește gânditoare.
Ca scoarța de pe arbori e trupul său crăpat
Și capu-i ca o stâncă; iar spatele arcat
Puternic se 'ncovoale la ori și ce mișcare.

Ea poartă tot convoiul spre—o țară mai frumoasă
 Cutreerând pustiul cu pași neobosiți.
 Urmând-o, pelerinii tăcuți și prăfuiți,
 În urma lor despică o brazda nisipoasă.

Cu trompa între dinții de fildeș sclipitor,
 Cu ochii duși în zare, ei merg neîncetat.
 Un abur se ridică din trupul asudat
 Și sute de insecte roesc în jurul lor.

Dar ce înseamnă setea și musca 'nțepătoare
 Și soarele ce-l arde cu sulite de foc?
 Acuma ei visează la țara cu noroc,
 La țara cu smochinii din văi răcoritoare.

Vor revedea cascada în ale cărei ape,
 Mugind grozav, înoată hipopotami enormi,
 Și 'n care ei, pe lună, se ogîndeau diformi
 Și-adesea, printre trestii, veneau să se adape.

Așa, pierduți în prada adâncei nepăsări,
 Străbat cu îndrăzneală pustia nesfârșită.
 Și zarea se așterne pe urmă neclintită,
 Când tainic călătorii se șterg în depărtări.

GRIGORE SĂLCEANU

Ce mânâncă și beau Dobrogenii¹⁾

de Doctor Ing. D. FRANGOPOL
Chimist-Şef Constanța

* Laboratorul de chimie pășește în al 12-lea an de activitate, dacă se consideră și timpul războiului, când acest Laborator a fost completamente distrus.

Din statisticile anuale se poate vedea detaliat numărul și felul complex de lucrări executate, cu ocazia controlului efectuat asupra alimentelor, băuturilor, sau altor substanțe cu înțrebarea casnică din tot ținutul Dobrogei și jud. Iașiomița.

ANUL 1912.

Din 979 de probe analizate în 1912, 623 de probe au fost trimise de organele oficiale de Control Sanitar, din care 174 au fost neregulamentare, sau *27,9 la sută*. Din 356 de probe trimise de alte autorități, 19 au fost neregulamentare, sau *5,30 la sută*.

Din 479 de probe de lapte trimise de Serviciul Veterinar, 123 de probe, sau *25,70 la sută*, s'au găsit falsificate.

Din băuturile alcoolice propriu zise, 48,9 la sută s'au găsit falsificate și rău încorporate, iar din numărul total al vinurilor numai 19,3 la sută au fost neregulamentare.

Pentru îndreptare, s'au somat 25 de comercianți, ceea ce face 4 la sută din numărul total al probelor trimise.

ANUL 1913.

S'au analizat în total 984 de probe, din care 503 de probe revin organelor de control Sanitar și din care s'au găsit 109

1) Extras din Darea de seamă de zece ani de activitate a Laboratorului Regional de Chimie al Direcț. Sanitare din Constanța, adică dela 1 Aprilie 1912 până la 31 Decembrie 1922.

neregulamentare, sau 21,60 la sută; 447 de probe a altor autorități (Vama), din care 35 neregulamentare, sau 7,60 la sută.

Probele cele mai des găsite falsificate au fost în ordinea următoare:

Probe de cafea rășnită 66,5 la sută neregulamentare.

„ „ lapte 45,8 la sută

„ „ limonăzi și sifoane 37,5 la sută

„ „ vinuri 17,8 la sută

Băuturi spirtoase 14,7 la sută

Se observă o ameliorare în ceea ce privește procentul de **21,60 la sută** din numărul total al probelor falsificate, trimise de autoritățile de control sanitar, față de **27,90 la sută** din anul precedent.

Această ameliorare a fost mai accentuată în ceea ce privește probele de băuturi spirtoase, care dela 48,9 la sută (din 1912) au scăzut la 14,70 la sută în anul 1913. În schimb numărul probelor de lapte găsite falsificate a crescut de la 25,79 la sută la 45,80 la sută.

ANUL 1914.

În total au fost analizate 1327 de probe dintre care: 816 de alimente și băuturi înaintate de autoritățile de Control Sanitar și din care s'au găsit 202 neregulamentare, sau 24,70 la sută. Din 432 probe trimise de alte autorități, 20 au fost neregulamentare, sau 4,50 la sută și, în fine, 79 de analize au fost făcute pentru particulari.

Substanțele găsite mai des neregulamentare au fost în ordinea următoare: Probele de lapte 75 la sută falsificate. Din aceste probe 60 la sută au fost falsificate prin diluare cu apă, 11 la sută prin decremare și 4 la sută prin dubla falsificare. La analiza laptelui se determină: densitatea spec., untul, extractul, serorefracția, extractul fără unt, nitratii și aciditatea. 80 la sută din probele de alcool (rectificat) sunt neregulamentare. 66,6 la sută din probele de cafea măcinată sunt falsificate. 55,5 la sută din probele de siropuri, bomboane sunt rău fabricate. 42,8 la sută din probele de făină nu corespundeau regulamentului. 33,3 la sută din probele de ceai trimise de Vama Constanța, nefiind regulamentare, au fost respinse la import.

30 la sută din probele de untdelemnuri erau falsificate cu alte uleiuri vegetale.

De asemenea 25 la sută din probele de uleiuri vegetale se vindeau amestecate (ulei de rapiță se vindea drept floarea soarelui).

Ape gazoase, limonăzi și garnituri metalice vătămătoare (cu plumb) 27,20 la sută neregulamentare.

Băuturi alcoolice 25,20 la sută falsificate și rău fabricate.

Vinuri 21,5 la sută falsificate și rău conservate.

Deasemenea 40 la sută din probele de petrol n'au fost suficient rafinate.

Comparând aceste cifre cu cele ale anului precedent (1913), observăm că numărul de alimente și băuturi găsite falsificate a crescut simțitor pentru unele alimente, datorit probabil izbucnirii războiului și închiderii Dardanelor.

ANUL 1915.

Au fost analizate în total 2085 de probe, din care:

1801 au fost trimise de autoritățile de Control Sanitar și din care s'au găsit 653 neregulamentare, ceea ce revine la 35,60 la sută; 146 probe trimise de alte autorități (Vamă), din care 4 au fost neregulamentare, sau 2,80 la sută și, în fine, 138 probe trimise de particulari.

În mod amănunțit, între altele, s'au analizat: 18 ape de băut; 40 limonăzi și ape gazoase din care 36 au fost neregulamentare sau 90 la sută; armături metalice pentru sifoane: 10, din care 4 neregulamentare, sau 40 la sută (conțineau plumb); vinuri: 353, din care 104, sau 30,05 la sută, neregulamentare, fiind denaturate pentru alte întrebuințări; la vinuri se observă o accentuată creștere procentuală de falsificare față de anul precedent. Din 372 de probe de băuturi alcoolice (țuică, drojdie, țescovină, cognac, rom) 138 au fost găsite neregulamentare, adică 37,10 la sută.

Din 23 de conserve analizate, 3 au fost găsite neregulamentare și din 51 de alte alimente (pastramă, cârnați, etc) 23 de probe s'au găsit neigienice, ceea ce revine la 45,10 la sută neregulamentare. Din 75 de probe de paste făinoase, pâine și făină, 15 au fost neregulamentare sau 19,60 la sută.

Din condimente: cafea boabe analizate, în total 136, s'au găsit 5 neregulamentare; din 37 de probe de cafea rășnită, 31 au fost falsificate cu alte substanțe, ceea ce revine la 83,70 la sută neregulamentare; din 25 de probe de ceai, 8 au fost neregulamentare (32,0 la sută) și, în fine, din 34 de alte condimente (piper, ardei), 12 au fost neregulamentare (39,50 la sută). În majoritatea cazurilor piperul măcinat conținea făină și mălai. La 2 probe s'au găsit și neghină, care prin saponina ce conține, poate produce intoxicațiuni în organism. La o probă de ardei roșu s'a găsit numai aluat de pâine colorat cu culori

de anilină. O probă de piper negru, luată dela un comerciant angrosist, se compunea numai din tărâțe, neghină și funingine.

Uleiuri și grăsimi. Din 110 probe de undelemn de măsline, 69 de probe (62,70 la sută) au fost neregulate și anume: pentru 58 de probe, falsificarea a fost cu uleiuri inferioare de rapită și floarea soarelui, iar pentru 11 probe a fost rânzeală și alterare. În general, numărul probelor falsificate s'a dublat, față de cele din anul precedent. Cauza: lipsa de import, războiul mondial și închiderea Dardanelor.

Din 15 probe de unt și grăsimi, 3 au fost neregulate, 20 la sută.

Laptele: 64,50 la sută probe neregulate; din 244 de probe de lapte trimise la analiză, 147 de probe au fost găsite falsificate (120 diluate cu apă, 20 decremate, iar 7 decranate și diluate), iar la 11 probe laptele s'a găsit alterat și rău conservat. La o probă de lapte de grajd, untul s'a găsit 1,88 la sută, iar la alta 2,72 la sută. Restul probelor de grajd aveau toate elementele normale.

Smântâna: 69,70 la sută neregulate.

Brânzeturi: 64,60 la sută neregulate.

Între altele s'au mai analizat:

391 de urini, din care 281 pentru spitale.

25 examene de sânge (urea în sânge și reacția Weber).

6 medicamente, din care unul n'a corespuns formulei.

25 probe de bomboane, rahat, siropuri, etc. din care 4 (16,06 la sută) au fost neregulate.

16 probe de petrol, din care 4 n'au fost bine rafinate.

2 probe de miere, din care una falsificată cu apă și glucoză; 2 probe de oțet; 5 probe de colofoniu (Vamă) și 3 probe de uleiuri minerale trimise de Direcția Portului Constanța.

Statistica anului 1916 înapoasă, prin faptul distrugerii arhivei Laboratorului, din cauza ocupației și a devastărilor războiului. La reîntoarcerea din Moldova pe la începutul lui Decembrie 1918, Laboratorul a fost găsit completamente distrus; nici urmă din instalația fostului Laborator; până și sobele de teracotă, conductele de apă și gaz, totul a fost furat, fie de inamic, fie de locuitorii cari au mai rămas în oraș. Lucrările de reconstrucție și refacere ale Laboratorului s'au început la 1919.

În timpul războiului am avut de înregistrat moartea chimistei Ana Vlad, precum și a laborantului Preda Dumitru.

ANUL 1919.

S'au executat numai 35 de examene.

ANUL 1920.

S'au executat 523 de examene. Din 337 de probe trimise de autoritățile de Control Sanitar, 67 de probe au fost neregulate, ceea ce revine la 19,8 la sută neregulamentare.

Majoritatea probelor o formează vinurile, rachiurile, iar din cele particulare, urinele.

ANUL 1921.

Au fost analizate 1004 probe, din care:

524 au fost trimise de autoritățile de Control Sanitar și din acestea 112 au fost neregulate, ceea ce revine la 21,37 la sută.

294 trimise de Vama Constanța și alte autorități.

87 trimise de Spitale (urini, sânge) și

189 trimise de particulari (urini, sânge, suc-gastric).

Probele cele mai des găsite falsificate, din cele trimise de autoritățile de control sanitar, au fost în ordinea următoare, exprimate în procente (neregulamentare):

Ape gazoase (limonade, sifoane) 71,40 la sută; lapte 58,10 la sută; condimente 45,40 la sută; vinuri 25,26 la sută; undelemnuri 8,20 la sută; băuturi alcoolice 8,33 la sută.

ANUL 1922.

Au fost analizate, în total, 2154 de probe, din care:

984 au fost trimise de autoritățile de control sanitar; din acestea s'au găsit 366 de probe neregulate, ceea ce revine la cifra de 37,20 la sută neregulamentare. Din cele 366 de probe, 81 au fost alterate și rele, iar 285 falsificate.

Printre măsurile indicate de Laborator pentru scoaterea din consumație a probelor neregulate, s'a prescris: pentru 264 de probe denaturarea, pentru 33 de probe distrugerea, iar pentru 69 s'a interzis punerea în consumație.

973 de probe au fost trimise de alte autorități (vamă, spitale, autorități administrative și judiciare).

197 de probe, în care predomină urinele (sânge, suc-gastric), au fost înaintate de particulari.

Probele cele mai des găsite neregulate, din cele trimise de autoritățile de Control Sanitar, în decursul anului 1922, au fost în ordinea următoare, exprimate în procente.

Cafea măcinată 94,10 la sută; bomboane, sirop, rahat, halva 60 la sută; lapte 57,10 la sută; ape gazoase 47,80 la sută; brăgă 40 la sută; undelemnuri 40 la sută; vinuri 33,40 la sută;

băuturi alcoolice (țuică, drojdie, etc.) 33,80 la sută; făină 20 la sută.

Între altele s'au analizat 15 ape de băut; 2 aliaje; 23 de ape gazoase; 10 brăgi; 404 vinuri; 349 băuturi alcoolice; 13 carne; 5 conserve; 15 făină; 2 pâine; 220 cafea boabe, 51 cafea rășnită; 65 ceai; 89 diferite condimente; 7 grăsimi; 76 undelemnuri; 86 uleiuri diferite vegetale; 7 degreas; 21 de lapte; 6 lapte de femeie; 3 brânzeturi; 12 oțet; 6 sânge, 306 urini; 5 suc-gastric; 10 petrol; 311 zahăr, ciocolată, miere; 5 rahat, halva, sirop; 11 colofoniu; 16 leșături; 1 parafină și 2 medicamente, din care unul nu corespundea formulei prescrise.

ANUL 1923.

S'au analizat în total 2526 de probe (2154 în anul 1922), din care 1437 (984 în 1922) au fost trimise de autoritățile de control sanitar (din orașul și județul Constanța, orașul Bazargic, Silistra și Călărași, precum și din județele Caliacra, Durostor, Ialomița și Tulcea). S'au găsit 122 (față de 366 în 1922) probe neregulamentare, ceea ce revine la 29,35 la sută. Din probele neregulamentare 216 au fost rău preparate și alterate, iar 206 falsificate.

Laboratorul a prescris denaturarea pentru 234 de probe neregulamentare, iar pentru 115 s'a dispus distrugerii.

Numărul probelor trimise de alte autorități cum sunt cele vamale, administrative și judiciare, se ridică la cifra de 974 (față de 973 în 1922).

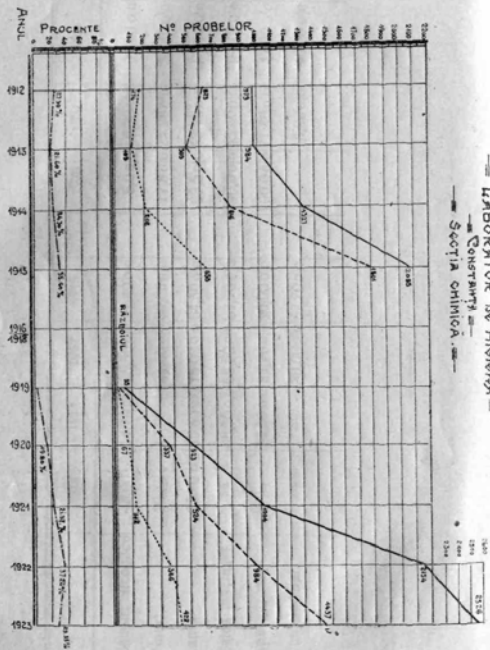
Probele cele mai des găsite neregulamentare din cele trimise de autoritățile de control sanitar în decursul anului 1923 au fost:

Cafea măcinată 100 la sută falsificate (94,10 la sută în 1922); lapte 67,10 la sută, (57,10 la sută în 1922); undelemnuri 65,50 la sută, (40,00 la sută în 1922); băuturi alcoolice 35,55 la sută (33,80 la sută în 1922); ape gazoase 23,45 la sută (47,80 la sută în 1922); vin 17,10 la sută (33,40 în 1922).

Făcând o recapitulare tabelară a diferitelor alimente și băuturi mai principale, găsite neregulamentare, începând din anul 1912 până în 1922 inclusiv, avem în procente:

	1912	1913	1914	1915	1916- 1919	1920	1921	1922	1923
Băuturi alcoolice	48,90 o/o	14,70 o/o	25,50 o/o	27,40 o/o	—	6,0 o/o	8,33 o/o	33,80 o/o	33,55 o/o
Vinuri	19,30 o/o	17,80 o/o	21,50 o/o	30,05 o/o	—	17,8 o/o	25,26 o/o	33,40 o/o	17,10 o/o
Lapte	25,70 o/o	45,80 o/o	75,00 o/o	64,50 o/o	—	68,5 o/o	58,10 o/o	57,10 o/o	67,10 o/o
Cafea măcinată	—	66,50 o/o	66,60 o/o	83,70 o/o	—	40,0 o/o	45,40 o/o	94,10 o/o	100,00 o/o
Ape gazease	—	37,50 o/o	27,20 o/o	90,00 o/o	—	100,0 o/o	71,40 o/o	47,80 o/o	23,45 o/o
Untdelemnuri	—	—	30,00 o/o	62,70 o/o	—	—	8,90 o/o	40,00 o/o	65,50 o/o

— LABORATOR DE HIGIENĂ —
— CONSTANȚA —
— SECȚIA CHIMICĂ. —

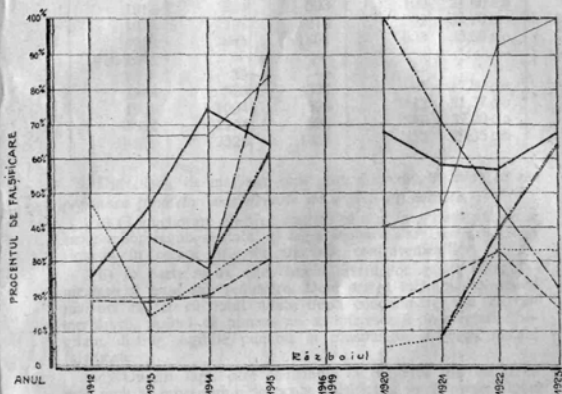
— LEGENDĂ —

- Ne total al probelor trimise la analiză
- - - - - Nº probelor trimise de autoritățile de control sanitar
- Nº neregulamentare
- . - . - Procentul general al probelor neregulamentare, din cele trimise de autoritățile de control sanitar

CHIMIST ȘEF,

Dr. Popovici

— LABORATOR DE HIĞIENA —
— CONSTANȚA —
— SECȚIA CHIMICĂ —

— LEGENDA —

Procentul de falsificare constatată de laborator, pe anii 1912 - 1923 la alimentele și băuturile trimise de autoritățile de control sanitar.

- Băuturile alcoolice.
- Vinuri.
- Lapte.
- · — · — Căfea măcinată.
- - - - - Ape gazease și limonăzi.
- · — · — Unt de lemnuri.

CHIMIST ȘEF,
Fr. Fungor

În general se observă, din nenorocire, că procentul probelor neregulate crește simțitor din an în an, odată cu creșterea numărului probelor trimise de autoritățile de Control Sanitar.

Astfel cifrele de mai jos ale ultimilor ani sunt demonstrative:

ANUL	No. total al probelor	No. probelor trimise de aut. de Contr. San.	No. prob. neregulate	Proc. nereg. Din prob. San.
1912	979	623	174	27,90 o/o
1913	984	503	109	21,60 o/o
1914	1327	816	202	24,70 o/o
1915	2085	1801	653	35,60 o/o
1916-1918	—	—	—	—
1919	35	—	—	—
1920	523	337	67	17,80 o/o
1921	1004	524	112	21,37 o/o
1922	2154	984	366	37,20 o/o
1923	2526	1437	422	29,35 o/o

Din cifrele de mai sus, care sunt elocvente, se vede că *repreziunea fraudelor este departe de a fi mulțumitoare.*

a) O ameliorare efectivă credem că s'ar face, dacă aplicarea sancțiunilor regulamentului și legii sanitare s'ar face prompt și riguros, în ceea ce privește amenziile contraveniențelor.

b) O parte slabă este chestia mărfurilor găsite neregulate și puse sub sechestru. Dese ori se întâmplă ca aceste mărfuri să fie cu totul uitate după condamnare, așa că comercianții, văzând că nimeni nu se interesează de mărfurile sigilate, distrug sigiliile punând în consumație și restul mărfii falsificate.

c) Un alt fapt, care contribuie la creșterea din ce în ce mai mult a procentului de probe falsificate, se datorește lipsei de organe de control sanitar.

d) Sunt alte autorități, de pildă Vama Constanța, care deși sunt obligate prin lege și regulamentul pentru controlul sanitar (art. 8,288) a trimite Laboratorului de Stat ce deservește regiunea, probe de orice marfă alimentară sosită la import, totuși nici până astăzi nu se aplică regulamentul.

În legătură cu această, ar fi de dorit, ca orice import de alimente de origine animală (carne, pește, conserve, brânzeturi etc.), să se facă, pe lângă controlul și avizul veterinarului, și

cu concursul științific (bacteriologic și chimic) al Laboratorului Regional din localitate.

e) În fine, ar fi de dorit să se legifereze și urmărirea unor fraude uzitate în comerț asupra unor obiecte indispensabile și de trebuință casnică, cum sunt de pildă săpunul, petrolul, care de cele mai multe ori este rău rafinat și ar putea da loc, din cauza aceasta la incendii, periclitând avuțul și viața oamenilor.

De asemenea din tabelele diagramelor anexate se deduc concluzii foarte interesante. Astfel o tabelă ne arată diagramele cu numărul total al probelor trimise la analiză.

Acest număr a depășit în anul 1923 cu mult cifrele medii ale ultimilor 12 ani.

O altă diagramă arată numărul probelor trimise numai de autoritățile de control sanitar, care număr este în 1923 mai mare ca cel din 1922, dar cu mult mai mic decât cel dinainte de război. Aceasta se datorește faptului,—dealtfel destul de cunoscut,—că lipsesc organele de control sanitar.

Diagramele, care reprezintă numărul probelor neregulamentare, se prezintă în 1923 în condițiuni mai mulțumitoare, decât cele din 1915 și 1922, precum și procentul respectiv neregulamentar.

Un alt fapt care reiese evident din studierea diagramelor, celorlalte tabele ale diferitelor alimente și băuturi trimise de autoritățile de control sanitar, este că procentul de falsificare al alimentelor pe 1923, la unele alimente, este în scădere (vin și ape gazoase), la altele este staționar (băuturi alcoolice), iar la altele (lapte, cafea măcinată, untdelemnuri) este în continuă creștere.

MONOGRAFIA SATULUI CARANASUF

de V. I. SASSU învățător

(Urmare)

I. Instrumente muzicale

Cel mai obișnuit e *cavalul*. De el se servesc și ciobanii când sunt cu oile la pășune și tot cu el se cântă la horă, la nunți, botezuri și petreceri. Alt instrument este *cimpoiul* sau *gaida*, un fel de burduf închis. În partea de deasupra a burdufului este o țevă, prin care se introduce aer, iar în partea dedesupt este băgat un fluer cu șase găuri. Cel care cântă (*gaidargi*) ține burduful pe brațe, țeva în gură, de umflă burduful, iar cu degetele de la mâini formează pe fluer diferite cântece cu sunete pitigăiate și monotone. Alt instrument tot atât de întrebuințat mai e și *fibulca*, un fel de vioară în forma mandolinei. Are numai trei coarde. Când se cântă cu ea se ține în mâini, în felul violoncelului. Din acest instrument se pot scoate mai multe sunete. Vioara sau alte instrumente nu sunt cunoscute în sat.

II. Munca agricolă

Bulgarul seamănă mai mult grâu, orz și rapiță, mai puțin ovăz, foarte puțin mei și tot atât de puțin porumb. Cel mai mare proprietar nu pune decât 3—5 ha. porumb, iar ceilalți 1—3 ha. Nu pun mai mult, fiindcă nu-l întrebuințează decât la porci. Din această cauză nici nu-l cultivă cum trebuie și deci porumbul produce puțin. Păioasele în schimb, sunt foarte bine și intensiv lucrate. Seceratul se face cu mașini și prea rar cu coasa. Secera nu se cunoaște deloc. Treieratul se face cu cai. Câte 2—4—6 cai, sunt legați unul lângă altul trăgând după ei o piatră cu 4—6 muchii, numită *tăvălug*. Această piatră, are proprietatea de a scoate boabele mai repede din spic și de a fărâma paele. După ce s'a bătut bine „*harmanul*” cu tăvălugul, se așează în urma cailor cu tăvălugul alți doi cai,

cari trag după ei un fel de sanie cu o singură talpă lată numită de Bulgari „dicane”, de Turci „diaven”, de Români „äuen”. Această sanie are înfipte pe partea de jos bucățele mici de cremene, care taie și mărunțește paiele. Paiele bine fărâmate și tocate sunt foarte bine mâncate de vite. Celelalte unelte și mașini sunt cumpărate de la orașe: Constanța ori Tulcea.

III. Obiceiuri

La botez. Cine a cununat, tot acela e dator să boteze și copiii. Numai în caz când nu vrea nașul, din diferite motive, numai atunci finii pot să-și aleagă alți nași la copii. Când s'a născut copilul, se trimete știre despre aceasta nașei, ca să se pregătească. Atunci când s'a fixat ziua pentru botez, vine la casa lehuzei nașa ori nașul (*crâșnița* ori *crâșnicu*), ia copilul și pleacă la biserică împreună cu moașa. La biserică preotul slujește ca pentru orice creștin. După ce vin de la biserică, nașa și moașa se opresc în pragul casei. Lehuza se dă jos din pat și vine la ușe. Moașa aprinde lumânarea de la botez, o dă nașei care, împreună cu copilul, o dă lehuzei zicând de trei ori: „*zengu eavreici, davai tigu ristenci*”, ți l-am luat evreu și ți-l dau creștin. Lehuza dă copilul și lumânarea la altă femeie din casă, iar ea servește pe nașe de se spală pe mâini. Când trebuie să se șteargă nașa pe mâini, lehuza îi pune pe umăr un șervet (*peșchir*) și flori ori busuioc pe cap. După aceasta intră nașa în casă. Acum trimete nașa acasă la ea ca să se aducă darurile pentru fin: o plapomă (*iorgan*), rochiță (*roclitcă*), cămășuțe (*rizițe*), tichiuță sau scufiță (*sepci*), ciorapi (*ciorapchi*) fașe (*zăez*) precum și plocon ori dar pentru lehuza: un colac (*cacearc*) o găină (*cocoșchi*) și un fel de prăjituri făcute din ouă, lapte și făină și turnate cu lingura în untură ferbinte, (acestea se numesc (*tigănicichi*), precum și o sticlă de racnui și una cu vin. În acest timp, două țete mari se îmbracă frumos, ca de sărbătoare, și se duc de invită neamurile și vecinii. Invitații toți vin cu plocon pentru lehuza. După ce s'au strâns cu toții, se așează la masă și încep să se împartă darurile din partea lehuzei. O femeie așează pe umărul nașului o cămașă de pânză, iar pe umărul nașei o broboadă (*răcinic*) iar la ceilalți invitați câte un șervet (*peșchir*). După ce s'au terminat darurile de împărțit, se pun pe masă două farfurioare în care mesenii pun bacșisul, într'una pentru copil (*dele*) iar în cealaltă pentru moașe (*babă*). Cel dintâi bacșis îl dă nașul și pe urmă ceilalți invitați. Când s'a terminat și cu aceasta, se aduce la masă mâncare și băutură. În tot timpul mesei, se spun

multe glume și se face mare haz. După masă se duce fiecare acasă. Când pleacă nașul, ori nașa, i se mai dă un coiac și o găină fiartă.

La logodnă. (godă). Vorbele pentru căsătorie se fac astfel: dacă băiatul și fata sunt din sat, ambii sunt cunoscuți de părinți: dacă unul din ei e dintr'un sat vecin se cunosc la *sbor*. Tatăl băiatului trimite doi oameni cu o ploscă cu vin la tatăl fetei, ca să-i ceară fata. Dacă din diferite motive nu se împacă, pețitorii se întorc înapoi cu plosca plină, tot cum au plecat. În caz când cererea în căsătorie e pe placul părinților fetei, pețitorii sunt bine și cu bucurie primiți. Acum pețitorii cinstesc pe toți ai casei cu vin din ploscă, apoi se întorc la cei ce i-au trimis și le spun că au făcut treabă bună. Când părinții băiatului au primit vestea aceasta, după câțva timp, se duc și ei și se înțeleg asupra logodnei, cu părinții fetei. În ultima săptămână dinainte de logodnă, vin în casa fetei mama băiatului și cu alte două, trei femei și se cinstesc cu mama fetei, bând rachiu ori vin. Sâmbătă seara, când se face logodna, logodnicul invită cu plosca la el pe toate neamurile, prietenii și vecinii. Pe de altă parte și mireasa invită, tot cu plosca, la ea acasă, pe toate rudele și prietenele ei. Fiecare invitat vine cu pâine, mâncare și și vin ori rachiu. Când s'au strâns toți invitații ginerelui, acesta împreună cu părinții și cu toți invitații pornesc în cântece și chiote la casa fetei, unde sunt așteptați. Părinții băiatului aduc fetei ca dar: o rochie de stofă, culoarea de preferință fiind albastră, o basma albă pentru cap (*răcinic*) galbeni (*allâni*) cordon de argint (*cuvăneș*), o floare artificială, și un voal alb subțire și cu boabe albe. Tata băiatului are în mână o ploscă plină cu vin. De ploscă e legat un buchet de busuioc, un galben și un inel. Când au ajuns, le ies înainte părinții fetei. Dau mâna cu toții și se așează la masă. Acum tata băiatului dă plosca, cu tot ce are la ea, în mâna cuscruului care la rândul ei, chiamă fata și i-o dă ei. Fata bagă baera de la ploscă pe mâna stângă și începe să sărute mâna la toți, începând cu cei mai bătrâni. După aceasta socrul chiamă fata ca să primească darurile ce i le-a adus. Fata ridică șorțul 1) și primește darurile în el, apoi se duce în altă cameră să se gătească. Părul de pe cap e făcut coade, care atârnă pe spate; pe frunte se lasă o cărare. La cap, peste păr se leagă cu o cârpă neagră care are cusuți pe ea un șir de galbeni. Peste cârpa cea neagră se leagă cu basmaua cea albă adusă de socru, în așa fel ca să nu se

1) Șorțul se poartă continuu de către fete, dela 3-4 ani și până îmbătrânesc.

astupe şirul de galbeni, cari sunt aşezaţi cam pe frunte pentru ca să se vadă. Peste basma pune voalul cel subţire cu bobîţe albe, iar într-o parte prinde floarea artificială. Deasupra voalului soacra îi pune un şir de lanţuri mici de argint, care au şi nişte frunzuliţe mici tot de argint. Acesta e semnul logodnei şi fata e datoare să-l poarte continuu 1) până la nuntă. Pe urmă soacra îi pune la gât şi salba de aur ce-i dăruieşte. După aceasta mireasa cheamă la ea pe logodnic şi-i aşează pe umăr darurile: o cămaşe de pânză lucrată de ea, un brâu, o pereche de ciorapi de lână, iar logodnicul o dăruieşte cu un galben. Acum vine o femeie din neamurile băeţului şi ia pe tineri aşa cum se găsesc şi-i duce în faţa părinţilor. Aici femeia sărută mâna la cuscii şi la ceilalţi invitaţi, iar tinerii o imită. După ce s'a terminat şi aceasta, logodnicul ese afară, unde este deja formată hora din fete şi flăcăi şi joacă şi el. Logodnica rămâne înăuntru pentru ca să împarta daruri la neamurile logodnicului. Socrilor le dă câte o cămaşe de pânză, la cumnate le dă câte un şorţ de lână, iar la celelalte neamuri le dă câte un servet. Când s'a terminat cu împărţirea darurilor se pune pe masă o farfurie, în care se pune bacşişul 1) de către cei ce au primit darurile. Socrul ia farfuria cu bacşiş şi i-o dă logodnicei, care când o primeşte sărută şi mâna socrului. După aceasta începe să se aducă la masă mâncare în farfurii ori străchini. În tot timpul mesei este un om care are pe o tavă câteva pahare cu care serveşte vin la cei ce stau la masă. Când s'a ajuns cam la sfârşitul mesei, vin câte două fete, ori două femei şi joacă în faţa mesenilor un joc, cu multe mişcări din mâini şi mlădieri din corp. După masă se începe jocul, care ţine până la ziuă, când femeile se duc pe acasă să se culce, iar bărbaţii la cârciumă unde se îmbată bine, terminând astfel logodna. A doua zi, după logodnă, mama băeţului vine la casa fetei în zorii zilei sub pretext ca să ia vasele ce au rămas de la logodnă. Adevărul acestei vizite e de a vedea cu ochii dacă la ei în casă este curat şi dacă fata se scoală de dimineaţă şi deci e gospodină ori nu.

La nuntă. Inceputul se face de *Vineri* de pe la ora 3 p.m. când două fete, din partea băetului, se îmbracă frumos în haine de sărbătoare, umple plosca (*băclîta*) cu vin şi se duc de invită toate neamurile şi vecinii, fete şi flăcăi. Aceştia se strâng cu toţii la casa mirelui unde cântă şi joacă până Sâmbătă dimi-

1) La Bulgari femeile până mor rămân acoperite pe cap.

2) Toate bacşişurile ce se dau, constă din 1-5 lei — Cel mai mare bacşiş trebuie să fie al aceluia, care a primit daruri mai mari.

neala când se întorc pe la casele lor. *Sâmbătă* cam pe la ora 10 de dimineață două femei din partea ginerelui fac un colac mare (acearc) și-l dau altor două femei. Se formează un cortegiu dintr'un șir de rete înainte, care se țin cu toate de bete și cele două femei cu colacul. Cu toate merg cântând și chiuind la o fântână din marginea satului. În fântână se toarnă puțin vin dintr'o sticlă, apoi se scoate o căldare de apă și se umple p cană. După aceasta fetele formează o horă și în mijlocul ei se bagă o femeie, care dă la fiecare fată câte o bucată din colacul adus și câte un pahar de rachiu. Cam pe înserat, se duc cu cana de apă la ginerică acasă. Ginerica la cana, o varsă într'o căldare cu apă, așează căldarea la foc de se încălzește apa puțin și apoi face bae. Când a terminat baea se îmbracă și el ca ginere (zet). Il părăsim aici pe ginere, fiindcă de acum el e gata pentru orice. Fetele, dela ginere se duc cu gaidă ori fibulca. În cântece, jocuri și chiote cam așa: hî... hî lu lu, strigăte de trei ori la intervale scurte, pe tot drumul până la nași (crăsniti). Ia pe nașe de acasă și se duc cu toate la mireasă. Nașa are într'o mână o cutie, în care are peteală, un buchet de flori de lămâiță, panglici de toate culorile, o pereche de cercei (minghiși) o lumânare și în altă mână o ploscă cu vin. Când ajung acolo, nașa își ia fina și o piaptână cu două coade pe spate (cusă). Ii pune peteala pe cap, panglicile la coade și florile de lămâiță la cap. Apoi nașa bea de trei ori din ploscă, iar fina face câte o plecăciune cu capul, după fiecare înghițitură de-a nașei. Pe urmă ia și mireasa plosca și bea și ea tot de trei ori și după fiecare înghițitură duce plosca la frunte. După aceasta nașa ia pe mireasă de mână și iese cu ea afară la horă, care este formată numai din flăcăi și fete. Când nașa a ajuns a treia oară la locul de unde a început, hora se strică. Acum mireasa sărută mâna nașei, iar flăcăii și fetele conduc pe nașe acasă. tot cum au adus-o. De la nașe 1) flăcăii și fetele se duc la mire acasă și iau de acolo un colac într'o faț de masă (buscea) și o curcă (misircă) ori o găscă (patcă) și se întorc la nași acasă, unde se pune masa pentru bărbați și femei în timp ce flăcăii și fetele fac horă afară. Curca și colacul sunt date plocon nașului din partea mirelui. Pe la ora 9 seara, por-nesc, în cântece și chiote, cu toții la mireasă, unde se opresc la poartă. În fața porței vine mirele însoțit de tatăl și de mama sa, împreună cu o cană cu vin și dau nașului de băut. Ginerile sărută mâna nașului, apoi intră în casă cu toții și se așează la masă. În timpul mesei vine în fața nașului ginerile

1) La flăcău se zice momăc, iar la fată mare muma.

cu o mäsutä micä, rotundä, pe care are un colac, o gäscä și o găinä feartä și le dă nașului. Pe urmă ginerile ia o cäldare cu vin și o ține pe degetul cel mic de la mäna dreaptä, face trei închinäciuni cu ea, dupä care o dă nașului. Nașul ia și bea din cäldare, apoi împarte vinul la comeseni. În timpul mesei vin câte douä femei, ori douä fete și joacä în fața nașului un fel de joc bätut. Dupä masä fetele și fläcäii, afarä de ginere, se duc de aduc pe mireasä împreunä cu pärintii și ceilalți invitați. Când ajung la mire, se opresc la ușe. Mama bäeatului stă în fața ușii în casä și-i pune la gätul miresei un șir de märgelile cu un galben (altän) la mijloc, iar pe cap îi pune un trandafir ori o floare artificialä. Acum iese și mirele din casä și se așează afarä alături de mireasä. Soacra (mama bäeatului) îi ia pe amändoi de mäinä, îi bagä în casä și îi aduce în fața nașului, unde joacä cu ei. Apoi jocurile, cäntecele și chiotele țin până la miezul nopții, când fläcäii și fetele duc mireasä inapoi la ea acasä. *Duminică* dimineäța fetele și fläcäii, împreunä cu douä femei se duc de iau pe nași și se duc cu toții la mireasä. Aici nașa împreunä cu douä, trei femei trec cu mireasa în altä camerä și se apucä sä o îmbrace și sä o gäteascä de nuntä. Pentru aceasta mireasa îmbracä douä cämäși (rizite) de pânzä țesutä în casä, douä rochii de länä (vistane) tot în casä țesute, douä șorțuri tot de länä (pristilchi) și un fel de hainä lungä până la genunchi și väluitä cu länä, iar sub ea are o bluzä (polcă). Aceastä hainä lungä până la genunchi o îmbracä numai mirezele särace; iar cele bogate o înlocuiesc cu un fel de scurteică făcutä din ștofä bunä de tärğ și blänită cu piei subțiri, de lup ori de vulpe. Pe cap întâi îi pune un fes roșu, peste care îi pune o cärpä neagrä, care pe margini are cusui galbeni. Aceastä legätoare cu galbeni se numește *ret*. Peste *ret* îi pune o basma tot neagrä. În sân mireasa are o oglindä micä, cu ajutorul căreia își poate aranja mereu legäturile de pe cap. Acum mireasa rămäne așa, iar fläcäii și fetele duc pe nașe inapoi acasä, tot în cäntece și chiote. Dupä aceasta fetele și fläcäii se duc la ginere, îl iau împreunä cu neamurile și invitații și se întorc la nași, îi iau și pe aceștia și cu toții apoi merg la mireasä. Aici se pune o masä mare la mijlocul căreia se aflä nașul și nașa. În timpul mesei vin în fața nașului douä fete mari, care țin pe mäini un colac în care se găsește înfipt un bäț cu un mäc în värf și un buchet de busuioc. Aceste douä fete cäntä colacului urmätorul cäntec:

Priemni elha comciulio
Tea nie ză zlea
Tea e zădubrea
Zime ză zăvet letea

Ză seancă ine scăpă
Comciulio deset hilide
Pi tea praștă-mi
Pi tea zimă-mi.

După ce termină de cântat, dăruiește nașului colacul. După aceasta vine o femeie care are în mâini un colac cu o găină friptă, două fete cari au un cocoș (pitel) viu acoperit cu un șervet (peșchir). Cocoșul are la gât un șir de stafide și flori de porumb. Șirul are la mijloc un ardei roșu (ciușcă) cu vârful în jos. Cei cari văd acest cocoș fac multe glume pe seama șirului de stafide și flori de porumb și mai ales pe seama ardeiului roșu. Fetele răspund că dacă nu le este plăcut șirul, n'au decât să-l înlocuiască cu un șir de galbeni. După ce au încetat glumele fetele cântă cocoșului cântecul următor:

Ia și priimni sfatciulio
Ranină hată tea nie scăpă
Za pet hilide triti praștă-mi
Dve ti zimă-mă.

Când au terminat de cântat dau cocoșul fratelui mai mare al ginerelui. Acum mireasa se așează la ușe cu toate lucrurile ce are de dăruit și chiamă întâi pe nașe căreia îi dă un sort de lână țesut în casă; apoi la toți frații și surorile mirelui dă câte un șervet; dacă ginerele are bunic și bunică, le dă și lor câte ceva. După aceasta nașa se duce de gătește mireasa cu voal și peteală peste basmaua cea neagră. Când nașa a terminat de gătit mireasa, chiamă și pe ginere. Apoi ia o batistă și dă un colț miresei și unul mirelui iar nașa ține pe celelalte două. Ținându-i de batistă, îi duce pe amândoi la masă în fața nașului și a celorlalți cari sunt la masă. Acum nașa ține ființi de batistă cu mâna stângă, iar cu dreapta apucă și sărută mâna la invitații mai bătrâni de la masă. Mirele și mireasa imită pe nașe. Când sărută mâna mireasa, aceasta capătă bacșiș de la toți cei de la masă. După aceasta ies din casă și formează cu toții afară o horă mare neîncheiată, în frunte cu nașul, care ține pe fini de batistă. Când nașul a ajuns a treia oară la locul de unde a început hora se îndreaptă cu toții spre poartă și de aci la biserică. În urma cortegiului merge un băiat de 12—13 ani, care ține în mâini un steag format din o pânză roșie, una albă și un buchet de busuioc. Steagul roșu arată neștiutorilor că mireasa este fată, iar pânza cea albă arată vrednicia miresei, iar busuiocul e un simbol divin. Pe tot drumul până la biserică merge în urma mirelui și miresei o femeie

care șterge urmele tinerilor, având credința că dacă ar rămâne neșterse, răufăcătorii ar lua țărână de pe acele urme și fermecând-o ar face să moară copiii tinerilor căsătoriți.

Ajungând la biserică preotul face slujba obicinuită, iar când se învârtesc la „Isaia dăruște”... în urma lor se învârtște și copilul cu steagul. Când s'a terminat slujba, nașul ia pe tineri de batistă, ies afară din biserică și se duc la casa mirelui pe alt drum decât pe cel pe care au venit, oprindu-se cu toții în afara porții. Acolo le ies înainte tata și mama băețului. Mama are două lumânări albe aprinse, un buchet de busuioc și o strachină cu făină. Acum rămân la un loc numai tinerii, și mama o ia pe o parte a lor, iar tatăl pe cealaltă parte și când se întâlnesc în spatele mirilor ia fiecare câte o mână de făină din strachină și o asvârle unul în altul. Această comedie se repetă de trei ori, în hazul tuturor nuntașilor. După aceasta tatăl mirelui desface mireasa de cordon ori bată și o pune după gâtul mirelui și miresei trăgându-i pe amândoi înăuntru la ușa casei. O femeie așterne o pânză peste pragul casei. Acum un cumnat din partea mirelui întreabă pe socru să spună ce dă băețului. Socrul spune că-i dă d. ex.: boi, cai, căruță, oi, etc. apoi întreabă și pe soacră să spună și ea ce-i dă și ea spune că-i dă: eurci, găște, găini, lucruri din casă etc. Apoi întreabă pe toate neamurile și pe nași și fiecare spune cu ce-l dăruște pe mire. Când cei cari dau, spun, un om trage cu cuțitul câte o cruce pe zid deasupra ușei spunând că cel care dă să-i trăiască ce i-a mai rămas, iar cel ce nu dă să-i moară și ce i-a rămas, ori să le mănânce lupul (vâlc). După ce s'a terminat cu mărturisirea darurilor intră în casă cu toții călcând pe pânză. În casă o femeie ține un pahar cu micre de albine, iar mireasa vâra amândouă degetele arătătoare în pahar și unge de trei ori ușa prin care a trecut. Pe urină înmoae încă odată un deget și-i dă pe la gura lui socruțu și soacrăsei, cari spun în auzul tuturor slăteă bulcă !). dulce femeie.

După aceasta se așază cu toții la masă. Ca mâncare acum li se servește miere de pepene numită *met* și friptură, dacă nunta se face în dulce. 1) În tot timpul mesei, mirele și mireasa stau deoparte în picioare ținând lumânările de cununie aprinse. După masă nașul ia pe mire iar nașa pe mireasă și împreună

1) Limba bulgară fiind prea săracă, nu are un termen propriu pentru mireasă. Ei zic la femeile mai mici în etate bulcă ex. bulca Tudora etc. la femeile mai mari în etate le zic bule, ex. bulea Chirana etc. iar la cele bătrâne le zic babă. ex. baba Iova etc.

2) Cele mai multe nunți se fac în post fiindcă mâncarea e mai efină, fasolea, cartofi, varză etc.

cu ceilalți fac o horă mare. Când s'a terminat hora aceasta, mirele și mireasa se retrag la o parte. Peste puțin timp flăcăii și fetele conduc pe nași acasă iar ei se împrăstie fiecare pe la casele lor, la nuntă nerămânând de-ât bărbați și femei. Pe la ora 8—9 seara se duc la nași bărbați și femei, îi iau și se întorc la mire acasă, unde iar se opresc în fața ușii, unde vine mirele și mireasa însoțiți de părinți, cu toți sărută mâna nașului și nașei, îi cinstesc cu câte un pahar de vin și-i poftesc înăuntru. Aici se așează din nou la masă. Socrii trimit cimpoiul sau fibulca la părinții fetei și-i invită pe toți la masă. În picioare, în fața nașului stă mirele și mireasa cu lumânările aprinse. Cumnatele miresei încep să împartă darurile cele mari. Nașului îi dă o cămașe, ciorapi și un șervet, nașei îi dă cămașe și pristicli (șort), soacrei îi dă cămașe și pristicli, socrului cămașe și ciorapi. Mai dă cămași la frații mirelui, dacă sunt, și șorturi la cumnate, iar la ceilalți copii le dă câte un șervet. Toate aceste daruri sunt făcute numai din până țesută în casă. După ce s'au terminat de împărțit darurile se pun pe masă două farfurii una la bărbați și alta la femei. În aceste farfurii trebuie să pună bacșișul, pentru mireasă, toți cei ce au primit daruri. După ce s'a strâns bacșișul, nașul strânge ambele farfurii, răstoarna una în altă, chiamo pe tineri și le-o dă iar aceștia îi sărută mâna și se retrag în altă cameră. După aceasta se scoală de la masă și joacă cu toții cam o oră, în care timp toate neamurile miresei se duc acasă. Acum un om face semn nașului ca să iasă afară. Acesta iese nevăzut și după el vine mirele și mireasa. Mirele toarnă apă în mâinile miresei, iar aceasta spală pe naș pe față și-i pune un șervet pe umăr. Nașul după ce se șterge pe față, dă miresei un bacșiș, iar pe ginerică îl descheie la nasturii de la gât. Acestea toate terminate, nașul face semn nașei, care iese împreună cu toți invitații ei și împreună cu toate darurile căpătate sunt conduși acasă. Nașii sunt lăsați acasă iar femeile și bărbații se înapoiază la casa mirelui. Aici trei femei o duc pe mireasă într'o cameră, o desbracă până la cămașe, o despletește la păr și apoi aștern jos o saltea de lână (dușec). Femeile ies afară, iar mireasa se culcă pe saltea. După puțin timp intră ginerile, iar la vederea lui mireasa se ridică de jos și-i sărută mâna. Ginerica se desbracă și el până la cămașe și indispensabili. Acum mireasa îi trage singură indispensabilii, având credința că numai așa va putea naște repede. În această situație stau cel mult o jumătate de ceas, în care timp ginerile trebuie să-și dea seama dacă mireasa lui a fost cinstită. Dacă tinerii sunt mai prostuți și când încep să se desbrace nu observă dacă geamurile și ușa sunt bine închise, cei de afară le

deșchid și-și bat joc de ei că sunt proști. După ce au terminat toată treaba, mireasa își schimbă cămașa și se îmbracă amândoi din nou. Mirele deschide ușa și chiamă înăuntru pe cel cu gaida ori cu țibulca, deoarece singur acesta în afară de ginere trebuie să vadă cu ochii dacă mireasa a fost cinstită. Când acesta a văzut, trânteste cîmpoiul jos și nu pleacă până nu capătă un bacșiș de la ginere. De la cîmpoer află toată lumea despre cinstea fetei. Cei de afară când află vestea cea bună, aprind un maldăr de stuf în mijlocul curții și fac cu toții horă împrejurul focului. Focul acesta simbolizează actul petrecut între ginere și mireasă. La caz când ginele a avut contact cu mireasa înaintea nunții lucru prea rar de altfel, atunci trebuie să se servească la iuteală și pe neobservate de sângele unei păsări. Dacă cîmpoerul nu vede cămașa miresei pînă de sânge, atunci e mare încurcătură și teribilă rușine, deoarece a fost necinstită de alții. În acest caz intră în cameră bărbați și femei și o iau la bătaie trăgînd-o de păr. După ce au bătut-o destul o duc înapoi la părinți și le cere zestre mai multă, iar dacă ei nu dau le rămâne fata acasă pentru vecinicie. În caz când toate lucrurile s'au petrecut așa precum trebuie, ginerle iese cu o sticlă de rachiu iar mireasa cu o batistă de stafide și zahăr bucată și ginerile cîstește pe toți cu câte un pahar de rachiu, iar mireasa cu zahăr și stafide, iar cei ce beau zic (dă vi cistitu. !). Apoi trei oameni își pun câte un servet la căciulă (calpac) iar un altui își leagă o batistă roșie. Acesta ia o sticlă cu rachiu dulce, iar doi din cei dinții ia unul un buchet de busuioc iar cel alt o batistă cu zahăr și stafide; cel care a mai rămas are să primească bacșișul de la tatăl fetei, unde se duc cu toți de îi duc vestea cea bună. Până la casa părinților fetei, merg în liniște și intră în curte unde iau un coș de paie ori un maldăr de stuf și-i dau foc în fața casei. Pe urmă încep să joace împrejurul focului și să facă sgomot mare ca să scoale pe cei ce dorm în casă. Părinții nu ies din casă până ce nu sunt strigați de către cei deafară. Când au fost strigați și au ieșit, sunt cinstiți de către cei de afară cu zahăr și stafide, punându-le și câte un fir de busuioc după ureche și li se spune că fata a fost cinstită. După primirea acestei vești, părinții le dau bacșișul cuvenit, iar cei patru oameni se înorc la casa ginerului, se aprovizionează din nou cu busuioc, rachiu zahăr și stafide și pornesc iarăși cu toții la casa nașului unde procedează la fel ca și la părinții fetei, spunându-le și acestora vestea bună.

Când se înorc de la nași e ziua, adică *Luni* dimineața.

1) Toate acestea sunt Duminica noaptea.

Toată noaptea și Luni toată ziua, mireasa nu are voie să doarmă. Luni dimineată mireasa sau bulca cea tânără face pline (leap), mâncare (mance), plăcintă (milină) fără ajutorul nimeni. Cu cât gătește toate acestea mai bine și mai repede cu atât e de harnică și gospodină. Nu are voie să vorbească cu nimeni. Mătură prin casă, iar femeile îi împrăstie gunoii, în toate părțile și mireasa îl strânge la loc; aceasta se repetă de trei ori și se face ca un fel de încercare de a nu vorbi, la care este supusă bulca. Când totul este gata, vin cei patru oameni iar ea le dă de mâncat și de băut. După ce au mâncat cei patru oameni se aprovizionează cu de toate cele necesare și se duc de duc vestea și la neamurile mai cu vază. Pe la ora 10—11 dimineată se întorc înapoi la mire și mai iau cu ei încă cinci bărbați cu femeile lor și cu toții se duc de iau pe nași și îi aduc la mire. Aici se pune din nou masa și beau și mănâncă cu toții cam până la ora 3 p. m. După masă ies cu toții în curte. În mijlocul curții se află un scaun lung pe care se pun două perine, pe care se așează nașul și nașa. Acum vine mireasa și-i spală cu apă pe mâini și pe față, dându-le și câte o perină (glaiță) de lână lucrată în casă. Apoi fac cu toții o horă și joacă aproape un ceas, după care duc pe nași acasă. *Marți dimineată* toate femeile din casa mirelui se apucă de scuturat, de vărui și de lipit pentru ca seara să fie curat. Se îmbracă ca de sărbătoare două fete mari, ump'u plosca cu vin și se duc de invită pe mama miresei și alte femei neamuri spunându-le la toate: „*mlogu zdravé ut' mama ut' tati dă dodi' na povrânchi*” și se strâng cu toate seara în casa mirelui, unde iarăși se pune masa cu mâncare și băutură. Masa și veselie țin cam până pe la ora 12 noaptea când se împrăstie fiecare pe la casele lor. După ce au plecat cu toți mireasa se apucă de scuturat, de măturat, de făcut pâine și mâncare pentru ca Mercuri dimineată să fie toate gata. *Mercuri dimineată* vin câteva fete din partea mirelui, o ia pe mireasă și o duc în grădină. Acolo îi pun un voal pe cap, iar alte fete din neamurile miresei îi strâng voalul și-l aruncă pe craca unui măr, ori alt pom. Un băeat de 10—12 ani ia voalul din pom și-l duce în casă, iar mireasa îi dă un bacșis. După aceasta, mireasa ia pe o cobiliță două căldări de aramă, goale, o mână de meiu și un ou și se duce cu toate fetele la fântână. O fată umple căldările cu apă, iar mireasa le varsă, răsturnându-le. Apoi ocolește de trei ori căldările, împrăștiind și meul ce l-a adus. Pe urmă întoarce o căldare cu fundul în sus și sparge și oul. De ce face toate acestea nu a știut nimeni să-mi răspundă. O fată umple căldările din nou cu apă și le ia de

le duce cu cobilița până aproape de ușe când i le dă miresei să le ducă. Mireasa după ce face puțin sgomot, pentru ca să fie auzită de ginerica din casă, duce căldările până la ușa casei. Mirele iese și vrea să bea apă, dar mireasa nu-l lasă. Ea vâra un deget în apă și-l stropește, ginerile vâra și el degetele în apă și o stropește și el, pe urmă se reped amândoi la căldări și le iau de le pun în *băcăriță*. 1) După aceasta mireasa sărută mâna mirelui, iar acesta îi dă un galben. Apoi mireasa chiamă în casă 10—12 fete și le îmbracă cu rochiile, șorțuri, ciorapi etc. de ale ei, iar fetele se duc de se plimbă prin sat strigând: *buleo da dodîti na otcărio*. După aceasta vin fete acasă, umplu plosca cu vin și se duc de iau pe nașe de o aduc la mire, unde beau și mănâncă cu toate până pe la ora 4 p. m. În camera unde este pusă masa, mireasa are așezată pe o sfoară toată zestrea ei (ceiz) pentru ca cei ce o văd să o laude prin sat că are zestre frumoasă. Toate femeile care vin la masă aduc daruri miresei. După masă se duc cu toții pe acasă și de abia acum nuntașii respiră ușurați că au terminat cu nunta.

1) Un lemn lung bătut în pereișe cam la un i m. înălțime dela pământ și care are în el mai multe cue de lemn ca și un fel de cuer.

Legenda Mârleanului

Comuna Mârleanu e situată, în întregime, între deal și Dunăre.

Ori cât s'a sporit în timpul din urmă numărul locuitorilor și a crescut întinderea comunei, nici o casă n'a trecut de linia dealului: toate se opresc aici, căutând să se întindă în jos, pe sesul de pe malul drept al Dunărei.

Așezarea aceasta nu e întâmplătoare. Ea își are legenda ei. Iată-o!

Cică de mult, de mult, pe vremea când se prindeau ostașii cu arcanul și rămăneau în oaste câte 20—30 de ani, venise rândul comunei Mârleanu să dea și ea un om pentru oastea țării.

Neafiându-se nimeni să se ducă de bună voie pe atâta timp de acasă, oamenii stăpânirii au prins cu arcanul și ridicat cu puterea pe un biet Românaș care se nemerise să fie atunci la îndemână.

S'a svârcolit bietul om să scape, a răcnit, a țipat, s'a rugat să-l lase, că-i om însurat și să ia mai bine pe altul, fără nevastă și copil. Totul a fost degeaba. Nimeni nu l-a ascultat, nimeni nu l-a luat în seamă.

Timp de douăzeci de ani comuna Mârleanu a avut pace din partea oștirii. Nu i s'a cerut să mai dea nici un om.

La douăzeci de ani, însă, iarăși vin oamenii stăpânirii să ducă un om de oaste din Mârleanu.

Și cine s'a nemerit să fie și de astă dată alesul?

Fiul celui prins cu arcanul înainte cu douăzeci de ani!

Bag seama ceasul cel rău ori nenorocul care se leagă de unii oameni mai altfel decât scaiul de oale.

Destul că, văzând acum nefericitul părinte cum sunt unii

crai, iar de el și de familia lui e vai! și-a pus în gând' cal să-și răzbune.

Zis și făcut.

Fiind acum ostaș vechiu și având atâția tovarăși de arme încercați, într'o bună zi vine cu putere armată asupra satului Mârleanu să pedepsească pe săteni pentru nelegiuirea săvârșită cu familia lui.

Și cum satul se întindea pe atunci și pe un clin al dealului și pe celalt, el s'a oprit la mijloc, unde era casa lui, și tot ce a fost de acolo, în sus, pe deal: casă, om, vietate n'a scăpat teafăr: tottut a fost trecut prin ascuțișul săbiei, foc și pârjol.

De atunci Mârlenenii nu mai trec de linia dealului cu așezările lor și, de câte ori se abat prin partea locului, își amintesc de trista întâmplare a omului de oaste din satul lor, care le-a rămas ca o strașnică învățătură pentru toate timpurile să nu mai facă nedreptate nimănui, nici celui mai neajutorat om, fiindcă nedreptatea totdeauna se răsbună. *)

Auzită dela elevul Marin G. cl. III-a normală, Constanța, de

IOAN GEORGESCU, profesor

1). Această legendă nu are și nu poate avea caracter dobrogean, de oarece obiceiul prinderii ostașilor cu arcanul n'a existat în această provincie. Până la 1877, sub stăpânirea turcească, Românii nu făceau serviciul militar, iar după 1877 recrutarea nu s'a făcut cu arcanul, cum se obișnuia d. ex. în vremea anterioară Regelui Carol în Moldova și Muntenia. Legenda e o adaptare și o localizare recentă în Dobrogea. Ar trebui controlată la fața locului. — Nota Red.

URĂTURA DOBROGEANĂ *)

— Bună ziua, Doamnă gazdă!

Mi-i lasă să trag o brazdă?

— Da, de ce nu măi băete?

Vino 'n casă că am fete!

Fata mi-i de măritat

Și de mult te-am așteptat

Indemnați, flăcăi...

Dar când am ajuns la ușă

Iată și-o biată mătușă.

— Nu mai stați pe la fereastră

V'a poftit copila 'n casă,

Ca să stați cu ea la masă

Și s'o vedeți de frumoasă.

Indemnați, flăcăi...

Să urăm, ca să trăiască.

Dumnezeu s'o norociască

Cu un noroc frumușel

Și cu-un mlre tinere!,

Om voinic și 'ndestulat

Și cu averi înzestrat.

Indemnați, flăcăi...

— Da ce? Fata nu-i frumoasă.

De nu vii la noi în casă?

— Ba-i frumoasă, bat'o vina

Ca luceafărul, ca luna

Și ca dânsa nu-i nici una...

Când o vezi, uiți urătura

Ia mai mânați măi

Hăi hai...

*) Auzită dela moș Frâncu Manea din Engé Mahale de Vlad I. Mihai
elev cl. II-a normală, C-ța.

Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina pe timpul războiului mondial 1914-1918

de TEODOR BALAN, profesor la Liceul „Aron Pumnul”
(Cernăuți, 1923, Editura autorului)

Ce se petrecea în Bucovina în vremurile liniștite, anterioare anului 1914, se știa din cele văzute, auzite sau citite,—dar ce-a fost în timpul războiului 1914—1918 nu s'a putut ști cu adevărat. Astăzi de-abia și anevoe se poate trage perdeaua de pe fapte petrecute, unele în plină lumină, altele în întuneric, toate însă tănuite de autoritățile austriace ca fapte săvârșite în interesul ideii de stat habsburgic. D-l Teodor Balan arată dela început greutatea de-a aduna și lumina faptele ce expune,—D-sa a răscolit arhivele autorităților din Bucovina și archiva curților marțiale din Viena, aproape 20 de curți marțiale, pentru a strânge și verifica faptele expuse.

Înainte de războiu populația Bucovinei își ducea viața înăbușită de dispozițiile regimului austriac, care asupra naționalităților servindu-se de una în contra alteia.

Vechea Bucovină, fără și populație românească, în imediată apropiere de Galiția și făcând dela răpirea ei până la 1862, o singură provincie cu Galiția, a fost invadată de elemente *maloruse*. La aceste elemente conștiința națională începu să se desvolte după 1848, din cauza contactului cu armata rusească chemată a liniști revoluția ungurească, iar această conștiință le arăta ca ideal panrusismul.

Austria le-a lăsat oarecare libertate de manifestare; dar, spre a o întoarce în contra Rusiei, a lansat ideea formării unui stat, Ucraina, ce urma să se rupă din Rusia. Lucrul ar fi progresat dacă propaganda panrusă din Moscova și Petrograd prin

preoșime nu ar fi ținut această populație în frânele unei zsidui propagande, dacă această populație n'ar fi fost organizată național în societăți culturale subvenționate cu bani rușești. Astfel că acești malo-ruși aveau o definită atitudine sufletească la izbucnirea războiului în 1914.

Cât despre *Românii* din Bucovina, ei, văzându-se îndepărtați dela supremație în propria lor țară, și-au întors și ei privirile spre trunchiul din care fuseseră rupți, spre România, unde refugiații lor găseau sprijin, de unde veneau adesea pioșii pelerini să-și plece genuchii pe lespezile mormintelor de la Suceava. Apoi au căutat a-și cultiva sufletele în cultura lor proprie, organizându-și o „*Societate pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina*”. Aron Pumnul, care a fost promotorul acestei organizații, a trezit marele interes al tuturor Românilor bucovineni, mai ridicați sufletește, pentru cultura română. Cu toate că Aron Pumnul în urmă s'a cufundat în rătăcirile gramaticale cunoscute, totuși mișcarea pornită de el prinsă avânt și datorită acestei mișcări începută la 1862, avură ecou în Bucovina cântecele românești de-atunci, literatura română și mai cu seamă teatrul, iar mai târziu apelurile la unire ale „*Ligii culturale*”; în fine, faptul cel mai însemnat și privit în țările asuprite ca un mare eveniment: „Expoziția din București dela '906” la care au venit Români din cele mai îndepărtate colțuri ale imperiilor Austro-Ungaria și Rusia. Un avânt spre unitatea neamului român coprinsese toate sufletele.

Acestea fiind tendințele naționale ale populațiilor din Bucovina în ajunul izbucnirii marelui războiu, se poate ușor presupune ce febrile măsuri s'au luat de autoritățile austriace la începutul războiului și cum aceste măsuri s'au înăsprit din ce în ce, până au trecut dincolo de marginile unei gospodărești chibzuințe, ajungând să batjocurească umanitatea, care nu trebuia uitată chiar în vijelia războiului. D-l Teodor Bălan ne arată cum Germanii austriaci, față cu năvala rusă, au luat cele mai draconice măsuri, măsuri care nu ținteau la altceva decât la stărpirea populației malo-ruse mai întâi; iar după 1916 și la stărbirea populației românești.

Toți cei cari aparțineau unei naționalități streine celei ger-

mar.e. erau de mai 'nainte calificați de trădători. Jandarmeria austriacă sta într-o continuă pândă și se deda la o continuă vânatoare de trădători, pe cari ajunseser să-i execute capital, prin spânzurătoare și împușcare, fără nici o judecată. Un simplu „protocol”—proces-verbal—de câteva rânduri și de multe ori nici atât și acela, al cărui nume căzuse la sorțul nenorocirii,— se schimba în chinurile morții prin ștreang sau glonte în ochii împietriți de groază ai celor cari nu-i știau altă vină decât că nu e german.

Dar jandarmeria nu putea pătrunde adâncurile sufletești pentru a explora sentimentele populațiilor bucovinene,—sfortările jandarmeriei ar fi fost infructuoase, dacă n'ar fi avut ajutorul unui element înfipte printre acele populații, anume evreii. Iată ce scrie D-l T. Bălan despre evreii din Bucovina și rolul lor în această vânatoare sângeroasă: „Presărați asupra tuturor satelor, „ei dir. însuși faptul situației lor de element răzleț erau parcă „predestinați pentru acest rol. Ei sunt avizi, sunt intriganți și „excelează prin lipsa de scrupul. Ei știu să avanseze toate cre- „dințele politice posibile, numai dacă profesarea lor aduce cu „sine siguranța corporală și câștig material. Spiritul lor, asfixiat „în materie de conștiință și exercitat prin mii de ani pentru „adulmecarea de atitudini lucrative, îi face să apară imediat și „oriunde ca element patriotic, afișând cu mult sgomot sentimen- „tele lor patriotice. Această atitudine intransigentă, patriotică, „ei o părăsesc odată ce situația se schimbă și exteriorizarea de „sentimente de până acuma—evident sentimente afișate dar nu „existente—nu mai este rentabilă. Jandarmii din Bucovina în „mare măsură se serveau de Evrei pentru a spiona populația. „de informație austriace și cancelariile pichetelor de jandarmi „Evreii se străduiau să ajungă confidenți umplând birourile „și denunțând populația civilă. Populația civilă din Bucovina, „în decursul războiului mondial, a fost spionată pe cât se poate de „intensiv. Prin sate umblau confidenții jandarmilor, vorbind in- „tenționat cu fiecare îns pentru a putea denunța”.

În cartea sa foarte documentată—D-l Bălan enumără mi- ntuș cazurile mai importante după documentele ce-a mai putut găsi în arhivele rămase în Bucovina și în cele ce-a putut vizita la

Viena—se redau între altele isprăvile locotenentului Franz Trobey, care în câteva luni de zile a operat în felul bandiților mizantropi pînă spânzurări, împușcări și incendieri de sate. S'ar crede un nevropat scos din casă de nebuni și anume pus ca să-și satisfacă toate capriciile sângeroase ale bolnavelor lui halucinații. Se redau, asemeni, isprăvi și de-ale unor jandarmi mai mărunți, precum și loviturile sistematice, calculate cu sânge de șarpe ale marelui persecutor al românilor din Bucovina, generalul austriac Eduard Fischer.

Bucovina a fost de trei ori invadată de Ruși. Ei bine, după fiecare retragere de armată rusă, jandarmii austriaci se aruncau asupra populației sub bănuiala că au fraternizat cu năvălitorii. Denunțatorii, oameni de câștig ale căror treburi stagnau din cauza războiului, căutau să câștige cu prețul sîngelui așa de cîntat de autoritățile austriace.

Ce grozăvii nu ne povestește D-I T. Pălan și toate petrecute, trase din cadrul realității, cu nume, cu date, cu împrejurări, cu documente facsimile, cu fotografii de spânzurători, șir lung, una lângă alta! Sărmana Bucovină!

Cartea D-sale este istoria suferințelor Bucovinei în cei 4 ani înaintea unirii cu România, suferințe cari după vorba D-sale sunt „dovada cea mai puternică că Austria trebuia să dispară” și, adăogăm noi, dovada cea mai elocventă că Austria Habsburgilor a dispărut într'un mod foarte rușinos și foarte nedemn pentru a mai fi pomenită printre așezămintele omenirii.

D. STOICESCU.
Judecător-Profesor

ERATA

(la numerile anterioare)

Pagina	rând	In loc de:	Citește:
225	50	Minuartia coarctata,	M. contractata
"	"	Dacus carota,	Daucus carota
"	52	Polygonum monospeliensis,	Poly-monospeliensis
226	17	Scolymu hispanicus,	Scolymus hispanicus
"	19	Cerastium bulgarsicum,	Cerastium bulgaricum
"	23	Nectoroscardium bulgaricum,	Nectaroscardium bulgaricum
"	34	Fraxinus Pallisal Wilmot,	Fraxinus Pallisae Willm.
227	9 de	jos Ranunculus acuatis,	R. aquatilis
"	5	" Nasturtium.	Nasturtium
"	21 de	sus Iris pseudocorus,	Iris pseudacorus
230	clasificația	I Nymphoides peltata,	Nymphoides peltata
"	"	III Potamogeton luceus,	Potamogeton lucens
231	rând 17	Nymphaea,	Nymphaea
"	18	Statlotes,	Stratiotes
233	" 17 de	sus Ranunculus polyphilus,	Ranunculus polyphillus
"	35	Polygonum hidrapiper,	Polygonum hidropiper
236	" 29	Glachoma,	Glechoma
"	"	Tenerium scordium	Teucrium scordium
"	"	" scordioides,	" scordioides
237	"	Ceratecephalus,	Ceratocephala
239	"	Iris Pseudocorus,	Iris pseudacorus
"	12	Carex,	Carex
"	14	phoides arundinacea,	Typhoides arundinacea
241	" 17	de jos, Nephrodium thelypteris,	Nephrodium thelypteris
"	10	" Tipha angustata,	Typha angustifolia
"	2	" Lonchus arvensis,	Sonchus arvensis,
"	11	de sus Sveda maritima,	Sueda maritima
242	15	de jos gliceria aquatica,	Glyceria aquatica
245	Planșa III fig. 4	Hotonia palustris,	Hottonia palustris
246	" IV "	8 Volfia arrizza,	Volffia arrhiza
247	" V "	2 Rupia maritima,	Ruppia maritima
347	rând 23	din sus cuvântul <i>silvestris</i> , se va șterge.	
348	" 15	din jos, în loc de : Axycantha, citește : oxycantha	
"	"	în loc de : Pormassia, citește : Parnassia.	
"	" 11	din jos după Scabiosa se va pune virgulă.	
"	" 7	din jos în loc de : Rumel, citește : Rumex.	
"	"	în loc de : Alinos, citește : Alnus.	
349	" 3	în loc de : Aheliptheris, citește : Theliptheris.	
"	" 11	în loc de : Butonius, imbellatus, citește : Butomus umbellatus	
"	" 7	în loc de : qaadrifolia, citește : quadrifolia.	

- 352 " 3 în loc de : *crucaefolius*, citește *erucaefolius*.
 " " 9 în loc de : *psaeoides*, citește : *proaeoides*.
 " " 18 în loc de : *Ischaenum*, citește : *Ischaemum*.
 " " 22 în loc de : *caspira*, citește : *Caspica*.
 353 " 4 în loc de : *tumentosa*, citește : *tomentosa*.
 " " 16 din jos în loc de : *natans*, citește : *nutans*.
 " " 7 din jos în loc de : *lucidum*, citește *lucidum*.
 354 " 14 în loc de : *Curături*, citește : *Tăcturi*.
 " " 15 " " " " " "
 " " 31 " " " *Ligustum* " *Ligustrum*.
 " " 1 în loc de : *paturi* " *păduri*
 " " 4 în loc de : *Comus*, citește : *Cornus*.
 356 " 1,2 în loc de : *atrorumbens*, citește : *atrorubens*.
 " " 7 în loc de : *inctoria*, citește : *tinctoria*
 " " 19 în loc de : *Bitalba* " *vitalba*
 357 " 1 în loc de : *crucifolius* " *erucifolius*
 358 " 18 în loc de : *Galum* " *Galium*
 359 " 1 în loc de : *Morantae* " *Marantae*.
 360 " 24 din jos în loc de : *Neilreicsii* citește : *Neilreichii*
 361 " 20 din sus în loc de : *Il* citește : *H*.
 " 9 din jos în loc de : *L* " *S*.
 362 " 20 din jos în loc de : *Sartonii*, citește : *Sartorii*.
 364 " 14 în loc de : *Duingia*, citește : *Divingia*.
 365 " 24 în loc de : *Gynodon* " *Cynodon*.
 " 12 din jos în loc de : *Ceutaurea*, citește : *Centaurea*.
 366 " 1 în loc de : *Dactlis*, citește : *Dactylis*.
 " 1 în loc de : *Goloniât*, " *Golomât*
 368 " 1 din jos în loc de : *acanthoipes*, citește : *acanthoides*.
 369 " 8 în loc de : *Cahmaepitys*, citește : *chamaepitys*.